

Økonomisk kriminalitet i norske selskaper

Korrupsjon, skatteunndragelse og konkurransekriminalitet

Hanne-Margrete Rognerud Løken og Hanne Rolland Myklebust

Veileder: Tina Søreide

Masterutredning i Økonomisk Styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

I denne masteroppgaven drøfter vi hvorvidt norske selskaper som begår en form for økonomisk kriminalitet, er mer tilbøyelige enn andre til å begå andre former for økonomisk kriminalitet. Dette gjør vi ved hjelp av en vurdering av lovverk og håndheving, en litteraturgjennomgang og empirisk metode i form av intervjuer og registerdata. Hovedsakelig ser vi nærmere på korrupsjon, skatteunndragelse og konkurransekriminalitet.

Formålet med studien var i utgangspunktet å undersøke hvorvidt selskaper har blitt tatt for flere ulike økonomiske lovbrudd, men dette lot seg ikke gjøre da vi ikke fikk tilgang til informasjon om skattekriminalitet. Vi opplevde også at offentlig tilgjengelig informasjon om økonomisk kriminalitet var utfordrende å få oversikt over, samt at statistikken er mangelfull på dette området. Vi ble derfor nødt til å anvende en mer kvalitativ tilnærming til oppgavens problemstilling.

I analysen finner vi at risikoen for å bli tatt for økonomisk kriminalitet i Norge er lav, og at dette i hovedsak kan begrunnes i mangel på ressurser hos kontrolletatene og politiet, kombinert med stor kompleksitet i sakene og liten koordinering mellom instansene. Vi ser på hva litteraturen definerer som et optimalt regime for avskrekking av selskapskriminalitet, og finner at myndighetene i Norge ikke i stor nok grad benytter de mulighetene som foreligger for strafferettslig ansvar ilagt selskaper.

Lav risiko for å bli oppdaget innebærer at hva selskaper gjør internt for å forhindre kriminell adferd antageligvis har betydning for tilbøyeligheten til å begå økonomisk kriminalitet. Vi finner at interne forhold i selskaper kan legge til rette for at kriminelle handlinger forekommer, og at manglende kontrollmekanismer og retningslinjer kan ha betydning for tilbøyeligheten til å begå lovovertridelser på flere områder. Litteraturgjennomgangen og våre intervjuer indikerer at der ukultur, mangel på kontrollmekanismer og lave moralske barrierer tillater ett lovbrudd, tillates sannsynligvis også flere. I vårt datasett kommer det også frem at 5 prosent av selskapene i oversikten har begått flere kriminelle handlinger. Våre resultater viser at samarbeid, informasjonsflyt, kompetansedeling og databaser over selskapskriminalitet er viktig for å øke effektiviteten i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet. Ved at etatene holder øynene åpne for lovbrudd som ligger utenfor eget forvaltningsområde, og har nødvendig kunnskap til å vite hva man skal være oppmerksom på, kan flere saker tilknyttet økonomisk kriminalitet avdekkes.

Forord

Denne oppgaven markerer avslutningen på vårt 5-årige masterprogram i Økonomi og Administrasjon, med hovedprofil i Økonomisk Styring. Oppgaven er skrevet ved Norges Handelshøyskole (NHH) høsten 2016.

Arbeidet med oppgaven har vært utrolig lærerikt, og vi har tilegnet oss mye kunnskap på kort tid, innenfor et område hvor vi ikke kunne særlig mye fra før. Det har vært spennende og utfordrende, og vi føler nå at vi begge har funnet noe vi ønsker å jobbe med etter fullført mastergrad.

Svenn Gaulen, Jan-Egil Kristiansen, Trine Lise Platt, Atle Roaldsøy og Anna Haugmoen Mo fortjener en stor takk for å ha stilt opp på intervju og gitt mange interessante innspill til oppgaven. Uten deres kunnskap og hjelpsomme innstilling ville ikke oppgaven hatt den tyngden den har i dag. Videre vil vi takke Audun Solli ved forskningsavdelingen i Skattedirektoratet, for å ha gitt oss ideen til oppgaven og gode tips til interessante personer å kontakte i Skatteetaten. Vi vil også takke Skattesenteret ved NHH for stipend.

Til slutt ønsker vi å rette en stor takk til vår veileder, Tina Søreide, for et godt samarbeid, gode innspill og konstruktiv veiledning underveis i prosessen. Hennes kompetanse og brede nettverk har gjort henne til en svært viktig bidragsyter i arbeidet med oppgaven.

Bergen, 20. desember 2016

Hanne-Margrete Rognerud Løken

Hanne Rolland Myklebust

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	4
TABELLER.....	8
1. INNLEDNING.....	10
1.1 BAKGRUNN	10
1.2 MOTIVASJON	11
1.3 PROBLEMSTILLING.....	12
1.4 AVGRENSNING	12
1.5 BEGREPSAVKLARING	14
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR.....	15
2. METODISK TILNÆRMING.....	16
2.1 FORSKNINGSDESIGN	16
2.1.1 <i>Forskningstilnærming</i>	16
2.2 FORSKNINGSMETODE	17
2.2.1 <i>Kvantitativ og kvalitativ metode</i>	17
2.2.2 <i>Primær- og sekundærdata</i>	18
2.3 FORKLARINGSFAKTORER FOR ØKONOMISKE ULOVLIGHETER.....	19
2.4 FORSKNINGSPØRSMÅL	20
2.4.1 <i>Kontrolletatene og politiets arbeid</i>	20
2.4.2 <i>Tiltak for forebygging og kontroll</i>	21
2.4.3 <i>Effekten av sanksjoner</i>	21
3. VURDERING AV LOVVERK OG HÅNDHEVING I NORGE	22
3.1 RETTSKILDEFAKTOR	22
3.2 STRAFFEANSVAR FOR SELSKAPER.....	23
3.2.1 <i>Selskapsansvar</i>	23
3.2.2 <i>Foretaksstraff</i>	23
3.3 ENDRINGER I LOVVERKET.....	25
3.4 ØKONOMISK KRIMINALITET	26
3.4.1 <i>Korrupsjon</i>	27
3.4.2 <i>Skattekriminalitet</i>	28
3.4.3 <i>Konkurrensekriminalitet</i>	29

3.4.4	<i>Beviskrav</i>	30
3.5	HÅNDHEVINGSINSTANSER I NORGE	31
3.5.1	<i>Justis- og beredskapsdepartementet</i>	31
3.5.2	<i>ØKOKRIM og politidistriktene</i>	32
3.5.3	<i>Skatteetaten</i>	32
3.5.4	<i>Konkurransetilsynet</i>	33
3.5.5	<i>Finanstilsynet</i>	33
3.6	AVDEKKING AV ØKONOMISK KRIMINALITET	33
3.6.1	<i>Rapporteringsplikt</i>	34
3.6.2	<i>Varsling og ytringsklima</i>	34
3.7	SAMARBEID OG HÅNDHEVING	35
3.7.1	<i>Koordinering for effektiv håndhevelse</i>	36
3.7.2	<i>Taushetsplikten og dens begrensninger på samarbeid</i>	37
3.7.3	<i>Prioriteringer og ressurser</i>	38
3.8	VURDERING AV NORGE I ET INTERNASJONALT PERSPEKTIV	41
3.9	TILGANG TIL INFORMASJON.....	44
3.10	OPPSUMMERING	45
4.	TEORI OG LITTERATURGJENNOMGANG	48
4.1	ENKEL ØKONOMISK MODELL FOR SELSKAPSKRIMINALITET	48
4.1.1	<i>Optimal avskrekking av individ</i>	48
4.1.2	<i>Optimal avskrekking når lovbrutere arbeider for selskaper</i>	50
4.1.3	<i>Rasjonalitetsantagelsen</i>	51
4.1.4	<i>Profittmaksimerende selskaper</i>	52
4.2	UTVIDET ØKONOMISK MODELL FOR SELSKAPSKRIMINALITET	53
4.2.1	<i>Når krever optimal avskrekking forebygging og kontroll?</i>	53
4.2.2	<i>Selskapers muligheter for å avskrekke kriminalitet</i>	54
4.3	FOREBYGGENDE TILTAK OG KONTROLL	55
4.3.1	<i>Bedriftskultur og etikk</i>	56
4.3.2	<i>Eierstyring og selskapsledelse</i>	57
4.3.3	<i>Varsling, klaging og selvrapporing</i>	58
4.3.4	<i>Kontroll og compliance</i>	59
4.3.5	<i>Oppsummering av interne forhold</i>	61
4.4	BETYDNINGEN AV SANKSJONER.....	62
4.4.1	<i>Fordeling av ansvar</i>	62
4.4.2	<i>Optimale sanksjoner</i>	63
4.4.3	<i>Duty-based sanctions</i>	64

4.4.4	<i>Administrative sanksjoner og erstatningsansvar</i>	67
4.4.5	<i>Oppsummering av et optimalt regime</i>	67
4.5	KONSEKVENSER UTOVER SANKSJONER	68
4.5.1	<i>Moralske kostnader</i>	68
4.5.2	<i>Belastende prosess</i>	69
4.6	OPPSUMMERING	70
5.	EMPIRISK METODE	71
5.1	INNSAMLING AV DATA	71
5.1.1	<i>Kvalitativ datainnsamling</i>	71
5.1.2	<i>Kvantitativ datainnsamling</i>	73
5.2	DATAANALYSE	75
5.2.1	<i>Analyse av kvalitative data</i>	75
5.2.2	<i>Analyse av kvantitative data</i>	76
5.3	EVALUERING AV DATAMATERIALET	76
5.3.1	<i>Reliabilitet</i>	76
5.3.2	<i>Validitet</i>	77
6.	ANALYSE OG DISKUSJON	79
6.1	OVERSIKT OVER LOVBRUDD	79
6.2	KONTROLLETATENES OG POLITIETS ARBEID	81
6.2.1	<i>Omfang og mørketall</i>	81
6.2.2	<i>Verktøy for håndheving</i>	83
6.2.3	<i>Tilgang til ressurser</i>	86
6.2.4	<i>Samarbeid og informasjonsflyt</i>	89
6.2.5	<i>Avdekking gjennom kompetansedeling</i>	92
6.2.6	<i>Taushetsplikt</i>	94
6.2.7	<i>Oppsummering</i>	97
6.3	TILTAK FOR FOREBYGGING OG KONTROLL	99
6.3.1	<i>Kjennetegn ved selskaper som begår lovbrudd</i>	99
6.3.2	<i>Varsling og selvrapporing</i>	101
6.3.3	<i>Intern kontroll</i>	104
6.3.4	<i>Oppsummering</i>	106
6.4	EFFEKTEN AV SANKSJONER	107
6.4.1	<i>Strafferettslige sanksjoner</i>	107
6.4.2	<i>Størrelsen på strafferettslige sanksjoner</i>	109
6.4.3	<i>Administrative sanksjoner</i>	111

6.4.4	<i>Tilgang til informasjon</i>	113
6.4.5	<i>Oppsummering</i>	116
7.	KONKLUSJON	118
7.1	OPPSUMMERING	118
7.2	METODISKE BEGRENSNINGER.....	120
7.3	NORMATIV DISKUSJON	121
7.4	VIDERE FORSKNING	123
	LITTERATURLISTE	124
	APPENDIKS	130
	<i>Registerdata</i>	130
	<i>Intervjuobjektene</i>	132
	<i>Intervjuguide</i>	134
	<i>Vedtak fra Skatteetaten</i>	144

Tabeller

Tabell 1: Begrepsavklaring.....	14
Tabell 2: Oversikt metodiske tilnærminger	18
Tabell 3: Forklaringsfaktorer.....	19
Tabell 4: Antall uopklarte skattesviksaker	40
Tabell 5: Avsluttede konkurransesaker i Norge og Sverige	41
Tabell 6: Vurdering av Norge, FATF	42
Tabell 7: Vurdering av Norge, GRECO	43
Tabell 8: Vurdering av Norge, OECD.....	43
Tabell 9: Hovedfunn i vurderingen av lovverk og håndheving.....	45
Tabell 10: Oppsummering interne forhold i selskaper	61
Tabell 11: Oppsummering optimalt regime.....	67
Tabell 12: Oppsummering litteraturgjennomgang.....	70
Tabell 13: Lovbrudd Statoil.....	80
Tabell 14: Lovbrudd Norsk Hydro	80
Tabell 15: Lovbrudd Det Norske Oljeselskap ASA	80
Tabell 16: Lovbrudd Siemens.....	80
Tabell 17: Oppsummering omfang og mørketall.....	83
Tabell 18: Oppsummering verktøy for håndheving.....	86
Tabell 19: Oppsummering ressurser.....	89
Tabell 20: Oppsummering samarbeid og informasjonsflyt	91
Tabell 21: Oppsummering kompetansedeling	94
Tabell 22: Oppsummering taushetsplikt.....	96
Tabell 23: Oppsummering forskningsspørsmål 1	97
Tabell 24: Oppsummering kjennetegn ved selskaper	101

Tabell 25: Oppsummering varsling og selvrappotering	103
Tabell 26: Oppsummering compliance.....	105
Tabell 27: Oppsummering forskningsspørsmål 2	106
Tabell 28: Oppsummering strafferettslige sanksjoner	109
Tabell 29: Oppsummering størrelsen på strafferettslige sanksjoner.....	110
Tabell 29: Oppsummering administrative sanksjoner	112
Tabell 31: Oppsummering tilgang til informasjon	115
Tabell 32: Oppsummering forskningsspørsmål 3	116

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Ideen til oppgaven kom fra forskningsavdelingen i Skattedirektoratet ved Audun Solli, som så et behov for å undersøke i hvilken grad selskaper involverer seg i flere ulike former for økonomisk kriminalitet. Han mente at dette ville være relevant for samarbeid og informasjonsflyt på tvers av etater og politiet for å effektivisere kampen mot økonomisk kriminalitet. Hovedsakelig anbefalte han oss å se nærmere på skatteunndragelse og korrupsjon, mens oppgaven på et senere tidspunkt ble utvidet til å omhandle konkurransekriminalitet.

I arbeidet med å innhente data og informasjon om selskaper som har blitt tatt for å være involvert i økonomisk kriminalitet, oppdaget vi at dette kom til å være en utfordrende del av oppgaven. Korrupsjonsdommer og overtredelser av konkurranseloven er offentlig tilgjengelig informasjon og forholdsvis uproblematisk å få innsikt i. Utfordringen var hovedsakelig knyttet til å få oversikt over skattekriminalitet. Skatteetatens vedtak om illeggelse av tilleggsatt og eventuell anmeldelse til politiet er taushetsbelagt informasjon, og etter å ha søkt Skatteetaten om innsyn i disse dataene fikk vi avslag av hensyn til dataenes sensitive karakter og forskningsprosjektets størrelse (se appendiks for vedtak). Som følge av forskjellene i offentlighet rundt de ulike formene for økonomisk kriminalitet ble vi nødt til å anvende en mer kvalitativ tilnærming til oppgavens problemstilling.

Vi opplevde at informasjon om økonomisk kriminalitet var utfordrende å få tilgang til, og at den informasjonen som er offentlig tilgjengelig til tider er problematisk å få oversikt over. Vi innså at dette var interessant å se nærmere på, og vi ønsket å stille spørsmål ved hvorvidt den preventive effekten av sanksjoner svekkes av at slik informasjon ikke er offentlig, samt at omdømmetapet begrenses når sakene ikke blir kjent. Vi bestemte oss for å undersøke hvordan mulighetene for å begå økonomisk kriminalitet i Norge er, og hvordan lovverk, instanser og håndheving fungerer for å begrense disse mulighetene. På grunn av et svekket datasett forstod vi også viktigheten av en grundig litteraturgjennomgang for å drøfte hvorvidt ulike momenter gjør at selskaper som først trækker over en terskel og begår ett lovbrudd, kan være tilbøyelige til å gjøre dette også på andre områder.

Så vidt vi vet er det ikke tidligere gjennomført undersøkelser som ser på selskapers tilbøyelighet til å begå flere typer økonomiske lovbrudd i Norge. En klargjøring av problemstillingen vil fremheve

---

viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi, og hvorvidt avdekking av en form for økonomisk kriminalitet bør gjøre at selskapet havner i søkelyset hos flere kontrolltater og hos politiet.

1.2 Motivasjon

Gjennom vår deltakelse i faget *Corruption – Incentives, Disclosure and Liability* ved NHH våren 2016, hvor vi også fikk mulighet til å delta på en inspirerende klassesetur til Georgia, fanget vi begge interesse for korrupsjon og viktigheten av å bekjempe dette. Dette resulterte i at vi kontaktet Tina Søreide, som var foreleser i faget, og fikk gjennom henne denne oppgaven presentert for oss. Vi syntes umiddelbart problemstillingen virket spennende, og ble særlig motivert av muligheten til å sette oss inn i andre former for økonomisk kriminalitet.

Økonomisk kriminalitet er en form for kriminalitet hvor potensialet for utbytte er stort, oppdagelsesrisikoen lav og straffene ofte er lavere enn hva som er nødvendig for å sikre en avskrekkende effekt. Sett i forhold til antall anmeldte lovbrudd i Norge utgjør økonomisk kriminalitet en liten andel, bare tre prosent i 2015 (Politidirektoratet, 2016), men man anslår likevel at mørketallene er store, slik at det er vanskelig å si noe om det faktiske omfanget. ØKOKRIMs trusselvurdering for 2015 fastslår at trusselen for økonomisk kriminalitet har økt, og forventes å forbli høy i de kommende årene. Det påpekes at utviklingen går mot stadig mer sammensatt og komplisert kriminalitet, og blant kjennetegnene ser man bruk av stråselskaper og stråmenn, samt utstrakt bruk av profesjonelle medhjelpere som gir råd om hvordan man kan skjule transaksjoner og eierskap. Dette gjør det vanskeligere for kontrolltater å avdekke forholdene, og dermed vil det kreves høyere innsats, mer ressurser og en helhetlig tilnærming for å effektivt bekjempe økonomisk kriminalitet.

Økonomisk kriminalitet har alvorlige konsekvenser da det blant annet svekker allmennhetens tillit til samfunnsinstitusjonene og styringssystemet. I 2016 utgjorde skatter og avgifter ca. 75 prosent av budsjetterte inntekter i statsbudsjettet, og konsekvensen av skatteunndragelser er derfor at det offentliges inntekter reduseres. I tillegg risikerer man at skattemoraleen undergraves og at konkurransevridning preger næringslivet (ØKOKRIM, 2016f). Konkurranseskriminalitet forvrenger også markeder, noe som blant annet fører til høyere priser og dårligere kvalitet på produkter for konsumenter (Søreide, 2013). Forstyrrelser i beslutningsprosesser på grunn av korrupsjon medfører nesten alltid avvik fra det som er fordelaktig for samfunnet som helhet, og rammer

---

menneskerettighetene, sosial rettferdighet, rettsstaten og demokratiet (Justis- og Beredskapsdepartementet, 2004).

Omfanget og aktualiteten av økonomisk kriminalitet, samt de alvorlige konsekvensene det medfører, gjør at vi mener det er viktig å øke oppmerksomheten rundt denne formen for kriminalitet. Det er disse momentene som i hovedsak har motivert oss i valget av oppgave.

1.3 Problemstilling

En antagelse om lav oppdagelsesrisiko og store mørketall kan bidra til å danne en allmenn oppfatning av at politiets og påtalemyndighetens responsevne overfor økonomisk kriminalitet er svak og at risikoen for straffesanksjoner er lav. Igjen kan dette føre til at en kostnad-nyttevurdering ikke avskrekker selskaper fra å begå økonomisk kriminalitet.

Utredningens problemstilling er som følger:

Er norske selskaper som har vært involvert i en form for økonomisk kriminalitet mer tilbøyelige enn andre til å begå andre former for økonomisk kriminalitet?

Problemstillingen besvares ved hjelp av en vurdering av lovverk og håndheving, en litteraturgjennomgang og intervjuer, samt et begrenset datasett over lovbrudd begått av selskaper.

1.4 Avgrensning

I utredningen tar for oss økonomisk kriminalitet begått av selskaper, og vi ser derfor kun på saker som har medført sanksjoner mot selskaper. Videre er oppgaven begrenset til å omhandle norske selskaper, og vil derfor bære preg av et norsk perspektiv. Den første korrupsjonssaken i Norge som medførte sanksjoner mot et selskap var Statoil-Horton saken i 2004¹, og en fornuftig tidshorisont er derfor fra 2004 til 2016. Oppgaven vi fikk foreslått av Skattedirektoratet dreide seg i første omgang om tilbøyeligheten til å begå både korrupsjon og skattekriminalitet. Da det er få saker hvor selskaper har blitt tatt og sanksjonert for korrupsjon, valgte vi å inkludere konkurransekriminalitet i tillegg. En studie av Søreide (2008) viste at det er grunn til å tro at korrupsjon og kartellvirksomhet er tett knyttet sammen, og vi fant det derfor interessant å

---

¹ Statoil ble i 2004 ilagt et forelegg fra ØKOKRIM på 20 millioner kroner for ulovlig påvirkningshandel. Statoil hadde inngått en avtale med Horton Investments Ltd. som hadde gått med på å utføre forskjellige konsulenttenester i forbindelse med Statoils engasjement i Iran mot et vederlag på 15 200 000 USD (ØKOKRIM, 2009).

---

inkludere denne formen for økonomisk kriminalitet. For å utvide datasettet vårt, har vi i tillegg inkludert saker hvor ØKOKRIM har ilagt selskaper forelegg for økonomiske lovbrudd. Blant disse finner vi miljøkriminalitet, brudd på ligningsloven og verdipapirhandelloven. For å begrense oppgaven gir vi imidlertid ikke en inngående beskrivelse av lovbrudd utover korrupsjon, skatteunndragelse og konkurransekriminalitet.

Sammenhengen mellom de ulike formene for økonomisk kriminalitet kan forekomme på ulike måter. For eksempel kan et individ som har begått kriminelle handlinger på vegne av et selskap, videreføre dette i andre selskaper ved bytte av jobb. Et annet eksempel er at selskaper som er knyttet til ulike kriminelle handlinger benytter seg av samme rådgiver og/eller revisor. Et siste eksempel, og som vi vektlegger i vår utredning, er situasjoner hvor samme selskap begår flere ulike kriminelle handlinger. Innenfor dette er det også viktig å være klar over at de ulike lovbruddene kan være knyttet til samme sak; altså for eksempel at penger knyttet til korrupsjon gjemmes vekk slik at man unngår skatt.

Opgaven er preget av et økonomisk perspektiv, med innspill fra rettsvitenskap, og havner dermed i kategorien *Law and Economics*. Dette innebærer anvendelse av økonomisk teori og empiri for å forstå rettshåndhevelse, lover og sanksjonering. Law and Economics kan forklares som økonomisk analyse av rettsvitenskap, hvor hensikten er å besvare to hovedspørsmål; Hva er effekten av lovbestemmelser på relevante aktørers adferd? Og er disse effektene ønskelige for samfunnet? I besvarelsen av disse spørsmålene forutsettes det at individer og selskaper er fremtidsrettede og rasjonelle, og tilnærmingen til hva som er ønskelig for samfunnet baseres på velferdsøkonomi, på samme måte som i generell økonomisk analyse (Kaplow & Shavell, 2002).

1.5 Begrepsavklaring

Tabell 1: Begrepsavklaring

Engelsk	Norsk	Forklaring
Corporation	Selskap	I selskapsloven defineres et selskap som <i>"en økonomisk virksomhet som utøves for to eller flere deltakers felles regning og risiko"</i> . Ansvarsforholdet for eierne avgjøres ut i fra hvilken selskapsform som er valgt.
Corporate crime	Selskapskriminalitet	Selskapskriminalitet defineres som kriminalitet begått av ansatte innenfor deres arbeidsområde med den hensikt å oppnå fordeler for selskapet. Hvitsnippkriminalitet som ikke begås til fordel for selskapet er ikke inkludert i definisjonen.
Corporate liability	Selskapsansvar/ Foretaksstraff	Handler om i hvilken grad selskaper kan holdes juridisk ansvarlig for selskapskriminalitet. Foretaksstraff er en lovbestemmelse som fastslår at et selskap kan straffes når en lov er overtrådt av noen som har handlet på vegne av selskapet.
Respondent superior liability	Respondent superior liability	Selskaper kan holdes strengt ansvarlig og straffes for overtredelser begått av ansatte som opptrer på vegne av selskapet.
Vicarious liability	Vicarious liability (Objektivt selskapsansvar)	Strafferettslig ansvar ilagt selskaper for handlinger begått av ansatte.
Corporate prevention	Forebygging	Tiltak selskaper kan iverksette internt for å forebygge selskapskriminalitet.
Corporate policing	Kontroll	Tiltak selskaper kan iverksette internt for å kontrollere og overvåke slik at kriminalitet avdekkes og sanksjoneres.
Corporate Governance	Eierstyring og selskapsledelse	Forholdet mellom eierne, styret og ledelsen i et selskap, samt forholdet til ansatte, kreditorer, lokalsamfunn og andre interessenter.
Compliance	Compliance (Etterlevelse av lover og regler)	I hvilken grad selskaper opptrer i overensstemmelse med gjeldende lover og regler.
Compliance program	Compliance-program	Et selskaps interne systemer og retningslinjer for etterlevelse av gjeldende lover og regler.
Whistleblowing	Varsling	Avsløringer foretatt av nåværende eller tidligere ansatte vedrørende ulovlige eller uetiske forhold i selskaper, som videreformidles til personer eller organisasjoner som er i posisjon til å reagere mot disse handlingene.

Self-reporting	Selvrapportering	Når selskaper selv står frem og sier i fra om kritikkverdige interne forhold.
Leniency	Lempning	Reduksjon i straff som følge av selvrapportering og samarbeid om etterforskning.
Duty-based sanctions regime	Duty-based sanctions regime (Sanksjoner basert på plikter)	Sanksjoner som avhenger av hva selskaper har gjort for å forhindre kriminalitet, om de har rapportert kriminelle handlinger og om de har forsøkt å begrense konsekvensene. Spørsmålet om straffeansvar knyttes til i hvilken grad organisasjonen har utført visse plikter.
Window-dressing	Window-dressing	At selskaper tilsynelatende har velfungerende compliance-programmer og nulltoleranse for økonomisk kriminalitet, mens de likevel i det skjulte involverer seg i kriminelle handlinger.
Negotiated settlements	Forhandlingsbaserte strafferettslige løsninger	Dialog mellom representanter fra strafferettssystemet og fra selskapet som er tiltalt, som ender med at det inngås en avtale mellom selskapet og aktor. Man kan for eksempel forhandle om straffens størrelse og tiltale.
Optimal deterrence	Optimal avskrekking	Optimal avskrekking av kriminalitet innebærer at man på best mulig måte avskrekker individer og selskaper fra å begå lovbrudd som er særlig kostbare for samfunnet.
Efficient law enforcement	Effektiv rettshåndhevelse	Effektiv rettshåndhevelse innebærer forhindring og reduksjon av kriminalitet, uten å bruke mer ressurser enn nødvendig. Innenfor økonomi har dermed sanksjonene to hovedmål; (i) påvirke beslutningen om å gjøre noe kriminelt, (ii) minimere kostnadene ved rettshåndhevelse.

1.6 Oppgavens struktur

Utredningen består av syv kapitler, hvor vi i det første kapittelet har presentert oppgavens bakgrunn og problemstilling. Kapittel to tar for seg vår metodiske tilnærming. Vår vurdering av lovverk og håndheving som presenteres i kapittel tre, gir et bilde av den formelle strukturen til det norske systemet for håndhevelse. Kapittel fire består av en litteraturgjennomgang, hvor vi tar utgangspunkt i en økonomisk modell for selskapskriminalitet. I kapittel fem forklarer vi hvordan innsamling og analyse av data har blitt utført. I kapittel seks analyserer og diskuterer vi det innsamlede datamaterialet, før vi i det avsluttende kapittelet oppsummerer og presenterer vår konklusjon.

2. Metodisk tilnærming

I denne delen av oppgaven presenterer vi vår metodiske tilnærming. Vi foretar en gjennomgang av hvilke verktøy som benyttes for å svare på våre forskningsspørsmål, og forklarer hvorfor vi finner disse hensiktsmessige for oppgavens formål.

2.1 Forskningsdesign

Et forskningsdesign kan utformes for å oppfylle enten et *eksplorerende*, *deskriptivt* eller *forklarende* formål, eller en kombinasjon av disse. Hvilket design som velges avhenger av problemstillingens form (Saunders, Lewis, & Thornhill, 2016). Vår overordnede plan for å samle inn, analysere og tolke data bærer et eksplorerende preg.

En eksplorerende problemstilling vil typisk omhandle noe nytt og komplekst, som til tider kan oppfattes som ustrukturert, da man ikke har klare ideer om hvordan problemet skal analyseres. Det finnes mye teori og forskning knyttet til hvorfor selskaper velger å begå kriminelle handlinger, hvilke gevinster som kan oppnås og hvilke kostnader som kan bidra til å redusere nytteverdien av økonomisk kriminalitet. Det finnes imidlertid begrenset med teori som tar for seg hvorvidt selskaper velger å begå flere ulike former for økonomisk kriminalitet, og det eksisterer dermed mindre kunnskap på dette området. Vår problemstilling er derfor av eksplorerende karakter. Det er også vanskelig å formulere hypoteser som lar seg teste for å avdekke om selskaper er involvert i flere typer økonomisk kriminalitet, ettersom vi ikke får tilgang til data for skatteunndragelse. Mangel på hypoteser som kan testes kjennetegner også en eksplorerende problemstilling (Sandvik, 2016b).

Fordelen med eksplorerende studier er at man kan være fleksibel og åpen for endringer underveis dersom ny informasjon avdekkes. Eksplorerende studier har ofte et bredt fokus i starten, men dette snevres inn underveis i prosessen (Saunders et al., 2016).

2.1.1 Forskningstilnærming

Litteraturen presenterer to ulike forskningstilnærminger; *induktiv* og *deduktiv* tilnærming. Induktiv tilnærming vil si at man går fra empiri til teori, hvor teorier og hypoteser formuleres på bakgrunn av analyser og observasjoner som er foretatt. Deduktiv tilnærming innebærer at man tar utgangspunkt i teori som benyttes for å utlede problemstillinger eller hypoteser – altså går man fra

det generelle til det spesifikke (Saunders et al., 2016). Analyse av eksisterende litteratur er en stor del av vår oppgave, og vi ser nærmere på teori og studier vi anser som relevante for å besvare oppgavens problemstilling. Vi har derfor i hovedsak en deduktiv tilnærming hvor vi tar utgangspunkt i teori som finnes på området, som videre danner grunnlaget for vår diskusjon og analyse.

2.2 Forskningsmetode

Vår forskningsmetode avhenger av hvilke datakilder vi benytter og hvordan dataene samles inn (Saunders et al., 2016). For å besvare våre forskningsspørsmål benytter vi tre forskjellige metoder; *vurdering av lovverk og håndheving*, *litteraturgjennomgang* og *empirisk metode*. Å benytte flere fremgangsmåter, innfallsvinkler og forståelser for å undersøke en problemstilling kalles for triangulering. Dette styrker undersøkelsens troverdighet, sikrer datakvalitet og sannsynliggjør at det vi kommer frem til er gyldig innenfor det forskningsdesignet vi har valgt (Arntzen & Tolsby, 2010).

2.2.1 Kvantitativ og kvalitativ metode

I hovedsak skilles det mellom to ulike typer metoder; *kvalitativ* og *kvantitativ* metode. Det prinsipielle skillet mellom disse to er knyttet til hvordan data registreres og analyseres, og hvilken metode man velger avhenger av problemstillingen og forskningens formål. Kvalitativ metode benyttes for å samle inn data som ikke lar seg kvantifisere i absolutte tallstørrelser. Det er ofte få forskningsobjekter og hensikten er å finne mening bak samtale, observasjon eller skriftlig tekst, noe som gjør det mulig å gå i dybden og gi helhetlig bilde av et fenomen. Kvantitativ metode forholder seg til kvantifiserbare størrelser som kan organiseres i tabeller og diagrammer for å gi et bilde av trender, utvikling og hyppighet (Saunders et al., 2016). Tabell 2 viser hvilke metoder vi benytter i utredningen.

Tabell 2: Oversikt metodiske tilnærminger

Metode	Formål
Vurdering av lovverk og håndheving (Kvalitativ)	Denne delen av oppgaven klargjør hvordan enkelte begreper som anvendes i oppgaven defineres i loven, samt hvordan de ulike kontrolletatene og politiet arbeider, både hver for seg og sammen, for å bekjempe økonomisk kriminalitet.
Litteraturgjennomgang (Kvalitativ)	Ved å foreta en grundig gjennomgang av tidligere forskning som finnes om økonomisk kriminalitet og selskapskriminalitet, blir eksisterende studier en del av vårt sekundære datamateriale. Hovedoppgaven er å sortere eksisterende litteratur og kartlegge hva vi vet om temaet.
Intervju (Kvalitativ)	Vi anvender intervjuer for å samle inn kvalitative primærdata. Formålet med intervjuene er blant annet å belyse hvordan saker som omhandler økonomisk kriminalitet håndteres i de ulike instansene, hvilke momenter som ligger bak skjønnsmessige vurderinger av de ulike sakene, og hvordan samarbeidet fungerer på tvers av etatene. Vi benytter semi-strukturerte intervjuer, som innebærer at vi har fastsatt temaene for intervjuene med tilhørende nøkkelspørsmål på forhånd, samtidig som vi har mulighet til å være fleksible underveis i intervjuene. Med dette ønsker vi å åpne for diskusjoner og utforskning av aspekter rundt den gitte konteksten som kan være relevante for vår problemstilling (Saunders et al., 2016).
Registerdata (Kvantitativ)	Vi har ikke lyktes i å finne et oversiktlig register som samler alle saker for økonomisk kriminalitet i Norge, og vi har derfor hentet inn datamateriale fra forskjellige offentlige registre. Dette er kvantitative sekundærdata og hensikten er å lage en oversikt over hvilke norske selskaper som har blitt tatt for økonomisk kriminalitet. Da vi ikke får tilgang til registerdata over skatteunndragelser, er denne delen av metoden betydelig mindre omfattende enn hva som i utgangspunktet var tiltenkt.

Eksplorerende forskning legger hovedsakelig kvalitativ metode til grunn, og en inngående litteraturgjennomgang og delvis strukturerte intervjuer med eksperter på området er blant de vanligste formene for metode som anvendes. Vi anvender en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode, hvor hovedtyngden er på kvalitativ metode. Vår kvantitative metode i form av registerdata har et supplerende formål, og anvendes ikke for å teste hypoteser. En kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode gjør at vi oppnår en mer omfattende tilnærming til analyse og tolkning av problemstillingen (Saunders et al., 2016).

2.2.2 Primær- og sekundærdata

Denne utredningen benytter både primær- og sekundærdata. Primærdata er data som samles inn rett fra kilden for sitt eget studies formål, mens sekundærdata er data som er innhentet av andre, for andre formål (Saunders et al., 2016). Primærdata samles inn i form av intervjuer med nøkkelpersoner som har inngående kunnskap om økonomisk kriminalitet, i Skatteetaten,

Konkurransetilsynet, Justis- og beredskapsdepartementet og ØKOKRIM. Fordelen med disse dataene er at de samles inn og tilpasses etter vårt formål. Vurderingen av lovverk og håndheving i Norge, litteraturgjennomgangen av allerede eksisterende studier, samt registerdata av ulike former for økonomisk lovbrudd i Norge, er våre sekundærdata. En utfordring med sekundærdata er at de er innhentet for andre formål, noe som kan gjøre at viktig informasjon er utelatt og at dataene mister relevans da de ikke i like stor grad belyser utredningens problemstilling (Saunders et al., 2016). Dette tar vi hensyn til ved å vurdere datamaterialets validitet og reliabilitet, samt metodiske begrensninger, senere i oppgaven.

2.3 Forklaringsfaktorer for økonomiske ulovligheter

$$Y_i = C + Q + X + Z \quad \text{Hvor } Y_i = \text{Økonomiske ulovligheter}$$

Tabell 3: Forklaringsfaktorer

C = Landsspesifikke faktorer	Q = Selskapsspesifikke faktorer	X = Situasjonsspesifikke faktorer	Z = Markedsspesifikke faktorer
Lover og regler	Bedriftskultur	Skattekriminalitet	Konkurransforhold
Institusjoner	Eierstruktur	Korrupsjon	Kontroll
Faktisk håndheving	Ytringsklima	Konkurranseskriminalitet	Korrupsjonsrisiko
Straff/Selskapsansvar	Compliance	Andre lovbruddsituasjoner	Antall aktører
Koordinering/samarbeid	Bonusordninger		Etterspørsel
Taushetsplikt	Norsk/internasjonalt		Geografisk område
Ytringsklima	Statlig/ikke statlig		

Tabellen representerer mulige forklaringsfaktorer for selskapers tilbøyelighet til å begå kriminelle handlinger. Faktorene forklarer hva som påvirker tilbøyeligheten til å begå ett lovbrudd, og vi skal vurdere hvilke av disse faktorene som er viktigst for å forklare tilbøyeligheten til å begå flere kriminelle handlinger. Vår vurdering av lovverk og håndheving og intervjuene gir oss mye informasjon om landsspesifikke faktorer, *C*, og til en viss grad om situasjonsspesifikke faktorer, *X*. Litteraturgjennomgangen gir oss informasjon om selskapsspesifikke faktorer, *Q*. Da vi ikke ser på noen spesifikke bransjer eller markeder diskuteres ikke markedsspesifikke faktorer, *Z*, i oppgaven.

Dersom det er de landsspesifikke faktorene som er årsaken til at selskaper er tilbøyelig til å begå flere lovbrudd, vil dette si at alle selskaper som ønsker det, begår flere lovbrudd i land hvor forholdene ligger til rette for det. Er det de selskapsspesifikke faktorene som betyr mest for tilbøyeligheten til å begå lovbrudd, er det bare enkelte selskaper som begår flere lovbrudd, og interne forhold i selskapet vil derfor være av stor betydning for tilbøyeligheten. Dersom det er de situasjonsspesifikke faktorene som i størst grad bestemmer tilbøyeligheten til å begå flere lovbrudd, er det situasjonen selskapet befinner seg i som er avgjørende. Dette forstås slik at selv om et selskap begår skattekriminalitet vil det ikke nødvendigvis begå korrupsjon, og dette avhenger av risikoen for å bli oppdaget og konsekvensene de ulike lovbruddene medfører.

2.4 Forsknings spørsmål

Vi har utviklet tre forskningsspørsmål som skal bidra til å danne en forståelse av hvilke faktorer som har størst betydning for om selskaper som først er tilbøyelig til å begå en type kriminell handling, også er tilbøyelig til å begå flere. Det første og siste forskningsspørsmålet er i hovedsak knyttet til landsspesifikke faktorer, *C*, mens forskningsspørsmål 2 omhandler selskapsspesifikke faktorer, *Q*.

2.4.1 Kontrolletatene og politiets arbeid

Forskningsspørsmål 1:

I hvilken grad påvirker kontrolletatene og politiets arbeid, og koordineringen mellom dem, risikoen for å bli oppdaget?

Risikoen for å bli oppdaget er i stor grad en faktor potensielle lovbrøyttere tar hensyn til i vurderingen av om en kriminell handling lønner seg å gjennomføre. Hvordan kontrolletatene og politiet håndhever gjeldende lover og regler i praksis har betydning for mulighetene til å begå økonomisk kriminalitet uten å bli oppdaget, og etatene er derfor i posisjon til å påvirke risikoen for å bli oppdaget. Under dette forskningsspørsmålet ser vi blant annet på etatenes tilgang til ressurser og hvilke muligheter som foreligger for å kontrollere selskaper for etterlevelse av loven. Vi diskuterer også samarbeid, informasjonsflyt, og læring på tvers av etater, som er viktig for å oppdage alle ulovlige forhold, dersom samme selskap begår flere lovbrudd.

2.4.2 Tiltak for forebygging og kontroll

Forskningsspørsmål 2:

I hvilken grad har interne forhold i selskaper betydning for om norske selskaper velger å involvere seg i flere ulike former for økonomisk kriminalitet?

Dersom mulighetene for å begå kriminelle handlinger med en lav risiko for å bli tatt er til stede, kan selskapers interne forhold ha stor betydning for om flere lovbrudd forekommer. I drøftingen av dette forskningsspørsmålet ser vi nærmere på hvorvidt svake interne retningslinjer, strukturering av selskapet og dårlig bedriftskultur gjør at selskaper er tilbøyelige til å begå flere ulike former for økonomisk kriminalitet, når de først har begått ett.

2.4.3 Effekten av sanksjoner

Forskningsspørsmål 3:

I hvilken grad avskrekker størrelsen på strafferettslige og administrative sanksjoner norske selskaper fra å begå flere ulike former for økonomisk kriminalitet?

Selskaper som blir tatt for økonomisk kriminalitet må stå ovenfor store konsekvenser, særlig i form av administrative og strafferettslige sanksjoner, for å sikre en avskrekkende effekt. Dersom sanksjonene ikke er tilstrekkelig høye risikerer man at disse blir sett på som en tilleggskostnad som må betales for å kunne fortsette med kriminell aktivitet. I det siste forskningsspørsmålet vurderer vi bøtenivået i Norge, og anvendelsen av administrative og strafferettslige sanksjoner. Vi diskuterer også viktigheten av offentlighet rundt sanksjoner for å oppnå en avskrekkende effekt, og behovet for oversiktlige databaser over selskapskriminalitet og økonomisk kriminalitet for effektiv koordinering mellom håndhevingsinstanser.

3. Vurdering av lovverk og håndheving i Norge

I dette kapitlet diskuterer vi landsspesifikke faktorer, *C*, og forklarer de juridiske begrepene som inngår i oppgaven, samt hvordan lover og regler håndheves i Norge. Vi presenterer de håndhevingsinstansene som er mest relevante for oppgaven, og går igjennom hvem som har ansvar for hva og hvilke muligheter instansene har for håndheving av loven og sanksjonering. Videre diskuterer vi samarbeidet og informasjonsflyten mellom kontrolletater og politiet, samt etatenes tilgang til ressurser. I påfølgende delkapittel presenterer vi ulike internasjonale vurderinger av håndhevelsen i Norge, før vi avslutningsvis diskuterer tilgangen til informasjon, særlig knyttet til skattekriminalitet.

3.1 Rettskildefaktor

I enkelte tilfeller kan det være utfordrende å avgjøre hvorvidt en handling er kriminell eller ikke. Rettsanvendelsesprosessen er den argumentasjonsprosessen som legger grunnlaget for besvarelsen av et rettsspørsmål, og innebærer identifisering og fortolkning av det primære rettsgrunnlaget. For at svaret på rettsspørsmålet skal få aksept i samfunnet og ansees som legitimt, må det være forankret i rettskilder. Rettskildeprinsipper er normer som sier noe om hvilke kilder det er tillatt å hente argumenter fra når man skal løse et rettsspørsmål, hvordan kildene skal tolkes og hvilken vekt argumentene innbyrdes skal ha. Sluttproduktet av rettsanvendelsesprosessen er en rettsregel, som vil si det svaret man står igjen med etter at man ved hjelp av rettslig argumentasjon har tolket rettsgrunnlaget. Det er bred enighet om at følgende rettskilder er legitime (Monsen, 2012):

1. Lov
2. Lovforarbeid og etterarbeid
3. Lovformål og regelformål
4. Høyesterettspraksis
5. Andre myndigheters praksis
6. Privates praksis
7. Alminnelige rettsoppfatninger
8. Rettsoppfatninger i juridisk teori
9. Reelle hensyn
10. Europarett (EØS-rett og EMK)
11. Folkerett
12. Fremmed rett

3.2 Straffeansvar for selskaper

Fra et juridisk perspektiv kan det være utfordrende å anvende de ordinære strafferettslige prinsippene² i saker hvor lovbruddet tilsynelatende har blitt begått av et selskap, da prinsippene i hovedsak har blitt utviklet for å holde individer ansvarlig (Søreide, 2016). Selskaper står ovenfor en rekke lover som kriminaliserer handlinger som potensielt er lønnsomme for selskaper, men skadelig for samfunnet, og et stort flertall av disse lovene håndheves gjennom en kombinasjon av straffeansvar ilagt personer og selskaper. Det sentrale spørsmålet håndhevingsinstansene står ovenfor er hvordan sanksjonering av individer og selskaper kan struktureres for å avskrekke kriminalitet på en mest mulig effektiv måte (Arlen, 2012).

3.2.1 Selskapsansvar

De fleste rettssystemer anerkjenner i dag selskaper som kapable til å begå lovbrudd, men utfordringer knyttet til de fundamentale strafferettslige prinsippene er fremdeles grunnlag for uenigheter på området. Reglene som omhandler strafferettslig selskapsansvar er fremdeles under utvikling, og ulike jurisdiksjoner har behandlet dette på forskjellige måter. I USA opererte man tidligere med en tilnærming basert på uaktsomhet, hvor ansvar ble lagt på selskapet, tilnærmet uavhengig av spørsmål om skyld, fordi det kunne og burde ha forhindre hendelsen. Dette ble referert til som *respondent superior* og gjorde det mulig for retten å ilegge selskaper sanksjoner for ansattes ulovlige handlinger som førte til fordeler for selskapet. Denne regelen har senere blitt justert og man har etter hvert innsett at det finnes flere grader av uaktsomhet. Følgelig har ideen om *vicarious liability*, det vil si strafferettslig ansvar ilagt selskaper for handlinger begått av ansatte, vokst frem og blitt utbredt internasjonalt. Det er imidlertid ofte store forskjeller mellom loven og håndhevelse, og selv om verden totalt sett ser ut til å bevege seg i retning av *vicarious liability* for selskaper, er det mange land som henger etter når det kommer til å faktisk ilegge selskaper strafferettslige sanksjoner (Søreide, 2016).

3.2.2 Foretaksstraff

Foretaksstraff ble for første gang inkludert i straffeloven i 1991, ved innføring av ny § 48a i straffeloven av 1902, som senere er avløst av § 27 i straffeloven av 2005. Hovedforskjellen mellom de to bestemmelsene er reguleringen av skyldkravet, hvor dagens bestemmelse ved § 27

---

² Det er fire vilkår som må være oppfylt før en person kan straffes. (1) Det må være utført en handling som dekkes av et straffebud nedfelt i lov, jf. strl. § 14. (2) Det må ikke foreligge en straffrihetsgrunn som nødrett, nødverge, selvtakt, jf. strl. §§ 17-19 (3) Det må være utvist subjektiv skyld som forsett eller uaktsomhet, jf. strl. §§ 22 og 23. (4) Personen må ha vært tilregnelig i gjerningsøyeblikket, jf. strl. § 20.

---

fastslår at et foretak kan straffes når loven er overtrådt av noen som har handlet på vegne av foretaket, uavhengig av om en person har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet (Slettemoen, 2016). Hva det skal tas hensyn til ved avgjørelsen om et foretak skal ilegges straff hjemles i straffeloven av 2005 § 28. Her fremkommer det at det skal tas hensyn til ”(a) straffens preventive virkning, (b) lovbruddets grovhet, og om noen som handler på vegne av foretaket, har utvist skyld, (c) om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet, (d) om lovbruddet er begått for å fremme foretakets interesser, (e) om foretaket har eller kunne ha oppnådd noen fordel ved lovbruddet, (f) foretakets økonomiske evne (g) om andre reaksjoner som følge av lovbruddet blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, og (h) om overenskomst med fremmed stat forutsetter bruk av foretaksstraff”.

For å klargjøre straffeansvaret etter straffeloven av 1902 § 48a, skiller Høivik (2012) mellom straffeansvaret som a) et individuelt representasjonsansvar, b) et kumulasjonsansvar og c) et organisasjonsansvar. Representasjonsansvaret innebærer at et selskap kan identifiseres med en fysisk person som handler på vegne av selskapet, og dermed rammes av personens individuelle strafferettslige handle- og skyldevne. Videre supplerer representasjonsansvaret med at en fysisk person kan straffes, selv om det ilegges foretaksstraff, og omvendt. Kumulasjonsansvaret betyr at summen av flere fysiske personers adferd kan knyttes til selskapets handle- og skyldevne. Sist representerer organisasjonsansvaret selskapets ansvar for intern systemsvikt.

Formålet med straffesanksjoner mot selskaper er å styrke den preventive effekten utover det som kan oppnås ved et utelukkende personlig straffeansvar, og foretaksstraff blir derfor ofte brukt som en supplerende straff til det personlige straffeansvaret. Dette innebærer at ansvaret skal skape organisatoriske insentiver til å forhindre kriminelle handlinger i selskapet, som igjen kan ha en preventiv virkning på fysiske personer. I saker hvor det ikke er mulig å holde en fysisk person ansvarlig skal den preventive mekanismen forhindre at straffeansvaret forsvinner. Et siste moment er at den preventive funksjonen av å straffe et selskap styrkes ved at straffeansvaret kan påvirke selskapets omdømme og økonomi (Høivik, 2012).

I lov om endringer i straffeloven av 1902 m.m. (Ot.prp. nr. 27, (1990-91)) fremkommer det at straffetrusselen for selskaper øker selskapsledelsens oppmerksomhet rundt mislighold i selskaper. Ved å gjøre selskaper ansvarlig unngår man at forhold forblir ustraffet i tilfeller hvor ingen enkeltpersoner kan holdes ansvarlig, eller hvor det har forekommet flere mindre feil begått av ulike personer, som alene ikke er grove nok til å medføre et personlig straffeansvar. Det er også en

---

fordel at sanksjoner ilagt selskaper i større grad kan tilpasses overtredelsens grovhet, sammenlignet med bøter ilagt enkeltpersoner som ofte må stå i forhold til deres økonomi.

3.3 Endringer i lovverket

Straffeloven av 2005

Straffeloven av 2005 trådte i kraft 1. oktober 2015, og avløste straffeloven av 1902. Sakene vi ser på i denne utredningen er regulert av straffeloven av 2005, men i forklaringen av hvordan dagens strafferettssystem regulerer økonomisk kriminalitet, vil vi ta utgangspunkt i straffeloven av 2005. Dette er for å danne et oppdatert bilde av hvordan ulike former for økonomisk kriminalitet reguleres i dag.

Ny skatteforvaltningslov

1. januar 2017 trår en ny skatteforvaltningslov i kraft. Denne samler forvaltningsreglene på skatte- og avgiftsområdet i en felles lov. Loven skal regulere regler om blant annet organisering, saksbehandling, habilitet, taushetsplikt, klage og endring, administrative reaksjoner og søksmål. I dag er slike regler fordelt i mange ulike skatte- og avgiftslover, i ligningsloven og i forvaltningsloven. Formålet med den nye loven er å skape et helhetlig, systematisk og oversiktlig regelverk (Prop. 38 L, (2015-2016)).

Endring i konkurranseloven

Tidligere kunne selskaper anmeldes til politiet og følgelig ilegges foretaksstraff for overtredelser av konkurranseloven. I forslag til lov om endring i konkurranseloven av Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet ((2012-2013)) påpekes det at det i praksis kun var overtredelsesgebyr som ble benyttet som sanksjonering, selv om muligheten for foretaksstraff var til stede. Ved et dobbelt sanksjonssystem er det vanlig at overtredelsesgebyr anvendes for de sakene som er mindre alvorlige, mens straff brukes for de mest alvorlige og grove tilfellene. Det påpekes imidlertid at overtredelsesgebyrer i konkurransesaker som regel overstiger eventuelle bøter. Departementet argumenterer for at det for selskaper har liten betydning hvorvidt sanksjoner ilegges gjennom et strafferettslig system eller som et administrativt overtredelsesgebyr, da begge deler medfører en økonomisk sanksjon. Endringen av konkurranseloven trådte i kraft 1. januar 2014, hvor § 32 fastslår at selskaper ikke straffes etter denne paragraf eller etter straffeloven av 2005 § 27 om foretaksstraff. I dag er det derfor bare overtredelsesgebyr som kan benyttes mot

selskaper innenfor konkurransekriminalitet. Individuer kan fremdeles straffes, men dette innebærer involvering av påtalemyndigheten.

3.4 Økonomisk kriminalitet

Begrepet økonomisk kriminalitet er ikke lovbestemt definert, men ØKOKRIM³ har gitt følgende beskrivelse av hva økonomisk kriminalitet er:

”Økonomisk kriminalitet er profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet. Denne kriminaliteten kjennetegnes ved at den i mindre grad retter seg mot enkeltindivider i samfunnet. I stedet rammes økonomiske eller ideelle samfunnsinteresser eller store organisasjoner som finansinstitusjoner eller industriselskaper. De ordinære individuelle motiver for å anmelde kriminalitet er ofte ikke til stede, og dette vanskeliggjør oppdagelsen av forbrytelsen. Sakene er som regel kompliserte, og mangler gjerne ytre kjennetegn som klart viser at det er tale om lovbrudd” (ØKOKRIM, 2015d).

Skatte- og avgiftsunndragelse, korrupsjon, konkurserkriminalitet, verdipapirkriminalitet, konkurransekriminalitet, misbruk av offentlige subsidieordninger, hvitvasking, bedrageri og regnskapslovbrudd er eksempler på ulike former for økonomisk kriminalitet. Det er et viktig prinsipielt skille mellom primærlovbrudd og sekundærlovbrudd. Innenfor økonomisk kriminalitet betegnes hvitvasking og heleri som typiske sekundærlovbrudd som oppstår som en konsekvens av primærlovbruddet. I Norge er disse sekundærlovbruddene selvstendige kriminelle handlinger hvor straff kan ilegges i henhold til straffeloven, uavhengig av om primærlovbruddet kan bevises eller ikke. I denne oppgaven tar vi hovedsakelig for oss primærlovbrudd da vi ser på ulike handlinger og ikke koblede handlinger.

Det eksisterer mange gråsoner innenfor selskapers økonomiske handlingsrom, som gjør det vanskelig å trekke en klar linje mellom hva som er lovlig og ulovlig. I trusselvurderingen til ØKOKRIM for 2015-2016 (2015c) påpekes det at en pågående trend er at selskaper og ledelsen benytter seg av profesjonelle aktører for å legge til rette for både kriminelle handlinger og handlinger som er i gråsonen mellom kriminalitet og en overdreven fortolkning av regelverket til egen fordel. Ved å benytte seg av profesjonelle aktører kan det utvikles kompliserte avtaler og selskapsstrukturer slik at kontroll og etterforskning krever mer ressurser. De siste årene har det

---

³ ØKOKRIM er den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (Politiet, 2011).

---

vært flere omfattende og kompliserte saker som har vært ressurskrevende og ført til en langvarig rettsprosess, for eksempel Yara-saken⁴ og Transocean-saken⁵.

Videre trekker trusselvurderingen frem at det antageligvis eksisterer store mørketall innenfor økonomisk kriminalitet. Politidirektoratet (2016) har beregnet at økonomiske forbrytelser utgjorde 3 prosent av anmeldte forhold i Norge i 2015, men økonomisk kriminalitet er trolig mer utbredt enn hva anmeldelsesstatistikken gir et bilde av. Politiets innbyggerundersøkelse (2016) viste at kun 36 prosent av de som hadde vært utsatt for ”svindel, bedrageri eller annen økonomisk kriminalitet” anmeldte forholdene. Dette gjør at økonomisk kriminalitet er blant de formene for kriminalitet som anmeldes sjeldnest.

3.4.1 Korrupsjon

Korrupsjon handler om misbruk av posisjon og myndighet for personlig berikelse, bestikkelser for å oppnå noe man formelt sett ikke har krav på, eller utpressing for å la noen få noe de formelt sett ikke har krav på eller for å unngå en ulempe (Søreide, 2013). Korrupsjonsbestemmelsene ble for første gang tatt inn i norsk lov i 2003 i straffeloven av 1902. Innføringen av straffeloven av 2005 medførte ingen endringer i bestemmelsene.

Straffeloven av 2005 skiller mellom korrupsjon og grov korrupsjon. I følge § 387 foretar man seg en korrupt handling dersom man ”(a) for seg selv eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag, eller (b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel (...)”. Korrupsjon straffes med bot eller fengsel inntil 3 år, mens grov korrupsjon straffes med fengsel inntil 10 år. Straffeloven § 388 fastslår hva man skal ta hensyn til i avgjørelsen av om korrupsjonen er grov, for eksempel om det innebærer brudd på særlig tillit som følger med en offentlig stilling eller om handlingen har ført til en betydelig økonomisk fordel. Straffeloven § 387 inkluderer eksplisitt at loven også er gjeldende for internasjonal virksomhet, som vil si at både norske og utenlandske statsborgere i Norge kan bli straffet, samt norske statsborgere i utlandet.

---

⁴ Yara International erkjente straffeskyld og vedtok i 2014 en foretaksbot og inndragning fra ØKOKRIM på tilsammen 295 millioner kroner. Yara benyttet bestikkelser overfor høytstående offentlige tjenestemenn i henholdsvis Libya og India, samt ovenfor en leverandør i Russland. I 2016 ble også tidligere konserndirektør i Yara International, Kendrick Wallace, dømt for grov korrupsjon i Libya og India (ØKOKRIM, 2016g).

⁵ ØKOKRIM innledet i 2005 etterforskning etter internsalg av tolv borerigger fra Transocean ASA til tilknyttede selskaper registrert på Cayman Islands. Skatteetaten og ØKOKRIM mente transaksjonene var knyttet til ulovlige skattedisposisjoner som førte til at 11 milliarder kroner ble unndratt fra beskatning. Etter 11 år, i 2016, frafalt ØKOKRIM hele saken (Takla, 2016).

Den juridiske definisjonen inneholder ordet *utilbørlig*. I enkelte korrupsjonssaker er det klart at det har foregått noe ulovlig, men i mange saker er det imidlertid ikke tydelig om det har forekommet tilfeller av utilbørlig påvirkning og/eller fordel. Følgelig er det mange gråsoner, og det kan ofte være problematisk å fastslå hva som er ulovlig (Søreide, 2014). Hva som skal til for at en handling er utilbørlig påvirkning eller medfører en utilbørlig fordel beror på en tolkning av rettskildefaktorene.

Dagens reguleringer av korrupsjon er et direkte resultat av internasjonale antikorrupsjonsavtaler. Reglene i dagens lovverk kommer blant annet fra ”*The Council of Europe ET. no. 173 Criminal Law Convention on Corruption, article 17*”, ”*The OECD convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, article 4*” og ”*The United Nations Convention Against Corruption*” (Søreide, 2015).

3.4.2 Skattekriminalitet

Skatteunndragelse innebærer at man gir uriktige opplysninger til myndighetene, eller at man ikke leverer informasjon i det hele tatt, med det formål å betale redusert eller ingen skatt. For å opprettholde velferdssystemet er inntektene fra skatter og avgifter svært viktige (ØKOKRIM, 2016f).

Av ligningsloven § 10-2 fremgår det at ”*skatteyter som har gitt ligningsmyndighetene uriktige eller ufullstendige opplysninger, eller som har unnlatt pliktig levering av selvangivelse eller næringsoppgave, ilegges tilleggsskatt når opplysningssvikten har ført til eller kunne ha ført til skattemessige fordeler*”. I henhold til § 10-5 kan skjerpet tilleggsskatt også ilegges i tillegg til tilleggsskatt dersom skattyter har opptrådt forsettlig eller grovt uaktsomt. Tilleggsskatt ilegges i alminnelighet med 30 prosent av den skatt som er eller kunne vært unndratt, og maksimalt kan 60 prosent benyttes dersom skattyter opptrer forsettlig eller grovt uaktsomt, jf. §10-4. I ny skatteforvaltningslov reduseres den alminnelige satsen fra 30 til 20 prosent, men satsen for skjerpet tilleggsskatt økes slik at samlet sanksjon fremdeles kan være 60 prosent (Prop. 38 L, (2015-2016)). Av § 10-3 fremgår det at tilleggsskatt ikke ilegges dersom skattyter frivillig retter eller utfyller opplysninger som tidligere er gitt. Dette kalles skatteamnesti, og gjelder så lenge rettingen ikke kan anses å være et resultat av kontrolltiltak. Tilleggsskatt er etter norsk lov ikke en straff, men en administrativ sanksjon som kan bli ilagt av ligningsmyndighetene, jf. endringslov til forvaltningsloven §§ 43 og 44.

Ved iverksettelse av straffelov av 2005 ble hovedbestemmelsene om straff for skatteunndragelser flyttet fra ligningsloven til straffeloven. Her skilles det nå mellom skattesvik, grovt skattesvik og grovt uaktsomt skattesvik. I følge § 378 straffes den som *”gir uriktig eller ufullstendig opplysning til en offentlig myndighet, eller unnlater å gi pliktig opplysninger, når han forstår, eller burde forstå at det kan føre til skattemessige fordeler”*, med bot eller fengsel inntil 2 år. I avgjørelsen av om skattesviket er grovt, fastslår § 379 at det blant annet skal vektlegges om handlingen har ledet til unndragelser av et betydelig beløp, eller er utført på en måte som har gjort det vanskelig å oppdage. I henhold til § 380 skal også skattesvik og grovt skattesvik straffes dersom det er grovt uaktsomt.

Ligningsmyndighetene, deriblant Skatteetaten, tar beslutningen om å enten ilegge personer eller selskaper tilleggs-skatt, eller anmelde forholdet til politiet ved forsettlige eller grovt uaktsomme overtredelser av ligningsloven. Ligningsmyndighetens anmeldelsesinstruks regulerer hvilke saker som skal anmeldes (Innst. O.nr.118, (2008-2009)). Anmeldelse av uriktige eller ufullstendige opplysninger skal forekomme dersom de skatte- eller avgiftsmessige fordelene utgjør et betydelig beløp, eller dersom unndragelsen er gjennomført på en planmessig måte, ved handlinger som er vanskelig å oppdage, eller ved misbruk av stilling eller tillitsforhold, jf. instruks om anmeldelse til påtalemyndighetene § 2.

Det er viktig å skille mellom skatteunndragelse og kreativ skatteplanlegging. Mens skatteunndragelse er straffbart i følge straffeloven av 2005 og ligningsloven, er kreativ skatteplanlegging en betegnelse på aktiviteter som er lovlige, men som strider mot velferdssystemets og lovens hensikt (Tax Justice Network Norge, u.å.).

3.4.3 Konkurranseskriminalitet

Konkurranseskriminalitet reguleres av konkurranse-loven, og innebærer konkurransebegrensende avtaler og ulovlig samarbeid om påvirkning av priser, avanser og rabatter, samt anbuds- og markedsdelingssamarbeid (ØKOKRIM, 2016e).

Det norske konkurranseregelverket er delt inn i strukturkontroll og adferdsreguleringer. Strukturkontroll er *ex ante* regulering og innebærer kontroll av konkurranseskadelige fusjoner og oppkjøp, og er hjemlet i konkurranse-loven § 16. Adferdsreguleringene deles i to, og omfatter forbud mot konkurranseskadelig samarbeid og koordinering mellom foretak, og forbud mot konkurranseskadelig misbruk av enkeltforetaks markeds-makt. Disse reguleres i henholdsvis §§ 10 og 11. Adferdsreguleringer er *ex post* reguleringer og innebærer at man griper inn og sanksjonerer

---

etter at handlingen er utført. Ideen er at trusselen om sanksjoner skal få selskapene til å avstå fra slike handlinger (Hjelmeng & Sørgard, 2014).

Vi tar for oss saker hvor det har forekommet brudd på §§ 10 og 11, og hvor det etter § 29 har blitt ilagt overtredelsesgebyr. Også overtredelsesgebyr er en administrativ sanksjon i følge endringslov til forvaltningsloven §§ 43 og 44. Konkurranseloven § 10 om konkurransebegrensende avtaler mellom foretak sier at *”enhver avtale mellom foretak, enhver beslutning truffet av sammenslutninger av foretak og enhver form for samordnet opptreden som har til formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen, er forbudt”*. Utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling reguleres av § 11, og fastslår at *”et eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling er forbudt”*.

I henhold til konkurranseloven §§ 30 og 31 kan foretak som bistår konkurransemyndighetene med oppklaring av egen eller andres overtredelse av konkurranseloven § 10 gis hel eller delvis lempning. Dette innebærer en reduksjon i overtredelsesgebyr, og hensikten er å gi deltakere i ulovlig samarbeid insentiver til å bryte ut av samarbeidet (Konkurransetilsynet, 2014).

3.4.4 Beviskrav

Med beviskrav menes det kravet til bevisets styrke som må foreligge for at et gitt faktum kan anses bevist. I straffesaker gjelder et strengt beviskrav, og straff kan bare ilegges dersom den straffbare handlingen kan bevises utover enhver rimelig tvil. I saker hvor administrative sanksjoner benyttes er hovedregelen at det samme beviskravet gjelder for forvaltningens og domstolens behandling av forvaltningsvedtak. Hvilke beviskrav som er gjeldende for administrative sanksjoner er ikke like tydelig som for strafferettslige sanksjoner, men generelt er beviskravene lavere. I utgangspunktet drøftes hvilke krav som gjelder etter tradisjonell norsk sivilprosess⁶, før det også sees nærmere på hvilke krav som følger av Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 6 om *Retten til en rettferdig rettergang*. Innenfor sivilprosess kreves hovedsakelig alminnelig sannsynlighetsovervekt, men i saker som er særlig belastende for en part kan det stilles strengere krav til sannsynlighetsovervekt, såkalt skjerpet eller klar sannsynlighetsovervekt (Prop. 62 L, (2015-2016)).

---

⁶ Sivilprosessen reguleres av tvisteloven. Loven skal legge til rette for rettferdig, forsvarlig, rask, effektiv og tillitsskapende behandling av rettstvister, jf. tvisteloven § 1-1.

3.5 Håndhevingsinstanser i Norge

Flertallet av saker som omhandler økonomisk kriminalitet håndteres av lokale politidistrikter, mens mer komplekse og alvorlige saker blir etterforsket og ført for retten av ØKOKRIM. Store deler av den økonomiske kriminaliteten innebærer brudd på lovgivning som omhandler det offentliges interesse, og det er derfor etablert egne kontrolltater sentralt og regionalt for å sikre at lovene overholdes innenfor deres område. I mange tilfeller behandles sakene først av offentlige kontrolltater, før de eventuelt anmeldes til politiet (ØKOKRIM, 2014a).

3.5.1 Justis- og beredskapsdepartementet

”Justis-og beredskapsdepartementet (JD) har ansvar for samfunnssikkerhet og beredskap, kriminalitetsbekjempelse og kriminalomsorg, innvandring og integrering, domstoler, lovarbeid og polararbeid” (Regjeringen, 2016). JD sine hovedoppgaver er knyttet til å utarbeide strategier og handlingsplaner, meldinger og proposisjoner, samt å foreslå lover og forskrifter. JD sine målsetninger er blant annet å redusere alvorlig kriminalitet, styrke forebygging av kriminalitet, utvikle en mer effektiv straffesakskilde og redusere sårbarhet i samfunnet (Regjeringen, 2016).

Politiet og påtalemyndigheten

Politiet og påtalemyndigheten er direkte underlagt JD, som legger rammene for politiets virksomhet gjennom sine planer, målsetninger og bevilgninger. JD har delegert ansvaret for faglig ledelse og styring av politietaten til Politidirektoratet og Riksadvokaten, som i stor grad legger føringer for hvordan politiet prioriterer innsats og ressurser (Politiet, 2016). Dette innebærer at hvordan politiet benytter ressurser til å bekjempe økonomisk kriminalitet, vil avveies mot forebygging og bekjempelse av annen, og til dels mer alvorlig kriminalitet (Juristforbundet, 2013).

Av straffeprosessloven § 225 fremkommer det at *”etterforskning iverksettes og utføres av politiet”*. I tillegg kan riksadvokaten og statsadvokatene, etter denne paragrafen, gi pålegg om å iverksette etterforskning og om hvordan denne skal gjennomføres. Det er kun påtalemyndigheten i politiet som har myndighet til å ta ut påtale, og potensielle straffesaker som håndteres av kontrolltater må derfor videre behandles av politiet (Juristforbundet, 2013). Dersom påtalemyndigheten mener at en sak kan eller bør avgjøres med bot, inndragning eller rettighetstap, kan den utstede et forelegg istedenfor å reise tiltale, jf. straffeprosessloven § 255. Et forelegg er et skriftlig tilbud til den siktede i saken om å vedta straffen som påtalemyndigheten foreslår, og fungerer som et alternativ til en rettssak. Dersom den siktede velger å vedta forelegget vil dette få

---

samme virkning som en eventuell dom. Forelegg kan vedtas for å ”få en sak ut av verden” og det er dermed ingen vilkår at den siktede erkjenner seg skyldig (Elden, 2015).

3.5.2 ØKOKRIM og politidistriktene

ØKOKRIM behandler de mest omfattende, kompliserte og prinsipielle sakene innenfor økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, og har allmennprevensjon som et sentralt mål. Det vil si at organet gjennom arbeid med konkrete straffesaker sender et signalement til allmennheten om at man risikerer straff dersom man overtrer reglene innenfor organets områder. ØKOKRIM bestemmer selv hvilke saker de skal ta inn og kan på eget initiativ åpne etterforskning på bakgrunn av for eksempel meldinger om mistenkelige transaksjoner eller en anmeldelse, ofte fra en kontrollstat (ØKOKRIM, 2015b). Av påtaleinstruksen § 35-4 fremkommer det at enheten skal behandle særlig alvorlige overtredelser av lover innenfor økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Ved avgjørelsen av om en sak skal behandles av ØKOKRIM legges det vekt på ”(a) etterforskningens omfang, sakens kompleksitet og dens økonomiske størrelse, (b) hvorvidt saken har forgreninger til utlandet og (c) sakens prinsipielle karakter”.

Politidistriktene kan søke bistand hos ØKOKRIMs bistandsteam som har som formål å assistere politidistrikt og særorganer. Saker av prinsipiell betydning håndteres ofte av ØKOKRIM for å avklare rettsspørsmål eller straffnivå for politiets håndtering av lignende saker (ØKOKRIM, 2014a). Hvert politidistrikt har per i dag et eget økoteam som håndterer mindre lokale saker knyttet til økonomisk kriminalitet. Disse ble etablert i 2005 da man så behovet for særskilt kompetanse innad i politidistriktene på grunn av kompleksiteten i økonomisk straffesaker (Justis- og Politidepartementet & Finansdepartementet, 2011).

3.5.3 Skatteetaten

Skatteetaten er underlagt Finansdepartementet og har ansvaret for at folkeregisteret er oppdatert og at skatter og avgifter blir fastsatt og innbetalt på riktig måte. Skatteetatens mål er å sikre finansieringen av velferdssamfunnet (Skatteetaten, u.å.-b). I skatte- og avgiftssaker samarbeider Skatteetaten og underliggende etater tett med politidistriktene og ØKOKRIM (ØKOKRIM, 2016f).

Skattekontorene er organisert i fem regioner, hvor disse igjen er organisert i fem funksjonsområdet. *Kontroll og rettsanvendelse* har ansvaret for kontrollaktiviteter som har til hensikt å avdekke unndragelser. Enheten gjennomfører egne begrunnede kontrollutvelgelser og

---

oppfølging av sentrale tiltak, og har også ansvaret for håndtering av rettsprosesser og klagebehandling. Hver region har en avdeling for *Skattekrim* som jobber med å avdekke og forfølge alvorlig og omfattende skattekriminalitet (Skatteetaten, u.å.-b).

3.5.4 Konkurransetilsynet

Konkurransetilsynet er det administrative sentralorgan for å gjennomføre myndighetenes pris- og konkurransepolitikk. Konkurransetilsynet har som mål å fremme effektive markeder og forebygge misbruk av markedsrett, blant annet ved å overvåke konkurranseforholdene i næringslivet og ved å gripe inn mot skadelige konkurransereguleringer (Tvedt, 2016).

Hovedansvaret for å håndheve konkurranselovens bestemmelser ligger hos Konkurransetilsynet. Dersom ØKOKRIM mottar tips angående overtredelse av konkurranseloven, videreformidles disse tipsene i utgangspunktet til Konkurransetilsynet (ØKOKRIM, 2016e).

3.5.5 Finanstilsynet

Finanstilsynet skal føre tilsyn med foretak og markeder for å bidra til finansiell stabilitet og fungerende markeder. Finanstilsynet fører blant annet tilsyn med banker, finansieringsforetak, forsikringselskaper, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond. Det lovmessige grunnlaget for Finanstilsynet finnes i finanstilsynsloven, hvor tilsynets hovedoppgaver fremgår av kapittel 3. Tilsynet forvalter også en rekke spesiallover, for eksempel verdipapirloven, hvitvaskingsloven, børsloven og regnskapsloven (Finanstilsynet, 2009).

3.6 Avdekking av økonomisk kriminalitet

For å avdekke saker innenfor økonomisk kriminalitet er man avhengig av et stort spekter av aktører. Først og fremst er man avhengig av politiets og kontrollstatens innsats, men også eventuelle vitner i selskapene selv og mellommenn som står frem og forteller om kritikkverdige forhold, er viktige. Store deler av den økonomisk kriminaliteten er preget av at den vanskelig kan oppdages av politiet eller kontrollstatene, uansett hvor stor innsatsen er. Innsats fra finansinstitusjoner, revisorer, advokater, eiendomsmeglere og andre som er forpliktet til å rapportere om mistenkelige transaksjoner er essensielt (Justis- og Politidepartementet & Finansdepartementet, 2004).

3.6.1 Rapporteringsplikt

Blant annet finansinstitusjoner, revisorer, advokater, eiendomsmeglere og regnskapsførere plikter å rapportere til Enheten for finansiell etterretning (EFE) i ØKOKRIM, dersom det oppstår mistanke om at en transaksjon er knyttet til inntekt oppnådd gjennom kriminelle handlinger. De sender da over rapporter om mistenkelige transaksjoner (MT-meldinger) til EFE som videre analyserer disse meldingene. Formålet med rapporteringsplikten er å forenkle avdekkingen av profittmotivert kriminalitet, samt forhindre at finansinstitusjoner og andre rapporteringspliktige blir misbrukt i sammenheng med hvitvasking (ØKOKRIM, 2016d). Innsatsen fra rapporteringspliktige er essensielt for å sikre effektiv avdekking av økonomisk kriminalitet (Justis- og Politidepartementet & Finansdepartementet, 2004). I 2015 sank rapporteringen av mistenkelige transaksjoner til EFE med 19 prosent sammenlignet med 2014. Nedgangen skyldes i hovedsak at de to største gruppene av rapporteringspliktige, bank og betalingsformidling, rapporterte færre meldinger i 2015 (ØKOKRIM, 2016c).

3.6.2 Varsling og ytringsklima

Near og Miceli (1985) definerer varsling som avsløringer foretatt av nåværende eller tidligere ansatte vedrørende ulovlige eller uetiske forhold i selskaper, som videreformidles til personer eller organisasjoner som er i posisjon til å reagere mot disse handlingene. Varsling er en mekanisme for å forhindre og behandle konflikter som i enkelte tilfeller kan gjøre at ansatte blir satt ovenfor en avveining mellom ytringsfrihet og lojalitet til arbeidsgiver. Varsling kan også sees på som en sikkerhetsmekanisme for samfunnet i arbeidet med å forhindre og avsløre uetiske handlinger, og for å sikre selskapers eierstyring og samfunnsansvar (Eriksen, 2016). Varsling reguleres i arbeidsmiljøloven § 2-4 hvor det fremgår at *”arbeidstaker har rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten”*. Videre fastslår § 2-5 at gjengjeldelse mot ansatte som velger å varsle er forbudt, og at det kan kreves oppreisning dersom dette forekommer.

I følge Eriksen (2014) kan offentlige myndigheter fungere som et eksternt varslingsmottak, hvor ansatte kan varsle om forhold han eller hun ikke har klart å nå frem med til egen arbeidsgiver. Dette kan også gjelde varsler som det er vanskelig eller farlig å varsle om til egen arbeidsgiver. I Storbritannia har økokrim-enheten (Serious Fraud Office) regulert og lagt til rette for en nasjonal varslingskanal via sine nettsider for varsling om bedrageri og korrupsjon. Denne siden gir potensielle varslere informasjon om blant annet konfidensialitet, hvordan varsling kan forekomme, og hvem som behandler ulike typer saker. ØKOKRIM har til sammenligning ikke en slik ordning,

---

og nettsidene inneholder verken oppfordringer om å varsle, informasjon om varslers rettigheter eller om hvordan ØKOKRIM fungerer som varslingsmottaker.

Et godt ytringsklima defineres som mulighetene for å si ifra om kritikkverdige forhold til leder og kolleger, uten å bli straffet for det (Trygstad, 2010). Forskningsstiftelsen Fafo offentliggjorde en rapport om varslings- og ytringsfrihet i norsk arbeidsliv (2016), hvor det fremkommer at 53 prosent av dem som har vært vitne til, avdekket eller oppdaget kritikkverdige forhold de siste 12 månedene har varslet. Undersøkelsen viser at det er en stor andel som ikke varsler, men resultatene er i samsvar med tidligere undersøkelser. Frykt for at ubehagelighetene ved å varsle ville blitt for store, samt frykt for personlige belastninger, oppgis som den viktigste begrunnelsen for å ikke varsle. Frykten er mer fremtredende enn hva den har vært i tidligere undersøkelser, og dette viser seg å være berettiget da undersøkelsen viser at hver fjerde arbeidstaker som varsler står ovenfor sanksjoner. Dette er den høyeste andelen som har vært målt i norsk arbeidsliv, og tyder på at ytringsklimaet er dårligere enn hva det tidligere har vært. Studien viser også at en klart lavere andel ville varslet igjen dersom de kom i en tilsvarende situasjon, sammenlignet med tidligere studier. Dette er momenter som reduserer sannsynligheten for at kriminelle forhold avdekkes og sanksjoneres.

3.7 Samarbeid og håndheving

Et godt samarbeid internt i kontrolletatene, mellom de ulike kontrolletatene, samt mellom kontrolletatene og politiet er en forutsetning for å sikre størst mulig effekt av innsatsen mot økonomisk kriminalitet. Det har lenge vært ønskelig fra sentrale myndigheter å forbedre samarbeidet mellom håndhevingsinstansene, noe som kommer til uttrykk i Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet fra 2011 (Justis- og Politidepartementet & Finansdepartementet, 2011)

Økonomisk kriminalitet har de senere årene endret seg til å krysse både regioner og landegrenser, og bærer preg av bedre organisering, profesjonelle medhjelpere til å skjule lovbruddene, og mer avansert teknologi. Dette innebærer at politiet og kontrolletatene er avhengig av tverretatlig samarbeid og deling av informasjon for å effektivt bekjempe økonomisk kriminalitet, og for å sikre en best mulig utnyttelse av de ressursene som er tilgjengelig (ØKOKRIM, 2015a). Et viktig punkt i regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet (2015) er å styrke delingen av informasjon mellom kontrolletatene og mellom kontrolletatene og politiet, for å effektivisere tverretatlig samarbeid.

3.7.1 Koordinering for effektiv håndhevelse

Bekjempelsen av økonomisk kriminalitet og selskapskriminalitet kan effektiviseres ved å styrke koordineringen på tvers av de håndhevingsinstansene som jobber for å bekjempe kriminalitet. En artikkel av Auriol, Hjelmeng og Søreide (2016) ser på hvordan regler som skal beskytte konsumenter fra økonomisk kriminalitet, hovedsakelig lempning innenfor konkurranserett, og strafferettslige sanksjoner og utestengelse for korrupsjon, fungerer i sammenheng med hverandre. De påpeker at konkurransemyndigheter ofte har et snevert mandat slik at tegn på korrupsjon ikke tas hensyn til. Deres forslag for å styrke koordineringen er å utvikle en felles database over lovbrudd begått av selskaper og resultater i form av dommer, bøter eller forelegg, samt å utvide konkurransemyndigheters mandat og kompetanse slik at de aktivt vil se etter og reagere mot korrupsjon.

En rapport av OECD (2015) påpeker at en helhetlig tilnærming til økonomisk kriminalitet er essensielt for effektiv kriminalitetsbekjempelse. Det fremheves at instanser som jobber med å bekjempe alvorlig økonomisk kriminalitet, for eksempel skattekriminalitet, korrupsjon og hvitvasking, i større grad bør dele kunnskap og ferdigheter. I følge rapporten er det mulig å oppnå store effektivitetsfordeler ved at skattemyndighetene og hvitvaskingsenheter, da spesielt 'The Financial Intelligence Unit' (FIU)⁷, samarbeider bedre, deler mer informasjon og kommer til enighet om hvordan 'Suspicious Transaction Reports' (STRs)⁸ bør analyseres. Dette er en viktig del av den helhetlige tilnærmingen ettersom skattemyndighetene er i posisjon til å ikke bare avdekke skatteunndragelse, men også identifisere og rapportere mistanker om andre alvorlige lovbrudd, som bestikkelser, korrupsjon og hvitvasking. I flere land hindres imidlertid skattemyndighetene i å ta denne rollen ettersom de har begrenset eller ingen tilgang til STRs. OECD anbefaler at det juridiske rammeverket gir skattemyndighetene størst mulig tilgang til STRs som mottas av FIU i deres jurisdiksjon, samt at man sikrer strukturer og prosedyrer som legger til rette for maksimal effektivitet i bruk av STRs.

---

⁷Enheten for finansiell etterretning (EFE) er Norges nasjonale 'Financial Intelligence Unit' (FIU). EFE er en egen etterretningsenhet i ØKOKRIM (ØKOKRIM, 2016b).

⁸EFE sin primære oppgave er å motta og analysere rapporter om mistenkelige transaksjoner (MT-rapporter), som tilsvarer 'Suspicious Transaction Reports' (STRs) (ØKOKRIM, 2016b)

3.7.2 Taushetsplikten og dens begrensninger på samarbeid

Av en rapport fra Juristforbundet (2013) om etterforskning- og påtalesamarbeid i tilknytning til økonomisk kriminalitet, fremkommer det at hovedutfordringen til en effektiv informasjonsflyt mellom etatene, i stor grad er knyttet til regler om taushetsplikten.

Enhver som utfører en tjeneste i et forvaltningsorgan er i stor grad pålagt taushetsplikt ved lov, jf. forvaltningsloven § 13. Unntak fra taushetsplikten er angitt i § 13b og handler om adgang til å gi opplysninger til andre offentlige organer eller anmelde straffbare forhold til politiet. Det gis blant annet anledning til å utveksle informasjon når dette er i en annen etats interesse, og når informasjonen er ment for bestemte formål, som for eksempel bekjempelse av kriminalitet. Det finnes imidlertid ingen generell hjemmel for informasjonsutveksling, og tanken om at informasjon blir hentet inn til eget formål, uten å kunne utveksles med andre etater, står sterkt (Stigen & Blandhol, 2013). I mange tilfeller er det derfor etatens innstilling til å samarbeide som avgjør i hvilken grad informasjonsutveksling faktisk finner sted (Det kriminalitetsforebyggende råd, 2013).

I hvilken grad det er mulig å bringe opplysninger videre til andre etater avhenger av et nødvendighetskrav og etatens oppgaver. Nødvendighetskravet vil si at opplysningene må være "nødvendige" i den forstand at det resulterer i negative konsekvenser for etatens oppgaveløsning dersom opplysningene ikke kommuniseres. Kravet om konkret nødvendighet innebærer også at det ikke er mulig å legge opp til informasjonsrutiner som avslører taushetsbelagt informasjon. Hva som er etatens oppgaver og formål fremkommer av forvaltningslover. Desto større og mer omfattende etatens oppgaver er, desto større er etatens adgang til å videreformidle opplysninger til andre etater, for å utføre sine oppgaver (Det kriminalitetsforebyggende råd, 2013)

I følge Bjarne Kvam (2014) er det innenfor kriminalitetsbekjempelse et stort behov for effektiv informasjonsflyt, og at personopplysninger kan utveksles fritt mellom politiet og offentlige myndigheter som foretar kriminalitetsbekjempende kontroll. Han mener at formålskravet for denne typen offentlig virksomhet ikke er uforenelig med det formålet som opplysningene ble samlet inn for, og at formålsangivelsen bør være så fleksibel at denne informasjonsflyten lett kan skje. Han mener at taushetsreglene i liten grad legger begrensninger på mulighetene til å utlevere informasjon i tråd med EMK, men at det heller er dårlig utnyttelse av handlingsrom og et for restriktivt syn på formålskravet som har ført til kommunikasjonssperrer.

De ulike kontrolletatene og politiet har egne regler for hva som er taushetsbelagt og unntak fra dette. Reglene for taushetsplikt kan derfor virke uoversiktlige og vanskelige å orientere seg i

---

(ØKOKRIM, 2015a). Stigen og Blandhol (2013) stiller spørsmål ved om taushetsplikten representerer en begrensning i informasjonsutvekslingen, eller om man tolker den for strengt og er for redd for å dele informasjon. Det har lenge eksistert et behov for kunnskap om adgangen til å dele informasjon samtidig som kravene om rettssikkerhet og taushetsplikt ivaretas, slik at ikke usikkerhet om regelverket hindrer samarbeid i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet. I 2015 ble det utarbeidet en nasjonal veileder for informasjonsdeling som skal fungere som et hjelpemiddel og øke kunnskapen om taushetsplikten og hva som kan deles av informasjon. Veilederen gir en oversikt over regelverket knyttet taushetsplikt, og hvilken informasjon de ulike etatene typisk kan innhente og dele (ØKOKRIM, 2015a).

3.7.3 Prioriteringer og ressurser

Stortinget har vært klare i sine løfter om at innsatsen mot økonomisk kriminalitet skal skjerpes, og i 2011 kom Regjeringen med den femte handlingsplanen mot økonomisk kriminalitet. Denne inneholdt en rekke tiltak som skulle bidra til å effektivisere kampen mot økonomisk kriminalitet. I tillegg varslet nåværende justisminister, Anders Anundsen, en ny handlingsplan i 2014. Denne ble utsatt til våren 2015, men har nå, høsten 2016, fortsatt ikke blitt publisert. Som et forsøk på å forsterke innsatsen mot økonomisk kriminalitet ble det i 2016 etablert et nytt nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter⁹, som er en del av regjeringens strategi mot arbeidslivs-kriminalitet. Resultatene av dette tiltaket er det imidlertid for tidlig å si noe om.

Politiet

Av ØKOKRIMS trusselvurdering (2015c) fremkommer det at politidistriktene gjennomgående har for liten kapasitet til å etterforske økonomisk kriminalitet, og at det på enkelte områder er saker som nærmest rutinemessig henlegges. Det er også mange eksempler på at mulige straffbare forhold ikke anmeldes, på grunn av forhåndskontakt mellom kontrolltater og politiet hvor det fremkommer at politiet ikke har kapasitet til å ta saken. Dette resulterer i at risikoen for å bli tatt er lav og politiet og påtalemyndighetens oppfølging gjør at det eksisterer tydelige begrensninger i avdekkingen og reaksjonene mot økonomisk kriminalitet. Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot økonomisk kriminalitet (2009) viste at andelen av henleggelse som ble foretatt på bakgrunn av manglende kapasitet økte fra 14 prosent i 2004 til 30 prosent i 2007.

---

⁹ Senteret er lokalisert hos ØKOKRIM med medarbeidere fra politiet, Skatteetaten, NAV, Arbeidstilsynet og Tolletaten. Sammen skal de utarbeide nasjonale trussel- og risikovurderinger for å hjelpe etatene å prioritere innsatsen mot blant annet arbeidslivskriminalitet (Finansdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet, 2016).

Fra politiets innbyggerundersøkelse 2015 fremkommer det at 250 000 nordmenn blir utsatt for økonomisk kriminalitet hvert år, og at andelen anmeldelser av økonomisk kriminalitet falt fra 43 prosent i 2014 til 36 prosent i 2015. Hovedårsaken til at ofre lar være å anmelde forhold er mangel på tillit til at politiet vil etterforske saken (Ipsos, 2016). Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen gjennomført av Næringslivets sikkerhetsråd (2015) fant at 70 prosent av de som har vært offer for lovbrudd generelt, men ikke anmeldt det, begrunner dette med at politiet som regel henlegger saken. En undersøkelse av Statistisk Sentralbyrå (2008) som ser på selskaper som ofre for økonomisk kriminalitet, fant at 17 prosent av selskapene i undersøkelsen hadde vært utsatt for økonomisk kriminalitet, og av disse var det bare tre av ti som anmeldte forholdene til politiet. De som hadde unnlatt å anmelde begrunnet dette med nytteorienterte årsaker, som at det kan være vanskelig å bevise, at man ikke har noe å hente ved å anmelde forholdet eller at det ville gitt mye merarbeid. Noen av selskapene som deltok i undersøkelsen svarte også at de lot være å anmelde fordi de regnet med at politiet ikke ville prioritere deres sak på grunn av ressursmangel.

Kontrolletatene kan avdekke, etterforske og sanksjoneres lovbrudd innenfor eget forvaltningsområde, men i den grad det er snakk om en straffesak, må etatene "selge" saken til politiet. Av kapasitetshensyn må politiet prioritere hvilke saker som skal videreføres (Juristforbundet, 2013). Ubalanse i myndighetenes kapasitet har resultert i at politiet har blitt en flaskehals i sitt arbeid med å straffe lovovertrедelser (Riksadvokaten, 2009). Dette blir bekreftet av Curt A. Lier¹⁰, som i en artikkel fra DN Magasinet (2015) forteller at politiet mottar mange saker som kontrolletatene har brukt store ressurser på å etterforske, men som ikke følges opp på grunn av kapasitetsmangel. Videre forteller Lier at politiet mangler tillit til det arbeidet som blir gjort av kontrolletatene og at den generelle holdningen er at mye av arbeidet må gjøres på nytt. Dette medfører økt motivasjon til å henlegge saker. Skattedirektør Hans Christian Holte påpeker i den samme artikkelen at det også er vanskelig å få politiet til å ta saker, at det tar lang tid, og at sakene kuttes i omfang slik at kun noen av forholdene blir straffeforfulgt. Dette resulterer igjen i at straffereaksjonene blir mildere og den preventive effekten av straff redusert.

Av statsbudsjettet for 2017 fremkommer det at regjeringen ønsker å øke kapasiteten i politiet ved å bevilge om lag 300 millioner kroner mer til politidistriktene for at disse skal være bedre rustet til å forebygge og etterforske kriminelle handlinger (Prop. 1 S, (2016-2017)).

---

¹⁰ Curt A. Lier er leder for Norges Juristforbund og tidligere påtaleansvarlig og sjef for finans- og økonomiseksjonen i Oslo Politidistrikt (Gjernes & Skaalmo, 2015)

Skatteetaten

Skatteetaten ble i statsbudsjettet for 2016 tildelt ca. 6 milliarder kroner, som tilsvarer ca. 0,5 prosent av statsbudsjettet. Av tildelingsbrevet til Skatteetaten for 2016 (2015) kommer det frem at tiltak for økt etterlevelse av skatte- og avgiftsregelverket og bekjempelse av økonomisk kriminalitet skal være blant Skatteetatens viktigste innsatsområder. Av Skatteetatens årsrapport fra 2015 fremkommer det imidlertid at 21 % av norske selskaper har en liten eller svært liten opplevd oppdagelsesrisiko i tilknytning til skattekriminalitet.

Skatteetaten er i stor grad avhengig av politiet for å sikre bevis i sine saker, og ressursene til Skatteetaten må derfor sees i sammenheng med ressursene politiet og påtalemyndigheten har til å etterforske og irtetteføre brudd på skatte- og avgiftsloven (Riksadvokaten, 2009). Til tross for at Skatteetaten i 2015 anmeldte færre saker til politiet enn i 2014, klarte ikke politiet å øke antall saker som ble etterforsket. Tvert om har andelen av saker som henlegges økt fra 20-25 prosent i 2011-2013 til ca. 33 prosent de siste to årene (Skatteetaten, 2016). Tabell 4 viser antall uoppklarte skattesviksaker hos politiet i perioden 2012-2014, og de ulike årsakene til at sakene ikke ble oppklart. Av den totale andelen uoppklarte saker i 2013, ble 26 prosent henlagt på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet. I 2014 økte denne andelen til 55 prosent, noe som tydelig viser ressursmangel i politiet.

Tabell 4: Antall uoppklarte skattesviksaker

År	2014	2013	2012
Antall saker henlagt, manglende bevis	34	33	29
Antall saker henlagt, manglende saksbehandlingskapasitet	50	19	21
Antall andre uoppklarte saker	7	20	15
Sum: Antall uoppklarte skattesviksaker	91	72	65

(Statistisk Sentralbyrå, 2014a, 2014b, 2015)

Konkurransetilsynet

Av Konkurransetilsynets årsrapport (2016) kommer det frem at tilsynet ble tildelt ca. 104 millioner kroner i 2015. Tildelingen har de siste årene økt, og i statsbudsjettet for 2017 er foreslått tildeling 108 millioner kroner (Prop. 1 S, (2016-2017)). I Danmark fikk Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen i 2015 tildelt midler tilsvarende ca. 204 millioner norske kroner (Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen, 2016). Dette er nesten det dobbelte av tildelingen til norske

konkurransemyndigheter i 2015, og i den grad Danmark er et sammenlignbart land med Norge, utgjør tildelingen en vesentlig forskjell. Sammenlignet med Svenske Konkurrentverket, som fikk tildelt midler tilsvarende ca. 90 millioner norske kroner, er forskjellene mindre fremtredende. Ved å benytte Sverige som sammenligningsgrunnlag finner vi i tillegg at Konkurransetilsynet avslutter langt færre kartell- og dominanssaker enn Konkurrentverket, gitt omtrentlig samme ressurstildeling.

Tabell 5: Avsluttede konkurransesaker i Norge og Sverige

Avsluttede saker	2013	2014	2015
Norge (brudd på §§ 10/11)	1	0	2
Sverige (konkurransbegrensende samarbeid)	19	14	13
Sverige (misbruk av dominans)	9	8	7

(Konkurransetilsynet, 2016; Konkurrentverket, 2016)

Konkurransetilsynet presiserer i sin årsrapport at arbeidet med kartell- og dominanssaker er tidkrevende og at resultatene må sees over flere år. Imidlertid viser tabellen at antall avsluttede saker over en treårsperiode fortsatt er langt lavere enn i Sverige. Konkurransetilsynet brukte i 2015 hoveddelen av sine ressurser, ca. 40 prosent av fagstabene, på fusjoner og oppkjøp. Tilsynet trekker frem at fusjonssaker må prioriteres da de er styrt av lovfestede frister, og ressurser må derfor re-allokeres fra pågående kartell- og dominanssaker i tider med mange fusjoner. Dette går blant annet på bekostning av behandlingstiden til §§ 10 og 11 saker (Konkurransetilsynet, 2016).

3.8 Vurdering av Norge i et internasjonalt perspektiv

I følgende kapittel presenterer vi tre internasjonale rapporter som vurderer faktisk håndheving i Norge. Rapportene ser i hovedsak på korrupsjon og hvitvasking, men det blir også trukket frem viktige momenter ved den generelle håndhevelsen, og mange av funnene er derfor overførbare til håndhevelse av andre former for økonomisk kriminalitet. Tabellene gir en oversikt over positive og negative momenter fra rapportene som påvirker forekomsten av økonomiske ulovligheter, Y , i negativ eller positiv retning.

Tabell 6: Vurdering av Norge, FATF

Rapport: FATF¹¹-rapport fra 2014 som vurderer den norske gjennomføringen av FATFs 2012 anbefalinger om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering¹² (FATF, 2014).

Positive momenter (Y↓)	Negative momenter (Y↑)
<ul style="list-style-type: none"> Norge har et godt rettslig fundament og en solid institusjonell struktur Norge har et godt utarbeidet system for finansiell etterretning blant annet gjennom rapporter om mistenkelige transaksjoner ØKOKRIM og PST bruker finansiell etterretning effektivt til å "følge pengene" 	<ul style="list-style-type: none"> Norge har ikke en overordnet nasjonal strategi for å bekjempe hvitvasking Finanstilsynets overvåkning av anti-hvitvaskingstiltak i selskaper er mangelfull. Selv om tilsynet vet at compliance-nivået på området er lavt, blir mangel på tiltak i selskaper ikke vurdert når sanksjoner fastsettes Det er få eksempler på vellykkede hvitvaskingsaker, blant annet fordi hvitvasking ikke prioriteres og bare i begrenset omfang etterforskes og rettsforfølges Politidistriktene prioriterer sjeldent hvitvasking på grunn av ressurs- og kapasitetsmangler Hvitvaskingslovgivningen er ikke i overensstemmelse med FATF sine anbefalinger fra 2012 Det er ingen omfattende statistikk på hvitvasking, og oppfattet risiko er derfor ikke i samsvar med faktisk risiko Lokale politidistrikter og andre instanser bruker finansiell etterretning lite effektivt Norge mangler et fullstendig eierskapsregister¹³, og det avdekkes særlig svakheter knyttet til skjult eierskap, spesielt når utenlandske juridiske personer er involvert

¹¹ The Financial Task Force (FATF) ble etablert i 1989 og er et initiativ fra G7-landene. Enhetens oppgaver er å sette standarder og fremme effektiv gjennomføring av regulatorisk og operasjonelle tiltak for å beskytte det internasjonale finanssystemet og bekjempe hvitvasking, terrorfinansiering og finansiering av masseødeleggelsesvåpen. FATFs anbefalinger er ikke folkerettslig bindende, men politisk forpliktene for medlemslandene, og ansees å være gjeldende globale standarder (FATF, 2014)

¹² Rapporten kommer med sterk kritikk til hvordan Norge håndterer hvitvasking og terrorfinansiering, og påpeker mangler ved det norske hvitvaskingsregelverket. Som svar på denne rapporten har en ny hvitvaskingslov vært oppe til høring og er nå til behandling i Finansdepartementet (Finansdepartementet, 2016).

¹³ I EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv stilles det krav om at juridiske personer skal ha informasjon om sine rettighetshavere og at denne informasjonen gjøres tilgjengelig for relevante myndigheter og rapporteringspliktige i et sentralt register. For å etterleve FATFs anbefalinger og EUs hvitvaskingsdirektiv har Stortinget kommet med vedtak til Regjeringen om å utarbeide et offentlig eierskapsregister. Oppfølgingen av dette vedtaket utredes av hvitvaskingsutvalget høsten 2016 (Jacobsen & Ringstad, 2016)

Tabell 7: Vurdering av Norge, GRECO

Rapport: GRECO¹⁴-rapport fra 2014 som evaluerer norske myndigheters tiltak for å forhindre korrupsjon blant stortingsrepresentanter, dommere og påtalemyndigheten (GRECO, 2014).

<i>(Y↓)</i>	<i>(Y↑)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Omfanget av korrupsjon har historisk sett blitt oppfattet som lavt blant den norske befolkningen • Det eksisterer stor tillit til de offentlige institusjonene • Hovedårsaken til den sterke tilliten er den høye moralske standarden og uavhengigheten til offentlig ansatte, kombinert med en nulltoleransetilnærming til korrupsjon og stor transparens i offentlige institusjoner • Det norske rettsvesenet har et godt omdømme og stor tillit, og blir oppfattet som uavhengig 	<ul style="list-style-type: none"> • Det eksisterer et behov for mer åpenhet knyttet til interessekonflikter blant stortingsrepresentanter, dommere og påtalemyndigheten • Påtalemyndigheten bør utvikle egne retningslinjer for yrket, blant annet ved opplæring og bevisstgjøring rundt etisk adferd, integritet og håndtering av interessekonflikter • GRECO anbefaler at registrering av stortingsrepresentantenes verv og økonomiske interesser utenfor Stortinget videreutvikles slik at offentligheten får et mer fullstendig bilde av stortings-representantenes interesser.

Tabell 8: Vurdering av Norge, OECD

Rapport: OECD-rapport¹⁵ fra 2011 som vurderer Norges implementering og håndhevelse av ”The Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions” (OECD, 2011).

<i>(Y↓)</i>	<i>(Y↑)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Håndhevelse av lovbrudd som omhandler utenlandske bestiktelser i Norge har økt siden 2004, og resultert i flere tiltaler og sanksjoner mot individer og selskaper • Norge har erfarne etterforskere og påtalemyndigheter i spesialiserte anti-korrupsjonsteam i ØKOKRIM • Det eksisterer en generell enighet i Norge om å aktivt avdekke, etterforske og straffeforfølge korrupsjon på alle nivåer • Økt håndhevelse mot selskaper er et resultat av Norges rettslige rammeverk for selskapsansvar • Norge legger stor innsats i å avdekke og rapportere utenlandske bestiktelser, spesielt ved å oppmuntre til å rapportere slike kriminelle handlinger gjennom et omfattende og effektivt regelverk knyttet til varsling 	<ul style="list-style-type: none"> • Alle saker som omhandler selskaper som foretar bestiktelser har blitt løst utenfor retten ved ileggelse av forelegg, og domstolene har derfor ikke hatt mulighet til å anvende foretaksstraff • Det eksisterer et behov for utvidelse av rapporteringskravene om hvitvasking, slik at eksterne revisorer rapporterer ved mistanke om utenlandske bestiktelser, særlig i situasjoner hvor selskapsledelsen unnlater å handle på interne rapporter fra revisor • Norge bør vurdere å gi offentlige etater lett tilgang til informasjon om selskaper som er sanksjonert for utenlandske bestiktelser ved å etablere et nasjonalt register for utestengelser • Det anbefales å utvide kravene til revisor til å omfatte en plikt til å rapportere til ledelsen om mistenkelige forhold som kan resultere i at selskaper blir holdt ansvarlig

¹⁴ The Group of States Against Corruption (GRECO) overvåker etterlevelsen av Europarådets antikorrupsjonstiltak i sine 49 medlemsland (GRECO, 2014).

¹⁵ I oppfølgingsrapporten fra OECD i 2013 fremkommer det at Norge har implementert fem av OECDs åtte anbefalinger (Eriksen, 2014).

3.9 Tilgang til informasjon

Det finnes ikke et ferdig utarbeidet register med oversikt over alle straffesaker av økonomisk karakter i Norge, og det finnes ikke en oversikt over selskapskriminalitet. Utfordringene vi har møtt i forsøket på å avklare i hvilken grad norske selskaper som er involvert i en form for økonomisk kriminalitet også er involvert i andre former, gjør at vi velger å stille spørsmål ved hvorvidt norske selskaper beskyttes for mye, og om informasjonen bør være mer tilgjengelig for offentligheten. Det er spesielt rom for diskusjon rundt tilgangen til informasjon knyttet til skattekriminalitet, og hvorvidt denne kan sies å være for begrenset slik at omdømmetapet og den preventive effekten av sanksjonene svekkes.

Skatteunndragelse

Vi har sett nærmere på i hvilken grad informasjon om skattekriminalitet er mer tilgjengelig i andre land sammenlignet med Norge. Først vurderer vi situasjonen i USA da landet på mange måter er et foregangsland når det kommer til å håndheve regler for økonomisk kriminalitet og selskapskriminalitet. Videre ser vi nærmere på situasjonen i Danmark, da dette er et land som i stor grad er sammenlignbart med Norge. I USA er IRS (Internal Revenue Service) det føderale forvaltningsorganet som krever inn skatt og som håndhever den amerikanske skatteloven (IRS, 2016a). Hvert år presenterer IRS statistikk over antall etterforskninger satt i gang, påtale tatt ut og sanksjoner som er ilagt i forbindelse med selskapssvindel. Det finnes også mange eksempler på saker tilgjengelig på deres nettside, hvor både navnet på personen og selskapet involvert publiseres. Eksemplene er skrevet med utgangspunkt i offentlige tilgjengelige dokumenter. Fra 2015 er det publisert 21 eksempler, og fra 2016 er det publisert 19 eksempler (IRS, 2015, 2016b). IRS produserer også hvert år det som kalles *IRS Data Book* hvor det blant annet publiseres statistikk over sanksjoner og straffesaker som et resultat av at selskaper ikke handler i overensstemmelse med skatteloven (IRS, 2016c).

SKAT har ansvaret for skatteforvaltning og saksbehandling i Danmark, og har som hovedoppgave å kreve inn skatter og avgifter i henhold til gjeldende lovgivning (SKAT, u.å.-b). Avgjørelser i straffesaker som omhandler skatteunndragelser og annen skatte- og avgiftskriminalitet publiseres på SKAT sine hjemmesider (SKAT, u.å.-a). Navn på personer og selskaper publiseres ikke, men andre detaljer rundt saken er offentlig. Det finnes ikke noen lignende oversikt på Skatteetatens hjemmesider, men det er mulig å få oversikt over avgjørelser i Lovdata Pro. Dette krever imidlertid innlogging, slik at informasjonen er vanskeligere å få tak i.

Av disse eksemplene ser vi at informasjon om skatteunndragelse generelt sett er begrenset også i andre land, men at den er mer tilgjengelig i USA og Danmark enn i Norge.

Andre former for økonomisk kriminalitet

Til tross for at informasjon om andre former for økonomisk kriminalitet, som korrupsjon, konkurransekriminalitet, verdipapirkriminalitet og miljøkriminalitet, er offentlig tilgjengelig, er det likevel vanskelig å få full oversikt over sakene. ØKOKRIM offentliggjør alle forelegg de har ilagt individer og selskaper på sine nettsider, men det opplyses sjeldent om hvorvidt forelegget er vedtatt eller ikke, og det er derfor vanskelig å finne ut om saken har gått videre til retten.

Konkurransetilsynet offentliggjør vedtak om ileggelse av overtredelsesgebyr på sine nettsider, men heller ikke her opplyses det om saken har gått videre til retten. Til sammenligning offentliggjør Konkurrentverket i Sverige sine saker på en oversiktlig måte på sine nettsider. Her listes alle sakene opp og avgjørelsene hos henholdsvis Konkurrentverket, Stockholms tingrett og Marknadsdomstolen publiseres. På den måten er det lettere å få oversikt over utviklingen og endelig avgjørelse i saken (Konkurrentverket, 2014).

3.10 Oppsummering

I tabellen under presenteres våre hovedfunn i vurderingen av lovverk og håndheving hvilke momenter som gjør at andelen økonomiske ulovligheter, Y , går opp eller ned.

Tabell 9: Hovedfunn i vurderingen av lovverk og håndheving

Landsspesifikke faktorer, C	$(Y \downarrow)$	$(Y \uparrow)$
Regelverk	<ul style="list-style-type: none"> Ny skatteforvaltningslov skaper et helhetlig, systematisk og oversiktlig regelverk Skatteetaten tilbyr skatteamnesti ved selvrappoterering Konkurransetilsynet har myndighet til å ilegge strenge sanksjoner, samt tilby lempning når selskaper selvrappoterer Sekundærlovbrudd kan straffes uten å bevise primærlovbruddet Norge har et godt utarbeidet rettslig rammeverk for selskapsansvar i straffeloven av 2005 § 27, men påtalemyndigheten kan velge å utstede forelegg fremfor å føre saken for retten 	<ul style="list-style-type: none"> Foretaksstraff anvendes sjeldent i korrupsjonssaker, og saker løses oftere ved å utstede forelegg Det finnes ingen generell hjemmel for informasjonsutveksling Skatteetaten kan ilegge selskaper tilleggsskatt for brudd på ligningsloven, men den ordinære satsen reduseres fra 30 til 20 prosent ved innføring av ny lov Skatteetaten er avhengig av politiet for å sikre bevis i skattekriminalitetssaker

	<ul style="list-style-type: none"> • I straffeloven av 2005 § 28 c tas det hensyn til hva selskaper har gjort for å forhindre kriminalitet, slik at dette kan påvirke utmålingen av foretaksstraff • Et godt utarbeidet system for finansiell etterretning gjør det mulig å effektivt ”følge pengene” • Arbeidsmiljøloven sikrer et omfattende og effektivt regelverk på varsling 	
Instanser	<ul style="list-style-type: none"> • Det er stor tillit til de offentlige institusjonene i Norge, hovedsakelig på grunn av høy moralsk standard og stor uavhengighet • Rettsvesenet har et godt omdømme, stor tillit og blir oppfattet som uavhengig 	
Avdekking av saker	<ul style="list-style-type: none"> • Blant annet banker, revisorer og regnskapsførere er forpliktet til å rapportere om mistenkelige transaksjoner til EFE • Skattemyndighetene er i posisjon til å avdekke forhold utover skatteunndragelser • Selvrapporing er tilrettelagt gjennom lempningsordningen og skatteamnesti 	<ul style="list-style-type: none"> • Det er store mørketall innenfor økonomisk kriminalitet • Mange gråsoner gjør det vanskelig å skille mellom hva som er lovlig og ulovlig • Anvendelse av mer profesjonelle aktører gjør saker mer kompliserte og vanskelige å bevise • Bare 36 prosent av de som ble utsatt for økonomisk kriminalitet i 2015 anmeldte forholdene • ØKOKRIM har ikke lagt til rette for en nasjonal varslingskanal via deres nettsider • Ytringsklima i Norge er dårligere enn tidligere • Konkurransemyndighetene har ofte et snevert mandat og er dermed ikke oppmerksom på korrupsjonslignende forhold
Faktisk håndheving	<ul style="list-style-type: none"> • Rapporteringsplikt og anvendelse av MT-meldinger er effektivt for å avdekke saker • ØKOKRIM og PST bruker finansiell etterretning effektivt • Norge uttrykker en nulltoleransetilnærming til korrupsjon og det eksisterer en generell enighet om at slike handlinger skal straffes • Erfarne etterforskere og spesialiserte korrupsjonsteam bidrar til avdekking av flere korrupsjonssaker • Hvert politidistrikt har per i dag et eget økoteam • ØKOKRIM velger selv hvilke saker de tar inn, samt at de bistår politidistriktene i særlig utfordrende saker 	<ul style="list-style-type: none"> • Politidistriktene har for liten kapasitet til å etterforske økonomisk kriminalitet, og det er derfor mange saker som henlegges • Enkelte saker kuttes i omfang, noe som resulterer i lavere straffesanksjoner • Hovedårsaken til at saker ikke anmeldes er mangel på tillit til at politiet vil etterforske saken • Politiet mangler på enkelte områder tillit til arbeidet kontrollstatene gjør • Kontrollstatene kan risikere å bruke mye ressurser på saker som aldri blir fulgt opp av politiet • Andelen saker fra Skatteetaten som henlegges av politiet har økt og har vært ca. 33 prosent de siste to årene. Av den totale andelen uopklarte skattesviksaker hos politiet i 2014, ble 55 prosent henlagt på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet. • Konkurransetilsynet har avsluttet få § 10 og 11 saker de siste tre årene, og begrunner dette med

		<p>at sakene er krevende og at fusjonssaker må prioriteres</p> <ul style="list-style-type: none"> • Politidistriktene og andre håndhevingsinstanser prioriterer ikke sekundærlovbrudd og bruker finansiell etterretning mindre effektivt
Samarbeid og taushetsplikt	<ul style="list-style-type: none"> • I hvilken grad det er mulig å bringe opplysninger videre til andre etater er avhengig av et nødvendighetskrav og etatens oppgaver • Det finnes en nasjonal veileder for informasjonsdeling som øker kunnskap om deling av informasjon mellom etater 	<ul style="list-style-type: none"> • Det er ønskelig fra sentrale myndigheter å forbedre samarbeidet mellom håndhevingsinstansene • Dårlig samarbeid og ressursutnyttelse fører til koordineringsproblemer • Det er et behov for at etater som driver kriminalitetsbekjempende kontroll kan utveksle personopplysninger og annen informasjon fritt • I hvilken grad informasjonsutveksling finner sted avhenger av etatens innstilling til å samarbeide • Taushetsplikten begrenser samarbeid og informasjonsflyt dersom den tolkes for strengt
Tilgang til informasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Det er transparens i offentlige institusjoner • Oversikt over korrupsjonssaker i TI sin domsamling • Tilgang til vedtak om ileggelse av overtredelsesgebyr for konkurransekriminalitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Mangel på statistikk over hvitvasking resulterer i at det ikke eksisterer et reelt bilde av den faktiske risikoen • Mangel på et fullstendig eierskapsregister • Ingen fullstendig oversikt over økonomisk kriminalitet eller selskapskriminalitet • Tilgjengelig informasjon er uoversiktlig • Det er et behov for gode databaser over lovbrudd for å styrke koordinering på tvers av etater • Ingen innsyn i saker som medfører tilleggsskatt

I vurderingen av lovverk og håndheving ser vi at Norge har gode institusjoner og en formell lovgivning som er godt rustet til å håndtere økonomisk kriminalitet, noe som i utgangspunktet påvirker *Y* i negativ retning. Vi har imidlertid avdekket at på tross av at kontrolletatene og politiet har tillit og gode hjemler for å bekjempe økonomisk kriminalitet, gjør mangler på ressurser og begrensninger i samarbeidet og koordinering at bekjempelsen er mindre effektiv, og risikoen for å bli oppdaget er lav. Liten risiko for å bli oppdaget påvirker *Y* i positiv retning og tilsier at mulighetene for kriminelle forhold er tilstede og er relativt store for alle økonomiske lovbrudd.

---

4. Teori og litteraturgjennomgang

Innledningsvis presenteres en enkel økonomisk modell for selskapskriminalitet hvor vi ser på fordeling av straffeansvar under strenge antagelser. Modellen danner grunnlaget for en økonomisk analyse av optimalt sanksjonsnivå og fordeling av straffeansvar. Videre presenteres en utvidet økonomisk modell for selskapskriminalitet som ser på fordeling av ansvar og optimale sanksjoner når vi beveger oss utenfor den enkle modellen. Modellen viser at selskapers inngripen for å forebygge og kontrollere økonomisk kriminalitet er nødvendig for å oppnå optimal avskrekking, og delkapittel 4.4 går derfor nærmere inn på hvilke tiltak for forebygging og kontroll selskaper kan iverksette. Avslutningsvis følger delkapittel 4.5 og 4.6 som diskuterer konsekvensene selskaper står ovenfor dersom de involverer seg i økonomisk kriminalitet, og hvordan et optimalt regime for avskrekking og sanksjonering av selskapskriminalitet ser ut.

4.1 Enkel økonomisk modell for selskapskriminalitet

Den enkle modellen viser optimalt straffeansvar, både personlig og for selskaper, i en ”perfekt verden” og baserer seg på en modell av Jennifer Arlen (2012). Modellen bygger på følgende antagelser; (i) selskaper og ansatte har ingen formuesbegrensninger; (ii) sanksjoner kan ilegges kostnadsfritt; (iii) alle parter er rasjonelle og fullstendig informert; (iv) selskaper og ansatte inngår kontrakter kostnadsfritt og (v) sannsynligheten for at myndighetene sanksjonerer lovbrudd er positiv ($P > 0$), selv om de ikke bruker ressurser på håndhevelse.

De fleste individer ønsker å handle i overensstemmelse med samfunnets gjeldende normer og regler, slik at en overtredelse av disse medfører en belastning for lovbrøyer, omtalt som moralske kostnader (Eide, 2008). Modellen ser bort fra eventuelle moralske kostnader som lovbrøyer påføres ved overtredelse av loven, men slike kostnader eksisterer og kan bidra til å redusere lovbrøyers opplevde fordel av lovbruddet. Dette momentet diskuteres senere i oppgaven.

4.1.1 Optimal avskrekking av individ

Selskapskriminalitet innebærer lovbrudd begått av ansatte innenfor sine arbeidsområder på vegne av selskapet. Både de ansatte og selskapet har mulighet til å påvirke sannsynligheten for at kriminalitet oppstår, førstnevnte direkte og sistnevnte indirekte. Den sentrale økonomiske

problemstillingen er å avklare hvilke regler for personlig ansvar og selskapsansvar som gir optimale insentiver til ikke å begå kriminelle handlinger, for både individer og selskaper.

Standardmodellen for lovbrudd baserer seg på antagelsen om et perfekt informert, rasjonelt og risikonøytralt individ som kan begå et lovbrudd som gir ham fordel f (som også er en samfunnsmessig fordel¹⁶), og som påfører samfunnet kostnaden S . I de fleste tilfeller kommer samfunnet bedre ut når kriminalitet ikke forekommer slik at $S > f$. Samfunnsmessig nytte maksimeres når individer avstår fra alle lovbrudd hvor samfunnets kostnad, S , overstiger den samfunnsmessige fordel, f . Individer begår kriminalitet så lenge den private fordelen av lovbruddet, gitt ved f , overstiger den private forventede kostnaden. Av dette fremkommer det at samfunnet blir belastet med for mange lovbrudd dersom de ikke ilegger kriminelle individer straffeansvar. Individer maksimerer egen velferd og med fravær av straffeansvar vil de dermed begå alle lovbrudd som gir dem en positiv fordel, uten å ta hensyn til samfunnets kostnad ($f > 0$) (Arlen, 2012; Becker, 1968).

Samfunnet kan avskrekke skadelige kriminalitet ved å ilegge en bot, b , som sikrer at lovbrøyttere står ovenfor forventet ansvar som er lik skaden de påfører samfunnet, S . Lovbrøyttere avstår da fra lovbrudd som er særlig kostbare for samfunnet ($f \leq S$). Dette impliserer at dersom myndighetene alltid oppdager og sanksjonerer kriminalitet, vil den optimale boten, b^* , være lik S . Myndighetene kan imidlertid ikke alltid oppdage og sanksjonere all kriminalitet, og sannsynligheten for å bli oppdaget og sanksjonert er gitt ved P , som derfor er mindre enn 1. Alle lovbrøyttere står dermed ovenfor en forventet sanksjon lik Pb . Dette impliserer at den optimale individuelle boten er gitt ved:

$$b^* = \frac{S}{P} \quad (\text{Arlen, 2012; Becker, 1968})$$

Formelen forutsetter at P er fast, men i virkeligheten er sannsynligheten for oppdagelse og sanksjonering imidlertid ikke fast. Myndighetene kan øke sannsynligheten for at lovbrudd oppdages og sanksjoneres ved å bruke ressurser på håndhevelse, H . Jo høyere sannsynligheten for sanksjoner er, jo lavere er den optimale boten. Becker (1968) viste at myndighetene kan minimere kostnadene av å avskrekke kriminalitet ved å minimere håndhevelseskostnader, så lenge individer ikke har formuesbegrensninger, sanksjoneringskostnadene er lik null og individer er

¹⁶ Siden lovbrøytter er en del av samfunnet vil fordelene han eller hun oppnår også være en del av samfunnets fordel. Derfor representerer f både en fordel for lovbrøytter og for samfunnet. Da samfunnet består av mange individer og selskaper vil kostnaden disse påføres av lovbruddet veie tyngre enn lovbrøytters fordel, slik at samfunnets kostnad som regel overstiger fordelene.

risikonøytrale. Under disse omstendighetene er det effektivt for myndighetene å minimere kostnader ved å bruke så lite som mulig på håndhevelse, H , og ilegge en bot lik:

$$b^* = \frac{S}{P(H)}$$

I de situasjonene hvor myndighetene fremdeles kan oppdage lovbrudd uten noen marginale håndhevelsesutgifter ($H = 0$), er den optimale sanksjonen lik $S/P(0)$, som overstiger samfunnets kostnad av lovbruddet, S (Becker, 1968). Så lenge det er mulig for myndighetene å ilegge denne boten, eksisterer det ikke et behov for å bruke ressurser på håndhevelse. Modellen impliserer at man skal straffe individer hardt for å unngå store kostnader.

4.1.2 Optimal avskrekking når lovbrøyttere arbeider for selskaper

Selskapskriminalitet skiller seg fra individuell kriminalitet fordi selskaper kan påvirke samfunnets kostnader og fordeler av kriminalitet. Selskaper kan oppfordre til kriminalitet fordi de direkte kontrollerer bonusordninger og forfremmelse som ofte er bestemmende for hvorvidt ansatte tjener på kriminalitet begått innenfor deres arbeidsområde. Selskaper er potensielle håndhevere fordi de kan gripe inn for å hjelpe myndighetene med å oppdage og etterforske kriminalitet og identifisere og straffe de ansvarlige individene. Selskaper er potensielle ofre for kriminalitet i den grad kriminalitet begås for å oppnå en kortsiktig gevinst som skader selskaper på lang sikt (Arlen, 1994, 2012; Arlen & Kraakman, 1997).

Selskapskriminalitet hvor individet handler på vegne av selskapet innebærer at individet som begår lovbruddet bare oppnår fordeler dersom selskapet som helhet oppnår fordeler, samtidig som individet taper fullt ut på kostnader knyttet til straffeansvar, proporsjonalt med andelen av fordelen. Kriminalitet begått av eiere og/eller ledere innebærer typisk lovbrudd som øker selskapets profitt slik at de selv drar fordeler av lovbruddet gjennom effekten det har på verdien av deres aksjer, eller eventuelt økning i bonus, lønn og karrieremuligheter. I disse tilfellene er den samfunnsmessige fordelen av lovbruddet gitt ved fordelen for selskapet, f . Individets fordel er gitt ved hans andel av aksjene, αf . Myndighetene maksimerer da samfunnsmessig nytte ved å bruke straffeansvar som sikrer at lovbrøyttere ikke drar fordeler fra samfunnsmessig kostbare lovbrudd. Myndighetene kan da ilegge enten individet eller selskapet sanksjonen S/P . Selskapsansvar vil i dette tilfellet avskrekke kriminalitet direkte ved å eliminere selskapets fordel. I denne modellen kan myndighetene altså avskrekke kriminalitet optimalt gjennom å enten bruke personlig ansvar

---

eller selskapsansvar. Dette kalles *nøytralitetsprinsippet*, og viser at en kombinasjon av straffeansvar ikke er nødvendig.

4.1.3 Rasjonalitetsantagelsen

En av antagelsene som ligger til grunn for den enkle modellen er at individer er rasjonelle og fullstendig informert. Tanken om rasjonell adferd baseres på at det enkelte individ foretar valg med henblikk på mål og preferanser. Dette innebærer at individet sammenligner sine ulike handlingsalternativer, som kan være enten ulovlige eller lovlige, før vedkommende velger blant disse ut fra en oppfatning av hva som best samsvarer med hans eller hennes preferanser (Eide, 2008).

Gary Becker (1968) tar i sin artikkel om kriminalitet og straff utgangspunkt i antagelsen om at kriminelle individer maksimerer forventet nytte. Han antar her at en person vil begå et lovbrudd dersom den forventede nytten av lovbruddet overstiger forventet nytte av å bruke tid og ressurser på andre aktiviteter. Konklusjonens hans er at noen individer foretar kriminelle handlinger fordi deres gevinster og kostnader skiller seg fra andres, og ikke fordi deres grunnleggende motivasjon er avvikende. Gevinster kan være økt inntekt, vekst eller anerkjennelse, mens mulige kostnader kan være straffe- og/eller erstatningsansvar i lys av risiko for å bli avslørt, eller tap av ansettelsesforhold, omdømme eller andre personlige tap (Søreide, 2013).

Et individ som vurderer gevinster og kostnader vil typisk ta alternativkostnader med i betraktningen. Den potensielle lovbrüterens holdning til risiko og diskonteringsfaktor, knyttet til tidspunktet for når gevinster og kostnader oppstår, er viktige elementer. Risikoholdning forteller oss på hvilken måte individet påvirkes av de forventede sannsynlighetene for gevinster og kostnader, mens av diskonteringsfaktoren fremgår det hvor høyt et individ verdsetter inntekt i dag fremfor i morgen. Gevinstene vil typisk oppnås raskt, mens det å bli oppdaget og sanksjonert både er usikkert og vil skje lenger frem i tid (Søreide, 2013).

Normalt forventer vi at en risikoavers aktør er mindre tilbøyelig til å begå lovbrudd fordi den er bekymret for konsekvensene av å bli avslørt og straffet. En studie av Søreide (2009) fant imidlertid at risikoaversjon kan øke tilbøyeligheten til å betale bestikkelser. For et selskap som har jobbet hardt for å vinne en avgjørende anbudskonkurranse, kan bekymringen være stor for at konkurrenter skal vinne kontrakten og hele markedet, noe som kan føre til alvorlige konsekvenser for selskapet. For en rasjonell markedsaktør kan slike bekymringer overgå bekymringen for å bli tatt for korrupsjon eller andre former for økonomisk kriminalitet. En slik tankegang gjør at vi i

---

enkelte tilfeller kan betrakte selskaper med risikoaverse ledere som *mer* tilbøyelige til å begå kriminelle handlinger dersom det fremstår som ”nødvendig” (Søreide, 2013).

Innsikt i hva som gjør at individer velger å begå kriminelle handlinger er nødvendig for å utvikle og innføre effektive forebyggende tiltak. Økonomisk teori gir innblikk i hvordan kriminalitetsbekjempelse kan gjøres effektivt *dersom* aktører opptrer rasjonelt (Søreide, 2013). Sett i lys av Arlens enkle økonomiske modell, innebærer rasjonell adferd at individer vil velge å begå en kriminell handling dersom fordelen f , er større enn den forventede boten, Pb ($f > Pb$).

Teorien om rasjonelle valg bygger på en antagelse om at det eksisterer et samsvar mellom hva individer ønsker å oppnå og hvilke valg de velger å gjøre. Selv om rasjonalitetsteori er møtt med noe kritikk (Eide, 2008), er denne tilnærmingen likevel mer nærliggende virkeligheten enn mange andre alternativer. Å basere prediksjonen av individers adferd på en uoverensstemmelse mellom mål og handling kan nærmest sammenlignes med et forsøk på å spå utfallet av tilfeldigheter, og det er derfor fornuftig å anta at individer handler i tråd med rasjonell tankegang (Søreide, 2013).

4.1.4 Profittmaksimerende selskaper

Et selskap gir sine medlemmer tillit og mulighet til å utføre oppgaver på vegne av selskapet, og det vil alltid være individer som fatter selskapets beslutninger. Selv om økonomisk teori om rasjonalitet gir oss en forståelse av hvordan beslutninger blir fattet av individer, er det ikke opplagt at de samme mekanismene gjelder for selskaper (Søreide, 2013). Selskaper er mangehodede troll hvor beslutninger blir tatt av mange ulike individer gjennom multiple prosesser, og det er vanskelig å predikere hva disse individenes vurderinger betyr i forhold til faktorer som bedriftskultur, eierstyring og selskapsledelse, compliance og etiske retningslinjer.

Overskudd er avgjørende for selskapers eksistens, og profittmaksimering er derfor en viktig faktor i selskapers beslutningsprosesser. På samme måte som individer i følge økonomisk teori ønsker å maksimere nytte, ønsker selskaper som markedsaktører å maksimere profitt (Søreide, 2013). Økonomisk kriminalitet blir i hovedsak begått for å øke profitt gjennom reduserte kostnader eller økte inntekter, samt for å beholde eller styrke markedsposisjonen. Disse mulighetene gjør at det kan oppfattes som fristende, og noen ganger rasjonelt, for selskaper å involvere seg i økonomisk kriminalitet, dersom man ser bort i fra kostnadene det medfører.

Press fra aksjonærer eller andre interessenter for å oppnå best mulig resultat kan føre til at selskaper fatter beslutninger som innebærer en overtredelse av loven (Byam, 1982). Ved å unngå

konkurranserefremmende reguleringer gjennom å eksempelvis påvirke beslutninger angående fusjoner og oppkjøp, handelsreguleringer og etableringsbarrierer, kan selskaper oppnå fordeler som tilfredsstillende det eksterne presset. Korrupsjon som forvrenger sunn konkurranse, er de mest attraktive formene for korrupsjon. Ved hjelp av korruperte handlinger kan selskaper påvirke beslutninger knyttet til reguleringer, som gjør at de kan unngå konkurranse og samtidig opprettholde markedsposisjon og kontrakter. Ved å for eksempel inngå hemmelige avtaler med en oppdragsgiver i en anbudsprosess kan selskaper få ”tillatelse” til å operere i et kartell, påvirke anbudskriteriene eller opprette eneleverandøravtaler uten legitim grunn (Søreide, 2014).

Videre tar vi utgangspunkt i antagelsen om at selskaper er profittmaksimerende rasjonelle aktører, og vi studerer selskapers nyttefunksjoner knyttet til avveiningen mellom å være en kriminell eller en ærlig aktør. Vi går også vekk fra individets rolle i selskapers beslutningsprosesser knyttet til å involvere seg i økonomisk kriminalitet, og ser på selve selskapets tilbøyelighet til å begå kriminelle handlinger, samt selskapets ansvar for de beslutningene som tas.

4.2 Utvidet økonomisk modell for selskapskriminalitet

Den enkle modellens antagelser er sjeldent gjeldende, slik at myndighetene ikke kan optimere boten, b , og sannsynligheten for å bli oppdaget, P , uten å bruke ressurser. Myndighetene behøver derfor å anvende de mest kostnadseffektive verktøyene for å avskrekke kriminalitet, som ofte innebærer selskapers muligheter for å forebygge, avdekke og etterforske kriminelle handlinger (Arlen, 2012). Den utvidede modellen i dette delkapittelet er også basert på Arlen (2012), og fremhever hensikten med selskapsansvar i situasjoner hvor optimal avskrekking krever utgifter knyttet til forebygging og håndhevelse. Den forklarer hvorfor selskaper må spille en større rolle i avskrekkingen av kriminalitet, og hvorfor nøytralitetsprinsippet ikke holder i praksis.

4.2.1 Når krever optimal avskrekking forebygging og kontroll?

Individuelle lovbrøtere har sjeldent tilstrekkelig formue til å betale den optimale boten når håndhevelseskostnadene er minimert, $b = S/P(0)$. Den samfunnsmessige kostnaden av selskapskriminalitet er typisk høy fordi individer som begår lovbrudd gjennom selskaper ofte rammer flere mennesker enn dersom individene hadde handlet på egenhånd. Samtidig er sannsynligheten for å bli sanksjonert typisk lav fordi selskapskriminalitet ofte er vanskelig å oppdage og bevise. Høy S og lav P gjør at $S/P(0)$ blir svært høy slik at det er lite sannsynlig at

---

individer klarer å betale den optimale boten ved minimal håndhevelse. Følgelig er den optimale sanksjonen uten håndhevelse, $S/P(0)$, umulig å realisere.

Jo større sanksjoner som ilegges lovbrøytene, jo større er de samfunnsmessige kostnadene som assosieres med avskrekking. Myndighetene kan ofte redusere de samfunnsmessige kostnadene, uten at det går på bekostning av avskrekking, ved å redusere de monetære sanksjonene samtidig som de anvender andre mekanismer for å avskrekke kriminalitet. Dette inkluderer forebyggingstiltak som reduserer fordelene knyttet til kriminell aktivitet eller øker de direkte kostnadene, og kontrolltiltak som øker den forventede kostnaden av kriminalitet ved å øke sannsynligheten for å bli oppdaget og sanksjonert (Arlen, 2012; Arlen & Kraakman, 1997)

4.2.2 Selskapers muligheter for å avskrekke kriminalitet

Selskaper er godt posisjonert for å avskrekke selskapskriminalitet av flere årsaker. For det første har de mulighet til å påvirke individets potensielle fordel av kriminalitet, f , samt den *ex ante* direkte kostnaden knyttet til å begå lovbruddet. Videre har selskaper mulighet til å påvirke sannsynligheten for at lovbruddet oppdages og at lovbrøytene sanksjoneres for lovbruddet, $P(H)$. Til slutt kan selskaper påvirke størrelsen på sanksjonen som ilegges, b . Myndighetene effektiviserer bekjempelsen av kriminalitet ved å oppfordre selskaper til å innføre optimale retningslinjer for kontroll i form av overvåkning, etterforskning, selvrappotering og samarbeid med myndighetene. Dette kan gjøres gjennom å ilegge selskaper ansvar for kriminalitet begått av ansatte på vegne av selskapet.

Forebygging

Selskaper kan avskrekke kriminalitet ved å redusere den direkte fordelen ansatte oppnår ved å begå kriminelle handlinger, eller ved å gjøre det mer kostbart å begå lovbrudd. Dette omtales som forebyggende tiltak. Straffeansvar ilagt selskaper gjør at kostnaden forbundet med kriminalitet internaliseres, noe som igjen gir selskaper insentiver til å iverksette forebyggende tiltak.

Den direkte fordelen, f , kan reduseres ved at selskaper endrer sine retningslinjer for bonusordninger og forfremmelser. Selskaper kan påvirke ansattes fordeler direkte ved å knytte disse opp mot langsiktige mål og prestasjonsmål. Dette avskrekker kriminalitet som kan påføre selskapet kostnader på lang sikt, på tross av at det eksisterer en kortsiktig fordel. Selskaper kan også gjøre det vanskeligere for sine ansatte å begå lovbrudd gjennom retningslinjer som øker antallet mennesker de ansatte behøver å involvere for å gjennomføre den kriminelle handlingen.

Kostnadene knyttet til kriminalitet kan også økes ved å utvikle en bedriftskultur hvor det å være lovlydig står sentralt (Arlen, 2012; Tyler & Blader, 2005).

Kontroll

Selskaper kan avskrekke kriminalitet ved å implementere tiltak for kontroll som har til hensikt å øke sannsynligheten for at myndighetene oppdager kriminalitet, identifiserer de skyldige og får tilgang på tilstrekkelig bevis. Kontroll avskrekker kriminalitet ved å øke den forventede kostnaden av sanksjonen, Pb . Selskaper kan overvåke og kontrollere for kriminalitet mer effektivt, og til en lavere kostnad, enn hva myndighetene kan. De har allerede samlet inn og vurdert store mengder informasjon knyttet til deres egen virksomhet, og mye av denne informasjonen kan anvendes for å oppdage kriminelle handlinger. Selskaper er også bedre på å analysere den tilgjengelige informasjonen, ettersom de har unik ekspertise vedrørende deres virksomhet, som kan brukes til å identifisere risikoområder for kriminalitet, og til å skille normal virksomhet fra virksomhet assosiert med kriminell adferd.

Optimal avskrekking av selskapskriminalitet

Når vi betrakter kriminalitet begått av selskaper ser vi at myndighetene må insentivere selskaper, så vel som individer, slik at selskapsansvar må anvendes for å oppfordre selskaper til å iverksette optimale tiltak for forebygging og kontroll. Selskapsansvar ilegges for å sikre at selskaper tar hensyn til den forventede sosiale kostnaden som lovbrudd begått av deres ansatte medfører. For å oppnå optimal forebygging og kontroll er det hensiktsmessig at selskaper kommer bedre ut ved å iverksette slike tiltak enn dersom de ikke iverksetter dem. Følgelig må selskaper stå ovenfor høyere straffer dersom de ikke kontrollerer optimalt (Arlen, 2012; Arlen & Kraakman, 1997).

4.3 Forebyggende tiltak og kontroll

Selskaper kan begrense forekomsten av kriminalitet ved å påvirke oppfatningen av fordelen, f , og sannsynligheten for å bli oppdaget, P . En god bedriftskultur, interne retningslinjer og struktureringen av selskapet kan være viktige forebyggende tiltak mot kriminalitet. Kontrollmekanismer som overvåking, etterforskning og samarbeid er effektivt for å sikre at kriminalitet avdekkes og sanksjoneres, og selskaper kan iverksette slike mekanismer i form av compliance-programmer for å sikre avskrekking av kriminalitet.

4.3.1 Bedriftskultur og etikk

Kultur, verdier og etiske retningslinjer bidrar til den moralske utviklingen i et selskap, og skal hjelpe ansatte å bedømme hva som er akseptert adferd i selskapet (Trevino, 1986). Dette innebærer at beslutningsprosessene i et selskap kan bli påvirket, begrenset, formet og i noen tilfeller mer eller mindre bestemt av disse faktorene. I den utvidede modellen trekker Arlen (2012) frem at selskaper kan påvirke kostnaden av å begå kriminelle handlinger gjennom å utvikle en kultur hvor kriminell adferd ikke er akseptert, slik at det å begå lovbrudd medfører store psykologiske kostnader for individer.

I følge Shadnam og Lawrence (2011) har bedriftskultur som motiverer, tilrettelegger, aksepterer eller lar være å agere på kriminelle handlinger en form for moralsk forfall. Moralsk forfall kan beskrives som et sammenbrudd i de sosiale mekanismer som skal støtte moralsk adferd, og som bidrar til fremveksten av en bedriftskultur som både aksepterer og oppmuntrer til kriminelle handlinger. Mangel på grunnleggende moralske verdier og tilretteleggelse av uetisk adferd skaper muligheter for mislighold og kan føre selskaper inn i en ”ond sirkel” hvor økonomisk kriminalitet blir sett på som akseptert adferd dersom handlingene er til fordel for selskapet. Gjennom organisering, systemer og prosesser gir selskapet uttrykk for i hvilken grad etikk, forebygging og håndtering av økonomisk kriminalitet er sentralt i selskapet (Olsen, 2007).

En studie av Tyler og Blader (2005) tar utgangspunkt i at selskapers suksess er avhengig av hvorvidt de klarer å få sine ansatte til å følge gjeldende lover og regler. De sammenligner to strategier for å oppnå dette og finner at en modell som bygger på selvregulering er den mest effektive. En slik modell innebærer at ansatte motiveres av sosiale verdier og normer, fremfor eksterne faktorer som trusler om sanksjoner. Studien viser at en sterk bedriftskultur som fremmer etisk adferd og lovlidighet er et effektivt forebyggende tiltak mot kriminell adferd. En kultur preget av lovlidighet kjennetegnes ved at ansatte ikke motiveres av frykten for å bli tatt og straffet, men heller av et ønske om å opptre i overensstemmelse med etiske normer og regler (Tyler & Darley, 1999).

Tradisjonelt sett har studier fokusert på hvordan individer tar beslutninger uavhengig av andre, men nyere empiriske undersøkelser har fremhevet hvordan individer tar beslutninger som medlemmer av grupper. Individer blir tilsynelatende motivert av sosial aksept og kan derfor ledes til å ta beslutninger som er til fordel for gruppen, selv om dette skulle medføre en ulempe for individet selv (Søreide, 2016). En studie av Tirole (1996) finner at nye medlemmer av en gruppe

---

tilpasser seg etablerte medlemmers holdninger og arbeidsmoral. Dette forklarer hvorfor grupper og kulturer som har vært preget av uetisk adferd kan bli stående fast i en slags ”steady state”, hvor det kan være vanskelig å endre adferdsmønsteret.

4.3.2 Eierstyring og selskapsledelse

I følge Shleifer og Vishny (1997) dreier eierstyring og selskapsledelse seg om hvordan investorer forsikrer seg om at de vil få avkastning på sine investeringer. I utgangspunktet er det ingen selvfølge at investorer skal oppnå avkastning, ettersom de ”gir fra seg” kapital og ikke deltar i avgjørende beslutninger i selskapet. De fleste markeder har løst eierstyring og selskapsledelse på en god måte ved å utvikle prinsipper og retningslinjer som skal sikre flyt av store mengder kapital til selskapene, samt avkastning til investorene. I Norge har det de siste 10 årene blitt utviklet prinsipper for eierstyring og selskapsledelse, som har blitt kodifisert i NUES (Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse) og lovfestet gjennom selskaps- og regnskapslovgivning (Klepp & Brun, 2014). De senere årene har det vokst frem klarere forventninger til hvordan styre og toppledere skal sikre etisk forsvarlig virksomhetsutøvelse, god formuesforvaltning, styring og kontroll. En konsekvens av dette er at samfunnet nå i større grad forventer at toppledere skal sørge for at selskaper har ledelsessystemer, kultur og rutiner som aktivt forebygger, avdekker og håndterer tilfeller av økonomisk kriminalitet (Olsen, 2007).

Av den utvidede økonomiske modellen fremgår det at selskaper kan bli direkte påvirket av kriminalitet ved å oppnå fordeler. Dersom lovbruddet blir begått av ledere med eierandeler vil den direkte fordelene, f , for individet være knyttet til økt aksjeverdi, αf . Individet vil samtidig tape fullt ut på kostnader knyttet til straffeansvar, proporsjonalt med andelen av fordelene. Arlen (2012) påpeker imidlertid at dette ikke er tilfellet i situasjoner hvor kriminelle handlinger blir begått av ansatte i selskaper som ikke er eierstyrte. I slike situasjoner oppnår ikke ansatte direkte fordeler av kriminelle handlinger som følge av at selskapet oppnår fordeler, da de ikke eier en betydelig andel av selskapet. Kriminelle handlinger begås i denne sammenheng for privat oppnåelse av fordeler som ikke nødvendigvis er proporsjonale med fordelene til selskapet, og som i enkelte tilfeller kan gå på bekostning av selskapet på lang sikt. Ansatte forventer da å oppnå mer indirekte fordeler gjennom bonuser eller forfremmelser, som en følge av at selskapet oppnår gode resultater på kort sikt. Disse indirekte fordelene kan kontrolleres og reduseres av selskapet gjennom hvordan de strukturerer og fordeler bonusordninger og forfremmelser. De direkte fordelene som oppstår i eierstyrte selskaper kan også påvirkes gjennom hvordan selskapene kontrollerer rammene rundt myndighet og ansvarsfordeling til sine ansatte (Arlen, 2012).

En studie av Alexander og Cohen (1999) som analyserer forholdet mellom eierskapsstruktur og selskapskriminalitet, fant at det eksisterer en observerbar sammenheng mellom eierskapsstruktur og forekomsten av selskapskriminalitet. Studien trekker frem at eierskapsstrukturen spiller en viktig rolle i samhandlingen mellom de uobserverbare handlingene til toppledelsen og aksjonærenes interesser. Deres resultater viste at kriminalitet oppstår sjeldnere i selskaper hvor toppledelsen har en større eierandel fordi straff av selskaper rammer aksjonærene. Sanksjoner mot selskaper har derfor en avskrekkende effekt på kriminalitet i eierstyrte selskaper. Dette gir ledelsen insentiver til å strukturere utformingen av bonusordninger og forfremmelser på en slik måte at de ansatte velger å avstå fra handlinger som resulterer i at selskapet blir holdt strafferettslig ansvarlig.

4.3.3 Varsling, klaging og selvrapporing

Hvor effektivt varsling fungerer som avdekkingsmekanisme, avhenger av at arbeidstakerne opplever at varslet blir tatt på alvor og at deres egen rettssikkerhet ivaretas, både av arbeidsgiver, offentlige myndigheter og rettssystemet. Et levedyktig samfunns- og arbeidsliv er avhengig av at arbeidstakere bringer frem kritisk informasjon som det ellers er vanskelig for aksjonærer, myndighetene, politikere og journalister å få tilgang til. Følgelig er varsling som mekanisme avgjørende for effektiv forebygging av økonomisk kriminalitet (Eriksen, 2014). Som Arlen (2012) trekker frem i modellen, kan kostnadene knyttet til å være kriminell økes dersom selskaper legger til rette for at ansatte varsler om uetisk adferd i selskapet, slik at selskapet preges av et godt ytringsklima.

En studie gjennomført av Dyck, Morse og Zingales (2010) tok for seg et stort utvalg av saker innenfor selskapskriminalitet i USA, hvor de identifiserte hvem som var involvert i avdekkingen av sakene. De fant at avdekking av selskapskriminalitet var avhengig av et stort spekter av aktører, hvor ingen av gruppene sto for mer enn 20 prosent av sakene som ble avdekket. Dette vil si at håndhevingsinstansene i seg selv ikke er tilstrekkelig for å effektivt avdekke økonomisk kriminalitet, men at man er avhengig av en rekke ulike aktører, deriblant varslere, som komplementerer hverandre.

Selskaper som har blitt utsatt for, eller vært vitne til, økonomisk kriminalitet, har også mulighet til å klage på sine konkurrenter. I hvilken grad selskaper velger å klage vil avhenge av de forventede kostnadene og fordelene ved å la være. Selskaper reagerer på konkurrenter som foretar ulovlige handlinger blant annet på grunn av et ønske om hevn, muligheter for erstatning, å opprettholde eget omdømme, eller av rene prinsipielle årsaker. Den mest åpenbare fordelen ved å klage er

---

imidlertid muligheten for å eliminere konkurrenter ved hjelp av store bøter eller utestengelse. Kostnaden ved å klage på ulovlig virksomhet er hovedsakelig knyttet til tap av potensiell profitt som kan oppstå gjennom samarbeid med de aktuelle aktørene i fremtiden (Søreide, 2008).

Et viktig skille er hvorvidt selskapet selv har vært involvert i de kriminelle handlingene, og på denne måten ikke kan sees på som et offer. Dersom dette er tilfellet er det snakk om selvrapporing, som vil kunne svekke insentivene for å melde i fra. Mange former for økonomisk kriminalitet, som korrupsjon eller kartellvirksomhet, krever deltakelse av flere parter og at partene har tillit til hverandre (Søreide, 2016). Ved å anvende asymmetriske straffer, hvor den ene parten straffes mildere enn den andre, kan myndighetene skape *ex post* insentiver for partene til å selvrapporere og dermed avslutte samarbeidet (Basu, Basu, & Cordella, 2014). For at dette skal fungere i praksis er det nødvendig at parten som selvrapporterer og angir den andre parten i saken oppnår en forutsigbar fordel (Søreide, 2016)

I tilfeller av kartellvirksomhet er det blitt utarbeidet lempningsprogrammer som skal bidra til å motivere selskaper til å selvrapporere (Søreide, 2008). Selskaper som selvrapporterer til konkurransemyndighetene om egen deltakelse i ulovlig kartellvirksomhet kan oppnå full eller delvis lempning i bytte mot informasjon og samarbeid i forbindelse med etterforskningen. En slik avtale kan redusere den forebyggende effekten av at sanksjoner skal påføres alle lovbrutere, men den kan likevel forsvares fordi det fører til at flere tilfeller av ulovlig atferd avdekkes (Eriksen & Søreide, 2012).

4.3.4 Kontroll og compliance

Kontrollmekanismer anvendes i hovedsak for å øke sannsynligheten for at kriminalitet oppdages og sanksjoneres. Selskaper kan implementere *ex ante* programmer for overvåking som designes slik at kriminalitet oppdages og bevis samles inn for å oppnå en domfellelse (Arlen, 1994, 2012; Arlen & Kraakman, 1997). De kan også gripe inn *ex post* ved å etterforske mistenksom aktivitet, rapportere kriminalitet som oppdages og samarbeide med myndighetene for å identifisere og straffe de skyldige (Arlen, 2012; Arlen & Kraakman, 1997). *Ex post* inngripen er også mulig for å etterforske lovbrudd mer kostnadseffektivt enn hva myndighetene klarer. Selskaper har god kjennskap til sine ansatte, virksomheten og hvor det er hensiktsmessig å lete etter informasjon. Følgelig har selskaper en bedre forutsetning for å kartlegge hvem det er aktuelt for myndighetene å avhøre, hvilke aktiviteter som virker mistenkelige og hvilken informasjon som er relevant for å sikre nok mengder bevis (Arlen, 2012).

Det eksisterer i dag en generell forventning om at selskaper sikrer en samfunnsmessig forsvarlig drift ved å innføre compliance-programmer som skal forebygge, kontrollere og avdekke ulovlig adferd. Disse programmene skal sikre at all aktivitet selskaper foretar seg er i overensstemmelse med gjeldende lover og forskrifter (Goldsmith & King, 1997). Hvordan selskaper arbeider med etikk og compliance har en stor innvirkning på ansattes holdninger og adferd. En studie av Weaver og Gibson (1999) fant at compliance-programmer er mest effektive i selskaper hvor det er stor grad av samsvar mellom regler og handling, samt hvor det er fokus på etisk lederskap, rettfærdig behandling av ansatte og en åpen diskusjon om etikk. På den annen side fant de at compliance-programmer som tilsynelatende bare eksisterer for å beskytte toppledelsen fra å stå ansvarlig for ulovligheter og en kultur som fremhever personlige interesser og ukritisk lydighet til ledelsen, er skadelig for selskapet. Tyler og Blader (2005) fremhever at dersom den øverste ledelsen ikke støtter de etiske retningslinjene og compliance-programmene som eksisterer i selskapet, er det lite sannsynlig at motivasjonen er til stede blant ledere på lavere nivå. Videre gjør dette at ansatte ikke er motivert til å følge selskapets retningslinjer og regler, og sannsynligheten for uetisk adferd vil dermed øke.

Den utvidede økonomiske modellen viser at myndighetene er avhengige av at selskaper arbeider med forebygging og kontroll av egen virksomhet, for å kostnadseffektivt avskrekke kriminalitet. Effektive compliance-programmer vil øke sannsynligheten for å bli tatt, P , som igjen vil øke forebyggingen av kriminalitet. Strafferettslig ansvar ilagt selskaper skal igjen øke effektiviteten til compliance-programmene og sikre at selskaper faktisk utarbeider og benytter programmer som er ment til å fungere.

4.3.5 Oppsummering av interne forhold

I tabellen under presenteres viktige momenter knyttet til selskapsspesifikke faktorer, som har betydning for forekomsten av økonomiske ulovligheter, Y .

Tabell 10: Oppsummering interne forhold i selskaper

Selskapsspesifikke faktorer, Q	($Y \downarrow$)	($Y \uparrow$)
Kultur og etiske retningslinjer	<ul style="list-style-type: none"> • En bedriftskultur hvor lovlidighet står sentralt øker den opplevde kostnaden ved å begå kriminelle handlinger • Ansatte motiveres av sosiale verdier og normer og ikke av eksterne trusler om straff 	<ul style="list-style-type: none"> • Bedriftskultur med moralsk forfall øker risikoen for at kriminelle handlinger forekommer • Mennesker tilpasser seg lett i grupper slik at uetiske holdninger og fravær av moral kan spre seg i selskaper
Eierstruktur	<ul style="list-style-type: none"> • God strukturering av bonusordninger, forfremmelser og stillinger kan redusere forekomsten av økonomisk kriminalitet i selskaper som ikke er eierstyrte • Ved trussel om foretaksstraff oppstår kriminalitet sjeldnere i eierstyrte selskaper siden straff av selskaper rammer aksjonærene 	<ul style="list-style-type: none"> • Kriminalitet kan forekomme i eierstyrte selskaper da eieren kan oppnå fordeler som følge av at selskaps profitt og aksjer verdi øker
Varsling og selvrappoterering	<ul style="list-style-type: none"> • Et godt yringsklima og varsling er avgjørende for effektiv forebygging og avdekking av økonomisk kriminalitet • Insentivering til selvrappoterering er viktig for å avdekke saker • Asymmetriske straffer insentiverer til selvrappoterering • Lempningsprogrammer innenfor kartellvirksomhet insentiverer til selvrappoterering 	<ul style="list-style-type: none"> • Varslere vil ikke stå frem dersom de frykter sanksjoner fra arbeidsgiver og at egen rettssikkerhet ikke ivaretas • Det er ikke tilstrekkelig at kun håndhevingsinstanser avdekker saker innenfor selskapskriminalitet • Asymmetriske straffer reduserer den forebyggende effekten av at sanksjoner påføres alle lovbrutere
Compliance-programmer	<ul style="list-style-type: none"> • Godt arbeid med etikk og compliance påvirker ansattes holdninger og adferd positivt • Compliance-programmer er effektive når det er samsvar mellom regler og handling 	<ul style="list-style-type: none"> • Compliance-programmer som ikke etterleves er skadelig for selskapet (window-dressing) • Når den øverste ledelsen ikke støtter compliance-programmet, vil heller ikke ansatte på lavere nivå gjøre det

Litteraturgjennomgangen tilsier at selskapsspesifikke faktorer, Q , er av stor betydning for tilbøyeligheten til å begå kriminelle handlinger. Spesielt er en sterk bedriftskultur og gode compliance-programmer som etterleves i praksis viktig for å forebygge økonomisk kriminalitet i selskaper.

4.4 Betydningen av sanksjoner

I henhold til økonomisk teori kan myndighetene og selskaper påvirke forekomsten av kriminalitet ved å øke kostnadene forbundet med kriminelle handlinger, jf. den utvidede økonomiske modellen av Arlen (2012). Man antar at de forventede gevinstene fra kriminalitet kan nulles ut ved å øke risikoen for konsekvenser dersom man blir tatt (Søreide, 2016).

4.4.1 Fordeling av ansvar

I tilfeller hvor et helt selskap eller en gruppe av ansatte har dratt fordeler av lovbruddet, og det er vanskelig å fastslå hvem i selskapet som har tatt den avgjørende beslutningen om å begå lovbruddet, er en løsning å straffe selskapet eller gruppen som helhet, jf. delkapittelet om foretaksstraff. Når en gruppe eller et selskap straffes, vil de skyldige individene typisk slippe unna med konsekvenser som er lavere enn forventet. Med utgangspunkt i økonomisk kostnad-nytte vurdering er løsningen å sette gruppesanksjonene tilstrekkelig høyt slik at den individuelle beslutningstaker vil ta konsekvensene av sanksjonen, både for selskapet og indirekte for seg selv, med i vurderingen av om lovbrudd skal begås. Dette vil i følge Søreide (2016) fremme selvregulering i selskaper og medføre en høyere grad av compliance.

I tilfeller hvor det tydelig fremgår at selskaper deltar i ulovlig aktivitet er det hensiktsmessig at de ansvarlige identifiseres, samtidig som selskapet de utfører oppdraget for må kunne sanksjoneres. Dersom bare individer straffes kan man risikere at ansvar kynisk plasseres hos skyldige eller uskyldige individer som må stå til ansvar for lovbruddet, mens selskapet fortsetter med god lønnsomhet og sterk markedsposisjon. Motsatt vil man kunne risikere at individer profiterer på lovbrudd og skjuler seg bak selskapet dersom bare selskapet straffes. På grunn av disse utfordringene er det et behov for å utforme sanksjonssystemet slik at reaksjoner overfor de ansvarlige individene i et selskap kombineres med sanksjoner mot selskapet (Søreide, 2013). Arlen (2012) konkluderer med at optimal avskrekking av selskapskriminalitet krever en kombinasjon av personlig ansvar og selskapsansvar. Selskapsansvar er nødvendig når ansatte ikke har mulighet til å betale den optimale sanksjonen som kreves for å avskrekke kriminalitet, mens personlig ansvar er nødvendig for å sikre at individer står ovenfor fullstendige konsekvenser av deres lovbrudd.

Høivik (2012) trekker frem tre komponenter som må være oppfylt for at foretaksstraff skal være hensiktsmessig: a) straffen må være egnet til å styrke den preventive effekten, b) foretaksstraffen må være nødvendig og c) fordelene med foretaksstraff må være større enn ulempene. Fisse &

Braitwhite (1993) finner at det eksisterer en indikasjon på at risikoen for straff i enkelte situasjoner kan stimulere til at selskaper foretar organisatoriske endringer som skal motvirke lovbrudd og ha en forebyggende effekt på ledelsens adferd. De trekker her frem at modellen som ansvarliggjør selskaper gir selskapene mulighet til å akseptere og handle etter argumentet om at lovlidighet er en del av selskapets samfunnsmessige plikt. Videre påpeker de at selskaper som blir konfrontert med påstander om kriminell aktivitet ofte frivillig iverksetter forebyggende tiltak, og at det i dag eksisterer empiriske studier som bekrefter dette (Fisse & Braithwaite, 1983, 1993).

Videre påpeker Høivik (2012) at det må vurderes hvorvidt den nødvendige preventive effekten kan styrkes gjennom andre sanksjoner enn foretaksstraff. Et sentralt prinsipp er at straff kun benyttes som siste utvei. Dette innebærer at foretaksstraff ikke kan rettfærdiggjøres dersom den nødvendige preventive effekten kan oppnås gjennom andre sanksjoner som inndragning, erstatningsansvar eller administrative sanksjoner. Et annet viktig moment er om prevensjonsformålet også kan oppnås gjennom strengere personlige straffer. Det vil i midlertid finnes en begrensning i hvor strenge disse straffene kan være, og foretaksstraffens preventive effekt ved å skape incentiver til å forebygge kriminelle handlinger internt i selskaper kan ikke ivaretas av et personlig straffeansvar alene.

4.4.2 Optimale sanksjoner

Effektiv rettshåndhevelse innebærer å sanksjonere lovbrudd slik at straffen virker avskrekkende og forebyggende, samtidig som ressursene som blir brukt og skaden som oppstår, er så lave som mulig (Søreide, 2013). I sin økonomiske analyse av kriminalitet og straff viste Becker (1968) at monetære straffer i form av bøter som regel er å foretrekke fremfor andre former for straff, som for eksempel fengsel. Den mest åpenbare grunnen til at bøter er å foretrekke er at selv om bøter og fengsel avskrekker kriminalitet i like stor grad, er bøter kostnadsfritt å ilegge, mens fengsel er kostbart (Miceli, 2009).

Empiriske studier viser at det er sammenheng mellom straff og nedgang i kriminalitet, og at tilbøyeligheten til å begå lovbrudd blir påvirket av risikoen for å bli straffet (Eide, Rubin, & Shepherd, 2006; Levitt & Miles, 2006). Det er imidlertid mindre empiri som sier noe om hvorvidt en økning i straff vil gi en høyere forebyggende effekt. Hva som er optimalt straffenivå for økonomisk kriminalitet og graden av straffens forebyggende effekt, er vanskelig å si noe om, da vi ikke har noen gode mål på problemets omfang. I tillegg er det flere faktorer som påvirker

---

tilbøyeligheten til å involvere seg i økonomisk kriminalitet, og straffnivåets faktiske forebyggende effekt kan da være problematisk å måle (Høivik, 2012; Søreide, 2013).

Den utvidede modellen viser at boten gitt ved $b = S/P(0)$ ikke ville være mulig å realisere dersom lovbyteren står ovenfor restriksjoner i formue. Lovbryter tar alltid risikoen for å bli oppdaget med i vurderingen av om lovbrudd lønner seg, og typisk betyr denne risikoen mer for lovbyter enn sanksjonens størrelse. Store bøter er lite effektive dersom sannsynligheten for å bli oppdaget er null. Myndighetene, og selskaper, er derfor nødt til å anvende ressurser på håndhevelse for å effektivt avskrekke kriminalitet (Arlen, 2012).

Susan Rose-Ackerman (1975) bygget videre på Beckers teorier for å forstå korrupsjon og hvilke momenter som er viktige i utmålingen av optimale sanksjoner. Hennes analyse viste at det ikke er tilstrekkelig å ilegge partene som er involvert i korrupsjon store bøter, og at en bot som er en funksjon av den betalte bestikkelsen ikke avskrekker korrupsjon effektivt. I sammenligningen av en bot som funksjon av bestikkelsens størrelse og en bot som funksjon av selskapets inntekt som følge av bestikkelsen, fant hun at en bot som tar hensyn til hvor mye selskapet tjener er den mest effektive. Hun påpeker imidlertid også at en straff som står i forhold til gevinsten likevel kan være ineffektiv dersom sannsynligheten for oppdagelse og dom avhenger negativt av straffens størrelse, slik at sannsynligheten for å bli oppdaget reduseres når straffen øker. Rose-Ackermans analyse viser at botens størrelse ikke nødvendigvis bare må avhenge av skaden lovbruddet påfører samfunnet, men at den også må stå i forhold til hva selskaper oppnår i gevinst som følge av kriminelle handlinger, slik at boten må overstige fordelene oppnådd gjennom kriminalitet, $b > f$.

4.4.3 Duty-based sanctions

Den utvidede modellen av Arlen (2012) viser at selskaper ikke iverksetter både optimal forebygging og optimal kontroll når de holdes strengt ansvarlig for alle lovbrudd begått av ansatte. Selskaper foretar ikke optimal kontroll dersom de må betale en bot lik S/P^* for hvert lovbrudd som myndighetene oppdager og sanksjonerer, hvor P^* er sannsynligheten for å avdekke kriminalitet ved optimal kontroll.

Kontroll avskrekker kriminalitet ved å øke sannsynligheten for at lovbrudd avdekkes, slik at lovbyters forventede sanksjon (Pb) øker. Kontroll er optimalt når selskaper investerer i kontrolltiltak hvor den direkte samfunnsmessige kostnaden er lavere eller lik den samfunnsmessige fordelene av kontroll. I utgangspunktet kan det virke som at selskaper som holdes ansvarlig gjennom respondent superior vil kontrollere optimalt, siden selskapet allerede bærer den direkte

---

kostnaden av kontroll, og sanksjoner sikrer at selskapet oppnår fordelene S for hvert lovbrudd som avskrekkes. Dette stemmer imidlertid ikke, da respondent superior avskrekker noen lovbrudd, til fordel for selskapet, på samme tid som det øker selskapets forventede ansvar for disse lovbruddene. Den marginale fordelene av kontroll tilsvarende den samfunnsmessige fordelene for hvert lovbrudd som avskrekkes, S , minus selskapets kostnad for den økte sannsynligheten for ansvar for alle lovbrudd som ikke avskrekkes. Den marginale fordelene er negativ slik at selskaper har få eller ingen insentiver til å investere i kontrolltiltak (Arlen, 2012).

Arlen (2012) foreslår *duty-based sanctions* som den mest effektive løsningen for å få selskaper til å iverksette optimale kontrolltiltak. Hovedpoenget med et *duty-based sanctions* regime er at sanksjoner skal avhenge av hva selskaper har gjort for å forhindre kriminalitet, om de har rapportert kriminelle handlinger og forsøkt å begrense konsekvensene. Dersom identiteten til de involverte individene er ukjent, vil spørsmålet om straffeansvar knyttes til i hvilken grad selskapet har utført visse plikter. Dette kan for eksempel være rapportering av lovbrudd når de oppdages, implementering av strategier for å forhindre og avsløre kriminalitet, og demonstrering av nulltoleranse for kriminalitet blant toppledelsen i organisasjonen (Søreide, 2016). Arlen (2012) fremhever spesielt tre plikter og foreslår at myndighetene illegger sanksjoner dersom selskaper (i) ikke iverksetter optimal *ex ante* kontroll, (ii) ikke selvrappporterer oppdagete kriminalitet (iii) ikke samarbeider fullt ut med myndighetene for å etterforske og straffeforfølge kriminalitet. I følge Søreide (2013) er *duty-based sanctions* et verktøy som sikrer at selskaper faktisk innfører og iverksetter de compliance-programmene de har utarbeidet.

Dersom utmålingen av straff for selskapskriminalitet baseres på i hvilken grad selskapet har et velfungerende compliance-program, er det nødvendig med dialog mellom representanter fra strafferettssystemet og fra selskapet som er tiltalt. Spesielt har innføringen av *duty-based sanctions* ført til at tilbøyeligheten til å forhandle om strafferettslige løsninger har økt. En av mulighetene er å forhandle om straffens størrelse, og det er da viktig at straffen i utgangspunktet settes på et høyere nivå, slik at avskrekkingseffekten ikke vannes ut (Søreide, 2016). I følge Søreide (2013) er det viktig at selskaper fremdeles holdes ansvarlig, slik at nettogevinsten av lovbruddet ikke blir positivt.

Muligheter for å forhandle frem strafferettslige løsninger er ikke inkludert i norsk lov, men det eksisterer imidlertid handlingsrom for slike løsninger, til tross for at jurister ofte ser på dette som en motsigelse til de grunnleggende strafferettslige prinsippene. Mulighetene for forhandlinger er spesielt aktuelt i saker som inkluderer foretaksstraff, og i den grad forhandlinger oppstår, er de

---

hovedsakelig knyttet til tiltale. Strafferettslige forhandlinger utvider omfanget av mulige utfall for påtale, som innebærer at lovbrutere får bedre vilkår, men det bidrar også til mer skreddersydde sanksjoner som insentiverer til selvrappotering og compliance (Søreide, 2015).

Duty-based sanctions har lenge blitt benyttet i USA, og tradisjonelt sett har selskaper som har begått straffbare overtredelser stått ovenfor strenge straffer dersom de ikke har hatt *ex ante* tiltak på plass for å oppdage kriminalitet og sanksjonere lovbrutere. En artikkel av Arlen og Kahan (2016) trekker frem at det de senere årene imidlertid har blitt vanlig for påtalemyndigheten i USA å ilegge selskaper mandater gjennom ”pretrial diversion agreements” (PDAs), hvor påtalemyndigheten godtar å ikke straffeforfølge selskaper mot at selskapet godtar å betale en bot og samarbeide i etterforskningen. I tillegg inneholder PDAs mandater som styrer selskapets fremtidige adferd. De kan pålegge selskaper å innføre spesifikke compliance-programmer, endre intern rapporteringsstruktur, ansette spesifikke individer i styret etc., *ex post*. På denne måten har påtalemyndigheten beveget seg bort fra det som var hovedtanken bak duty-based sanctions, slik at de nå snarere fungerer som regulatorer for selskapene, i tillegg til at det ofte forekommer misbruk av skjønnsmessig myndighet.

Det finnes også andre problemer knyttet til innføringen av slike regimer. Det mest åpenbare problemet er risikoen for *window-dressing*, som vil si at selskaper tilsynelatende har velfungerende compliance-programmer og nulltoleranse for økonomisk kriminalitet, mens de likevel i det skjulte involverer seg i kriminelle handlinger. En løsning er i følge Arlen og Kraakman (1997) å kombinere duty-based sanctions med *strict residual responsibility*. Dette innebærer at en viss sanksjon ilegges selskapet dersom lovbrudd oppdages, uavhengig av hvilket compliance-program selskapet opererer med (Søreide, 2016).

I følge Søreide (2016) har utviklingen i retning av å anvende duty-based sanctions kombinert med *strict residual liability* også medført en utfordring i form av redusert forutsigbarhet knyttet til sanksjonsnivå. Det er vanskelig å se for seg at selskaper frivillig vil selvrappotere når de ikke har mulighet til å predikere konsekvensene av lovbruddet. For å minimere disse effektene er en løsning å fastsette en sanksjon som skal ilegges selskapet dersom det ikke er noe grunnlag for strafferabatt, kombinert med forutsigbare effekter av hver enkelt årsak som fører til strafferabatt.

4.4.4 Administrative sanksjoner og erstatningsansvar

I tillegg til strafferettslige sanksjoner står også selskaper ovenfor andre reaksjoner, for eksempel administrative sanksjoner og erstatningsansvar, som vil bidra til å redusere selskapers incentiver til å begå kriminelle handlinger (Arlen, 2012). Forvaltningsrett har til hensikt å korrigere uønsket adferd og administrative sanksjoner anvendes ofte som straff når selskaper ikke i tilstrekkelig grad har handlet i overensstemmelse med loven. Erstatningsrett anvendes for at selskaper med sikkerhet blir holdt ansvarlig for skaden de påfører samfunnet. Erstatningsrett skal også avskrekke selskaper fra å påføre samfunnet skade i utgangspunktet, og vil derfor søke å ha en preventiv effekt på samme måte som strafferett. Hensikten med strafferett er imidlertid å reagere strengt mot handlinger som er totalt uakseptable i samfunnet, slik at bevisterskelen for strafferettslige saker er høyere enn for andre lovovertridelser (Søreide, 2016).

4.4.5 Oppsummering av et optimalt regime

I dette delkapittelet har vi presentert ulike verktøy som kan benyttes i utformingen av et regime som skal avskrekke, oppdage og straffe selskapskriminalitet optimalt. Tabellen nedenfor presenterer hovedpunktene i hva som inngår i et optimalt regime.

Tabell 11: Oppsummering optimalt regime

Verktøy	Viktigste momenter
Straffeansvar	Det er hensiktsmessig å kunne sanksjonere selskaper i situasjoner hvor hele selskapet har dratt fordeler av lovbruddet og/eller dersom det er vanskelig å identifisere personene som har vært involvert. Optimal avskrekking av selskapskriminalitet krever imidlertid en kombinasjon av personlig straffeansvar og straffeansvar ilagt selskapet. Straffeansvar for selskaper er også effektivt for å insentivere selskaper til å iverksette optimale tiltak for forebygging og kontroll.
Størrelsen på sanksjoner	Det er vanskelig å bestemme sanksjoners optimale størrelse. Den økonomiske modellen setter den optimale boten lik skaden påført samfunnet dividert med sannsynligheten for å bli oppdaget. Modellen impliserer at man skal straffe hardt, og på den måten minimere håndhevelseskostnadene, noe som vanskelig lar seg gjøre i praksis. Kriminalitet kan ikke avskrekkes uten å anvende ressurser på håndhevelse, da risikoen for å bli oppdaget typisk betyr mer for lovbryster enn sanksjonens størrelse. Rose-Ackerman påpekte at særlig innenfor korrupsjon er det viktig at straffen står i forhold til fordelen selskapet har oppnådd ved hjelp av lovbruddet, og at sannsynligheten for å bli oppdaget ikke må avhenge negativt av botens størrelse.
Duty-based sanctions regime	Duty-based sanctions regime innebærer at man i sanksjoneringen av selskaper tar hensyn til hva selskapet har gjort for å forhindre kriminalitet. Spesielt forventes det at selskaper iverksetter optimal <i>ex ante</i> kontroll, selvrappporterer oppdaget kriminalitet og samarbeider fullt ut med myndighetene for å etterforske og straffefølge kriminalitet. Duty-based

	sanctions må kombineres med strict residual liability for å unngå window-dressing, slik at en viss sanksjon ilegges selskapet dersom lovbrudd oppdages, uavhengig av hvilket compliance-program selskapet har.
Forhandling om straff og tiltale	Mulighetene til å forhandle om straff og tiltale er en konsekvens av duty-based sanctions regimer. Ved innføringen av slike forhandlingsbaserte strafferettslige løsninger er det viktig at straffen i utgangspunktet settes på et høyere nivå slik at avskrekkingseffekten ikke vannes ut.
Andre sanksjonsmuligheter	Selskaper må stå ovenfor andre konsekvenser i form av administrative sanksjoner og erstatningsansvar. Slike saker har ofte lavere bevisterskel og sikrer at selskaper risikerer straff for mindre overtredelser eller overtredelser som er vanskeligere å bevise. Slike sanksjoner øker konsekvensene av å bli tatt og reduserer dermed insentivene til å begå kriminelle handlinger.

*Modellen for et optimalt regime tar ikke hensyn til moralske kostnader og kontrollsystemets mulighet til å påvirke normer og moral i samfunnet.

4.5 Konsekvenser utover sanksjoner

Denne delen av oppgaven viser hvilke konsekvenser selskaper står ovenfor, utover selve boten som eventuelt ilegges ved tilfeller av økonomisk kriminalitet. Kostnaden ved straff innebærer både omfanget av boten, og eventuell skade fra det å bli ansett som en kriminell (Byam, 1982).

4.5.1 Moralske kostnader

En faktor på kostnadssiden av det å begå en kriminell handling er den moralske kostnaden forbundet med handlingen. Grunnen til at de fleste velger å avstå fra å begå lovbrudd er fordi de ikke ønsker å bli forbundet med slike handlinger – man er rett og slett ikke kriminell. På lik linje med at man ønsker å tilfredsstille sine materielle behov, eksisterer det også et ønske om å leve i overensstemmelse med samfunnets normer. Enkelte normer kan imidlertid føles så kravstore at de settes til side (Eide, 2008).

Nettofordelen som kan oppnås ved hjelp av ulike former for økonomisk kriminalitet kan i enkelte tilfeller være så stor at det er vanskelig å nulle den ut ved hjelp av sanksjoner. Kriminalitetsavskrekking vil derfor også være avhengig av rettssystemets evne til å påvirke verdier i samfunnet, samt lovbyters moralske byrde knyttet til å begå lovbrudd. Dersom lovbyters moralske byrde er tilstrekkelig stor, vil ingen fordeler ved økonomisk kriminalitet være så fristende at lovbruddet blir begått. Dersom dette er tilfellet er påvirkning av moralen i samfunnet minst like viktig som avskrekkingseffekten av strenge sanksjoner, selv sett fra et økonomisk

---

perspektiv. Av disse årsakene er det derfor viktig at rettssystemet både styrker de moralske verdiene i samfunnet, og reagerer sterkt på uakseptable handlinger (Søreide, 2016).

Vår økonomiske modell tar ikke hensyn til moralske kostnader, og blant annet Gibbons (1982) og Field (1991) har påpekt dette som en generell svakhet ved flere økonomiske tilnærminger til strafferett og sanksjonering. Hvordan det moralske og sosiale aspektet ved mennesker vurderes har også tradisjonelt sett vært en av de store hovedforskjellene mellom juridisk og økonomisk perspektiv, og for å bygge bro mellom de to perspektivene er en anerkjennelse av disse aspektene viktig. Hensikten med adferdsøkonomi er å øke kunnskap om hvordan mennesker oppfører seg, hvilke valg som tas og i hvilken grad de kan påvirkes av myndighetene. Resultatene fra slik forskning er imidlertid omdiskutert. Hovedbidraget fra adferdsøkonomi er at mennesker motiveres av mer enn snever økonomisk selvinteresse, og at de i mange tilfeller er moralsk motiverte. Dette impliserer at det er viktig å forstå de moralske aspektene ved å involvere seg i kriminelle handlinger for å forstå hvorfor mennesker velger å begå lovbrudd (Søreide, 2016).

4.5.2 Belastende prosess

De fleste formene for økonomisk kriminalitet er tilnærmet rasjonelle og derfor ikke impulsstyrte, og en beslutningstaker vil typisk vurdere risikoen for å bli tatt. Konsekvensene forbundet med å bli oppdaget vil imidlertid overstige utgiften ved å betale en bot, da selve prosessen med å bli etterforsket, være mistenkt og tilbringe tid i retten, er en belastning for selskapet (Søreide, 2016). Denne prosessen kan føre til en mer langvarig skade på selskapets omdømme og integritet, oppsigelser av ansatte, store saksomkostninger, tapt inntekt, utestengelse fra markedet og synliggjøring av svakheter ved selskapets interne kontroller.

Skade på omdømme som reduserer selskapets verdi kan begrunnes i at kunder, utlånere, aksjonærer og andre markedsaktører i mindre grad vil ønske å involvere seg i et selskap som assosieres med kriminell aktivitet (Arlen, 2012). En studie av Karpoff og Lott (1993) viste at selskaper som blir tatt for kriminelle handlinger står ovenfor en reduksjon i aksjepris som følge av markedets forventninger om at selskaper vil tjene mindre og ha høyere kostnader. Arlen (2012) påpeker imidlertid at dette ikke alltid er tilfellet og at markedet ofte reagerer negativt på noen former for kriminalitet, men ikke andre. For eksempel er reaksjonene ofte mindre mot miljøkriminalitet sammenlignet med svindel.

En undersøkelse gjort av PwC (2014) som studerer omfanget av global økonomisk kriminalitet fant at respondentene vurderte skade på de ansattes moral, selskapets og merkevarens omdømme

og relasjoner med andre selskaper, som de mest alvorlige ikke-monetære kostnadene av økonomisk kriminalitet. Denne undersøkelsen bekrefter at det ikke bare er risikoen for straff som er avgjørende i beslutningen om å ta del i økonomisk kriminalitet, men også i hvilken grad prosessen etter en eventuell avsløring påvirker selskapet negativt.

4.6 Oppsummering

Tabell 12: Oppsummering litteraturgjennomgang

Profittmaksimering	Selskaper er profittmaksimerende rasjonelle aktører og vil velge å involvere seg i kriminelle handlinger så lenge fordelene overstiger kostnaden. Fordeler som kan oppnås gjennom økonomisk kriminalitet kan være knyttet til økt inntekt eller økte markedsandeler. Kostnadene knytter seg hovedsakelig til bøter, omdømmetap, belastende rettsprosess og erkjennelse av lave moralske barrierer.
Interne forhold	Selskaper er de mest kostnadseffektive leverandørene av tiltak for forebygging, avdekking og etterforskning av kriminelle handlinger. En bedriftskultur som preges av moralsk forfall og uetiske holdninger gjør at selskapskriminalitet kan forekomme, særlig fordi mennesker lett tilpasser seg i grupper og handler i samsvar med hva flertallet anser som akseptabelt. Selskaper som ikke lykkes i å etablere et godt ytringsklima gjør at sannsynligheten for at ansatte vil stå frem og varsle om kritikkverdige forhold er liten. Sanksjoner mot selskaper gir ledelsen i eierstyrte selskaper insentiver til å strukturere bonusordninger og forfremmelser slik at kriminalitet avskrekkes. Compliance-programmer som etterlevs i praksis er viktig for å sikre lovlidighet og etterlevelse av gjeldende lover og regler.
Optimalt regime	Et optimalt regime for å avskrekke og straffe selskapskriminalitet krever at både personer og selskaper kan holdes strafferettslig ansvarlig. Optimal bot i økonomisk forstand tar hensyn til skade påført samfunnet, risiko for å bli tatt og hva lovbryter har tjent på lovbruddet. Selskapsansvar er effektivt for å insentivere selskaper til å iverksette optimale tiltak for forebygging og kontroll, og duty-based sanctions regime er en måte å oppnå dette på, hvor sanksjoner avhenger av hva selskapet har gjort for å forhindre kriminalitet. For å unngå window-dressing må slike regimer kombineres med strict residual liability. I tillegg til strafferettslige sanksjoner er det viktig at selskaper også står ovenfor administrative sanksjoner og erstatningsansvar.
Moralske kostnader og belastende prosess	Kriminalitetsavskrekking avhenger av rettssystemets evne til å påvirke lovbryters moralske byrde knyttet til å begå lovbrudd. Dersom potensielle lovbryters moralske byrde er stor nok, vil ikke kriminalitet forekomme. Selve prosessen knyttet til å bli etterforsket, være mistenkt og gå gjennom en rettssak er en belastning for selskapet som også tas hensyn til i beslutningen om å begå en kriminell handling.

5. Empirisk metode

Dette kapitlet har til hensikt å beskrive den empiriske metoden som er benyttet for å belyse oppgavens problemstilling. Innledningsvis går vi gjennom hvordan data er samlet inn, både de kvalitative dataene i form av intervju og de kvantitative dataene i form av registerdata. Videre går vi gjennom hvordan dataene skal analyseres, før vi avslutningsvis evaluerer datamaterialet i henhold til prinsipper for reliabilitet og validitet.

5.1 Innsamling av data

Proessen med hvordan data samles inn er viktig for å sikre god datakvalitet (Saunders et al., 2016). Innsamling av kvalitative og kvantitative data har vært en stor del av arbeidet med oppgaven, og følgende delkapitler redegjør for de valgene vi har tatt i denne prosessen.

5.1.1 Kvalitativ datainnsamling

Vi benytter oss av semi-strukturerte intervjuer der intervjuene foregår som en samtale mellom oss og intervjuobjektene, og hvor temaene er satt på forhånd. Denne formen for intervju er fleksibel slik at det er mulig å endre og variere rekkefølgen på spørsmålene underveis, samt å stille oppfølgingsspørsmål for å oppnå en utfyllende diskusjon rundt det aktuelle temaet (Saunders et al., 2016).

Intervjuobjektene

Ved hjelp fra vår veileder, Tina Søreide, og vår kontaktperson i Skatteetaten, Audun Solli, valgte vi ut fem intervjuobjekter som har inngående kunnskap innenfor oppgavens tema. Vi kontaktet de aktuelle intervjuobjektene per e-post i god tid før gjennomføringen av intervjuene, og alle godkjente å delta i undersøkelsen. Vi har intervjuet følgende personer¹⁷:

- **Anna Haugmoen Mo:** Avdelingsleder for avdeling II i ØKOKRIM. Denne omfatter korrupsjonsteamet, bedrageri- og korrupsjonsteamet og verdipapirteamet.
- **Trine Lise Platt:** Tverretatlig senter for etterretning og analyse, skatterevisor.
- **Jan-Egil Kristiansen:** Skatteetaten, Skattekrimsjef Skatt Øst.

---

¹⁷ Se appendiks for mer utfyllende beskrivelser av intervjuobjektene.

- **Svenn Gaulen:** Konkurransetilsynet, spesialrådgiver i juridisk- og etterforskningsstab og fungerende etterforskningsdirektør høsten 2016.
- **Atle Roaldsøy:** Justis- og beredskapsdepartementet, fagdirektør i internasjonal seksjon. Han har også bred erfaring fra påtalemyndigheten og internasjonalt arbeid innenfor økonomisk kriminalitet.

Intervjuguide

I forkant av intervjuene utviklet vi en intervjuguide som inneholdt de overordnede temaene for intervjuene, samt tilhørende nøkkelspørsmål (se appendiks). Vi valgte temaer på bakgrunn av oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål, og kategoriserte dem i en logisk rekkefølge. Semi-strukturerte intervjuer åpnet for at vi kunne endre rekkefølgen på temaene dersom dette virket fornuftig, og for at intervjuobjektene kunne komme med utdypende informasjon og eventuelle relevante tilleggsopplysninger. På denne måten oppnådde vi en god balanse mellom fleksibilitet og standardisering (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2011).

Vi har i alt holdt fem intervjuer og vi utformet en egen intervjuguide for hvert av intervjuene, slik at temaene og spørsmålene var best mulig tilpasset det enkelte intervjuobjekts spesialkompetanse. Noen av temaene i intervjuene var de samme, slik at det på enkelte områder er mulig å sammenligne de ulike svarene. Temaene som gikk igjen i de ulike intervjuene var knyttet til hvordan de ulike etatene jobber med granskning og etterforskning, forebyggende tiltak og kontroll, samt hvordan de oppfatter at samarbeidet og informasjonsflyten mellom etatene fungerer. Intervjuguiden inkluderte også temaer som var tilpasset det enkelte intervjuobjektet og dets bakgrunn og arbeidsoppgaver. For å kunne gjøre dette hentet vi på forhånd inn informasjon om det aktuelle intervjuobjektet og den aktuelle etatens arbeidsoppgaver.

Under nøkkelspørsmålene noterte vi eventuelle tilleggsspørsmål og/eller stikkord som skulle hjelpe oss til å stille gode oppfølgingsspørsmål dersom dette falt seg naturlig. For å forsikre oss om at vi fikk dekket de temaene som var mest relevante for oppgaven, uthevet vi de spørsmålene vi mente var mest sentrale for vår problemstilling og forskningsspørsmålene. Avslutningsvis åpnet vi for en avsluttende kommentar dersom intervjuobjektet hadde noen tilleggsopplysninger eller eventuelle kommentarer som kunne være relevant for oppgaven.

Gjennomføring

I forkant av intervjuene fikk hvert intervjuobjekt tilsendt et informasjonsskriv med informasjon om oppgaven, hva deltakelse i studien ville innebære og hvordan informasjonen om det enkelte intervjuobjektet ville bli behandlet. Intervjuobjektene fikk også tilsendt en oversikt over de overordnede temaene for intervjuet med tilhørende stikkord under hvert tema, slik at det var mulig for dem å møte forberedt til intervjuet. Det ble også opplyst i forkant av intervjuene at vi ønsket å anvende lydopptak, og i fire av de fem intervjuene fikk vi tillatelse til dette.

Under gjennomføringen av selve intervjuet fordelte vi arbeidsoppgaver slik at en av oss hadde hovedansvaret for å stille spørsmålene vi hadde forberedt på forhånd, mens den andre hadde mulighet til å komme med innspill eller andre spørsmål som dukket opp underveis. Personen med hovedansvaret for intervjuet hadde også som oppgave å presentere oppgaven og praktisk informasjon før selve intervjuet startet, samt ha kontroll på tiden for å forsikre oss om at vi kom gjennom de viktigste temaene.

Når intervjuet var gjennomført la vi frem et informasjonsskriv hvor intervjuobjektet fikk mulighet til å krysse av for om de tillot at vi kunne anvende deres navn og inneværende stilling i oppgaven, eller om de ønsket å være anonyme. Intervjuobjektet måtte også skrive under på at hans eller hennes uttalelser kunne benyttes i vårt forskningsprosjekt. Alle intervjuobjektene ga oss tillatelse til å benytte navn og stilling i oppgaven.

5.1.2 Kvantitativ datainnsamling

Vårt kvantitative datasett er hentet inn fra ulike registre og oversikter som er offentlig tilgjengelig på internett. Nedenfor forklarer vi nærmere hvordan vi har gått frem for å finne tilstrekkelig informasjon til å lage en oversikt over korrupsjon, skatteunndragelse og konkurransekriminalitet i Norge.

Korrupsjon

Alle korrupsjonsdommer fra og med 2003 og frem til 2015 er per i dag samlet i en oversikt utarbeidet av Transparency International Norge (2016). Oversikten inkluderer korrupsjon begått av både enkeltindivider og selskaper, hvor navn på selskapene er offentliggjort. Vi har gjennomgått rapporten og funnet seks saker hvor selskaper har blitt ilagt foretaksstraff eller forelegg for korrupsjon. For å utvide datasettet har vi også inkludert seks saker hvor selskaper har vært siktet for korrupsjon, men hvor selskapene senere har blitt frikjent i retten eller hvor saken har blitt

---

henlagt. Totalt sett består datasettet vårt av 12 saker innenfor korrupsjon innenfor en tidsperiode på 12 år (se appendiks).

Skatteunndragelse

Oversikt over selskaper som er ilagt tilleggsskatt fordi de har ikke har betalt riktig skatt, og selskaper som har blitt anmeldt for skattesvik, finnes i Skatteetatens registre. Etter mailkorrespondanse og formell søknad til Skatteetatens Rettsavdeling lykkes vi ikke med å få innsikt i disse dataene. Begrunnelsen var at informasjonen er for sensitiv sammenlignet med data de vanligvis gir ut i forbindelse med masteroppgaver, samt at forskningsprosjektet ikke skulle foregå over en lang nok periode. Vårt datamateriale er betydelig begrenset som en konsekvens av dette, og gjør det umulig å fastslå om selskaper som involverer seg i skatteunndragelse også begår andre former for økonomisk kriminalitet.

Vi gjennomførte også et omfattende søk i den utvidede versjonen av Lovdata for å forsøke å finne saker hvor selskaper har vært involvert i skattekriminalitet, men det viste seg å være tilnærmet ingen saker hvor selskaper har blitt anmeldt og dømt for skattesvik. Vi har funnet én sak hvor et selskap har blitt ilagt foretaksstraff for skattesvik.

Konkurranseskriminalitet

Vedtak og uttalelser angående hvilke saker som har medført overtredelsesgebyr for selskapers brudd på konkurranseloven er tilgjengelig på Konkurransetilsynets nettsider, hvor også navnet på selskapet offentliggjøres (Konkurransetilsynet, 2015). Vi har gått gjennom vedtakene som ligger ute fra 2003 til 2016 og organisert saker knyttet til selskapers brudd på §§ 10 og 11 i en tabell (se appendiks). Vi fant 19 tilfeller hvor brudd på disse paragrafene har medført overtredelsesgebyr for selskaper, hvorav to tilfeller dreier seg om brudd på § 11.

Diverse økonomisk kriminalitet

For å utvide vårt datasett valgte vi også å se nærmere på en oversikt publisert på ØKOKRIM sine sider, som presenterer saker hvor det er ilagt forelegg for økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet i perioden 2005-2015 (ØKOKRIM, u.å.-b). De har også en oversikt over domfellelser, men her er det bare saker fra tidsrommet 2012-2016 (ØKOKRIM, u.å.-a). Saker vi har funnet i disse oversiktene er organisert i en egen tabell som spesifiserer navnet på selskapet der dette var tilgjengelig, størrelsen på forelegget/boten og hvilket lovbrudd det gjelder (se appendiks). I noen av sakene var ikke navnet på selskapet offentliggjort på ØKOKRIM sine nettsider. Vi har

---

imidlertid fått tilgang til disse gjennom vår kontaktperson i ØKOKRIM, men vi har ikke fått tillatelse til å offentliggjøre dette i oppgaven.

5.2 Dataanalyse

I datanalysen skal vi bruke de innsamlede dataene til å drøfte hvordan vi skal besvare vår problemstilling. Analysen av vårt kvalitative datamateriale består av å bearbeide intervjuene og trekke ut viktige sitater og poenger, og diskutere dette opp mot vår vurdering av lovverk og håndheving og litteraturgjennomgang, for å besvare forskningsspørsmålene. Analysen av vårt kvantitativt datamateriale innebærer at vi sorterer registerdataene i tabeller for å skape en oversikt og se om enkelte selskaper har begått flere økonomiske lovbrudd.

5.2.1 Analyse av kvalitative data

Ved å analysere intervjuene ønsker vi å identifisere sitater og utsagn som kan bekrefte eller avkrefte funn fra vår vurdering av lovverk og håndheving og litteraturgjennomgang. Analysen bidrar også til å få innsikt i ny informasjon. Det finnes ingen faste regler for analyse av intervjudata, men analysen kan heller sees på som en sammenfatningsprosess for å finne en større helhet i datamaterialet (Sandvik, 2016a).

Første steg i analysen av de kvalitative dataene var å delvis transkribere intervjuene, som vil si at vi reproduserte de delene av intervjuene som vi mente var viktige for oppgavens formål, til skrevet tekst. Dette gjorde vi for å sile ut informasjon som var mindre relevant for utredningen og samtidig sikre at viktig informasjon ble bevart, og at uttalelser og sitater ble gjengitt korrekt. Under intervjuet som ikke ble tatt opp, hadde en ansvaret for å notere all relevant informasjon så nøyaktig som mulig. Like etter intervjuet gikk vi gjennom notatene sammen (uten intervjuobjektet), for å forsikre oss om at vi fikk notert ned det vi mente at var viktig.

Etter at transkriberingen var gjennomført sorterte vi dataene ved å hente ut relevante sitater fra transkriberingen og ordne disse etter tema i en egen tabell. Ved valg av tema for sitatene tok vi utgangspunkt i hver enkelt intervjuguide og delte informasjonen inn etter de overordnede temaene som var felles for alle intervjuene. Temaene som var individuelle for hvert enkelt intervju ble ordnet i en egen kolonne som vi kalte ”annet”. Formålet med denne sorteringen var å gjøre det lettere å finne igjen og identifisere temaer og sitater som vi kan benytte til å diskutere opp mot vår vurdering av lovverk og håndheving og eksisterende teori i analysekapittelet.

5.2.2 Analyse av kvantitative data

Totalt sett består datasettet vårt av 69 tilfeller hvor selskaper har blitt siktet og/eller sanksjonert for ulike former for økonomisk kriminalitet. Da datasettet er lite og enkelt å få oversikt over, var det mulig å gå gjennom dette manuelt. Ved å se over de ulike sakene undersøkte vi om enkelte selskaper har vært involvert i flere ulike lovbrudd.

5.3 Evaluering av datamaterialet

Kvaliteten på dataene må vurderes ut i fra datamaterialets bruksområde. Jo mer egnet de innsamlede dataene er til å belyse utredningens problemstilling, jo høyere kvalitet har datamaterialet. Det finnes i hovedsak to overordnede kriterier for kvalitetsvurdering som sammenfatter viktige aspekter innen vurdering av data, disse kalles *reliabilitet* og *validitet* (Grønmo, 2004).

5.3.1 Reliabilitet

Datamaterialets pålitelighet betegnes som reliabilitet. Høy reliabilitet forekommer når undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen kan produsere tilsvarende funn dersom de hadde blitt utført av andre. Dersom en stor andel av variasjonen i materialet kan tenkes å ha en sammenheng med utformingen av undersøkelsesopplegget eller utførelsen av datainnsamlingen har datamaterialet lav reliabilitet (Grønmo, 2004).

Datamaterialet fra de semi-strukturerte intervjuene er avhengig av kontekst, egen tolkning og tidspunktet de ble innhentet, noe som gjør det vanskelig for en annen forsker å kopiere funnene (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). Det er derfor lite hensiktsmessig å stille høye krav til de kvalitative dataenes reliabilitet, men det er imidlertid viktig å være oppmerksom på ulike typer bias som kan oppstå under selve intervjuet. Som intervjuer kan man påvirke intervjuobjektet, enten bevisst eller ubevisst, for eksempel ved måten spørsmål blir stilt på, samt hvordan svarene tolkes. Dette omtales som *interviewer bias* og kan resultere i lavere reliabilitet. Vi har forsøkt å redusere risikoen for dette ved å være bevisste på å ikke stille ledende spørsmål. I den grad vi har stilt ledende spørsmål har det vært i forbindelse med spontane oppfølgingsspørsmål, hvor vi har gått utenfor rammene til intervjuguiden. Vi mener likevel at dette ikke har forekommet i så stor grad at det har påvirket besvarelsen til intervjuobjektene og resultatene i oppgaven.

Response bias er en annen type bias som kan oppstå. Dette innebærer at det er en risiko for at intervjuobjektene i sine besvarelser forsøker å stille seg selv og/eller etaten i et godt lys, og vi kan derfor ikke garantere for at alle utsagnene er korrekte (Saunders et al., 2016). For å redusere risikoen for dette har vi foretatt faktakontrolleringer av enkelte sitater, og undersøkt hvorvidt tilgjengelig informasjon bekrefter eller avkrefter utsagnene. Vi har ikke hatt mulighet til å kontrollere alle utsagnene, men de vi har kontrollert har vist seg å være korrekte. Dette bygger oppunder at andre utsagn og sitater fra intervjuobjektene sannsynligvis også er pålitelige.

Et mer strukturert intervju bidrar til å øke reliabiliteten, og vi har derfor tatt hensyn til dette både i forberedelsene av intervjuene og under selve gjennomføringen av intervjuet (Saunders et al., 2016). Dette gjorde vi ved å utarbeide intervjuguider og sende temalister til intervjuobjektene på forhånd, slik at diskusjonene letter holdt seg innenfor de forhåndsbestemte temaene. Transkriberingen i etterkant av intervjuene sikret også at all viktig informasjon ble bevart, samtidig som vi reduserte graden av personlig tolkning.

Våre sekundærdata i form av de ulike registerdataene kan ha varierende reliabilitet. Dataene er hentet ut fra registre som er utformet av Konkurransetilsynet, Transparency International og ØKOKRIM. Dette er kilder fra offentlige enheter og vi vurderer derfor kildene som pålitelige. Det er imidlertid vi selv som har gått inn i de ulike registrene for å hente ut informasjon, og vi tar derfor høyde for at det kan ha oppstått menneskelige avlesningsfeil ved at det er data vi har oversett eller tolket feil, slik at vår oversikt ikke gir et fullstendig bilde.

5.3.2 Validitet

Datamaterialets validitet vil si hvor relevant datamaterialet er i forhold til utredningens problemstilling. Lav validitet forekommer dersom undersøkelsesopplegget er lite relevant for problemstillingen slik at vi ender opp med å undersøke noe annet enn det problemstillingen tilsier (Grønmo, 2004).

Validitet innenfor kvalitativ metode dreier seg om i hvilken grad fremgangsmåten og funnene som er gjort gir et riktig bilde av virkeligheten, samtidig som hensikten med oppgaven reflekteres (Johannessen et al., 2011). Intervjuobjektene våre er personer med lang erfaring og kunnskap om økonomisk kriminalitet, og alle har spesifikk kunnskap på ulike områder. Dette gir variasjon i datainnsamlingen, hvor resultatet har vært at vi har fått gode og relevante utsagn som har bidratt til å belyse utredningens forskningsspørsmål på en fornuftig måte.

I etterkant av bearbeidingen av sitater og gjennomføringen av analysedelen, fikk intervjuobjektene mulighet til å foreta sitatsjekk. Alle sitater vi ønsket å bruke ble sendt per mail til intervjuobjektene, hvor de fikk mulighet til å godkjenne sitater, gjøre små endringer eller gi beskjed dersom de ønsket at enkelte sitater skulle utelates fra oppgaven. Dette begrenset eventuell feiltolkning av meninger og sitater fra vår side, noe som øker oppgavens validitet.

Innenfor kvantitativ metode handler validitet om i hvilken grad man måler det man tror man måler (Johannessen et al., 2011). For å undersøke hvorvidt selskaper involverer seg i ulike former for økonomisk kriminalitet anser vi det som relevant å anvende registerdata som gir en oversikt over selskaper som har blitt tatt for ulike lovbrudd. Våre registerdata er dermed høyst relevant for oppgaven, men som en konsekvens av begrenset tilgang til informasjon er disse dataene ufullstendige. Dette representerer en svakhet for oppgaven.

Triangulering skal også bidra til å redusere svakheter forbundet med å anvende en enkelt form for metode. Validiteten økes ofte ved triangulering, da man oppnår en mer omfattende tilnærming til datainnsamling, analyse og tolkning.

---

6. Analyse og diskusjon

I denne delen av oppgaven presenteres våre funn i registerdataene, vurderingen av lovverk og håndheving, litteraturgjennomgangen og intervjuene. Innledningsvis presenterer vi resultatene fra registerdataene. Videre tar vi for oss hvert enkelt forskningsspørsmål som er delt inn i flere temaer. Vi presenterer sitater og utsagn fra intervjuene som er relevante for forskningsspørsmålet, og hvert tema avsluttes med en tabell hvor funn fra vurderingen av lovverk og håndheving, litteraturgjennomgangen og intervjuene settes opp mot hverandre. Som en avslutning på hvert forskningsspørsmål oppsummeres hovedfunnene i en egen tabell.

6.1 Oversikt over lovbrudd

På tross av at vår oversikt over selskaper som har blitt tatt for økonomisk kriminalitet i Norge er ufullstendig, har vi likevel funnet noen interessante momenter. Statoil ASA har ved to ulike anledninger blitt ilagt forelegg av ØKOKRIM. I 2004 ble selskapet ilagt et forelegg på 20 millioner kroner for ulovlig påvirkningshandel, og i 2012 fikk selskapet et forelegg på 3 millioner kroner for mangelfull listeføring i forbindelse med oljefunn. I tillegg ila statsadvokaten i Rogaland Statoil ASA et forelegg på 25 millioner kroner etter oljeutslipp fra Statfjord AS i 2005. Statoil Norge AS fikk også et forelegg på 800 000 kroner i 2010 for oljeutslipp. Vårt datamateriale dekker bare forhold i Norge, men vi har også funnet at Statoil Detaljhandel AB ble ilagt en bot på 50 millioner svenske kroner i 2005 for kartellvirksomhet i Sverige. Også Norsk Hydro Olje Aktiebolag ble dømt for kartellvirksomhet i samme sak og ilagt en bot på 7 millioner svenske kroner (NTB, 2003). I tillegg ble Norsk Hydro ASA i 2008 ilagt et forelegg av ØKOKRIM på 300 000 kroner for brudd på verdipapirhandelloven.

Det Norske Oljeselskap ASA ble i tidsperioden 2012-2013 ilagt to forelegg av ØKOKRIM. Selskapet ble i 2012 ilagt et forelegg på 1 million kroner for manglende listeføring og i 2013 et forelegg på 20 millioner kroner for markedsmanipulasjon. Siemens AG ble i 2007 ilagt et forelegg på 2 millioner kroner for korrupsjon, men selskapet valgte å ikke vedta forelegget og det ble derfor tatt ut tiltale i 2008, men saken ble henlagt i 2009. I 2007 ble også Siemens Business Services (SBS), som er et norsk datterselskap, ilagt et forelegg på 9 millioner kroner for grovt bedrageri. Heller ikke dette forelegget ble vedtatt og saken gikk til retten. SBS ble i 2011 frikjent for forholdene i Oslo Tingrett.

Tabell 13: Lovbrudd Statoil

Selskap	År	Lovbrudd	Forelegg
Statoil ASA	2004	Ulovlig påvirkningshandel	20 millioner kroner
Statoil ASA	2005	Oljeutslipp	25 millioner kroner
Statoil Detaljhandel AB	2005	Kartellvirksomhet i Sverige	50 millioner svenske kroner
Statoil Norge AS	2010	Oljeutslipp	800 000 kroner
Statoil ASA	2012	Mangelfull listeføring	3 millioner kroner

Tabell 14: Lovbrudd Norsk Hydro

Selskap	År	Lovbrudd	Forelegg
Norsk Hydro Olje Aktiebolag	2005	Kartellvirksomhet i Sverige	7 millioner svenske kroner
Norsk Hydro AS	2008	Brudd på verdipapirhandelloven	300 000 kroner

Tabell 15: Lovbrudd Det Norske Oljeselskap ASA

Selskap	År	Lovbrudd	Forelegg
Det Norske Oljeselskap ASA	2008	Markedsmanipulasjon	20 millioner kroner
Det Norske Oljeselskap ASA	2012	Manglende listeføring	1 millioner kroner

Tabell 16: Lovbrudd Siemens

Selskap	År	Lovbrudd	Forelegg
Siemens AG	2007	Korrupsjon	2 millioner kroner
Siemens Business Services	2007	Grovt bedrageri	9 millioner kroner

Gjennomgangen viser at det i tidsrommet 2004-2016 er tre selskaper i våre registerdata som har blitt tatt for flere kriminelle handlinger i Norge (Norsk Hydro AS er ikke inkludert). Av totalt 65 selskaper innebærer dette at ca. 5 prosent av selskapene har begått kriminelle handlinger ved flere anledninger. Dette er et interessant resultat, som viser at flere sammenhenger sannsynligvis kan avdekkes dersom en lignende undersøkelse gjennomføres med et fullstendig datasett, som

---

inkluderer flere former for økonomisk kriminalitet. Resultatene støtter også oppunder diskusjonene som følger i de neste delkapitlene.

6.2 Kontrolletatenes og politiets arbeid

Forskningsspørsmål 1:

I hvilken grad påvirker kontrolletatene og politiets arbeid, og koordineringen mellom dem, risikoen for å bli oppdaget?

Kontrolletatene og politiet er i posisjon til å påvirke potensielle lovbruyeres risiko for å bli oppdaget, gitt den innsatsen og de ressursene som avsettes til å bekjempe økonomisk kriminalitet. I hvilken grad regler og kontroll begrenser mulighetene til å begå kriminelle handlinger, avhenger av hvordan disse håndheves i praksis. I denne delen av analysen diskuterer vi omfang og mørketall som kan bidra til å danne et bilde av hvor stor del av den kriminelle aktiviteten som faktisk avdekkes. Videre vurderer vi etatenes muligheter for kontroll, samt hvordan tilgangen til ressurser er sett i sammenheng med omfanget av saker. Til slutt drøfter vi viktigheten av samarbeid, informasjonsflyt og læring på tvers av etater for effektiv avdekking av økonomisk kriminalitet.

6.2.1 Omfang og mørketall

ØKOKRIMs siste trusselvurdering (2015c), som diskutert i kapittel 3.4, viser at trusselen for økonomisk kriminalitet har økt, og at den forventes å forbli høy de kommende to årene. Utviklingen går i retning av at sakene stadig blir mer sammensatte og kompliserte. Det trekkes frem at økonomisk kriminalitet er vesentlig mer utbredt enn hva anmeldelsesstatistikken tilsier, og det er sannsynligvis store mørketall. Det er bred enighet blant intervjuobjektene om at det er utfordrende å anslå omfanget av økonomisk kriminalitet i Norge, og alle har en oppfatning av at det eksisterer betydelige mørketall.

”Mulighetene for å skjule spor i økonomisk kriminalitet er ganske store, så vi forventer mørketall på en god del av våre områder. Hvor store mørketallene er vil selvfølgelig være vanskelig å si”

– ANNA HAUGMOEN MO¹⁸

---

¹⁸ Anna Haugmoen Mo er avdelingsleder for avdeling II i ØKOKRIM, som omfatter korrupsjonsteamet, bedrageri- og korrupsjonsteamet og verdipapirteamet. Dette innebærer også at hun sitter i ledergruppen i ØKOKRIM.

”Jeg forventer at hvis noen beregner det, så er det store mørketall innenfor økonomisk kriminalitet”

– TRINE LISE PLATT¹⁹

”Vi antar at det er mye mørketall. Det vi ser er at det avdekkes veldig mange kartellsaker i andre land, og ikke minst av EU-kommisjonen, så hvis ikke vi er et veldig annerledes land så skulle en tro at tilsvarende finnes her i Norge”

– SVENN GAULEN²⁰

Skattekrimsjef Jan-Egil Kristiansen²¹ viser til en svensk undersøkelse gjort av Skatteverket i 2007 som konkluderte med et skattetap på ca. 5 prosent av BNP eller 10 prosent av den fastsatte skatten i Sverige²², hvor halvparten av dette utgjorde svart økonomi. Dersom dette er overførbart til norske tall, utgjør ca. 5 prosent av BNP ca. 160 milliarder kroner. Kristiansen viser også til en undersøkelse om skyggeøkonomien i ulike OECD-land som anslø denne til å være ca. 13 prosent av BNP i Norge i 2015²³, noe som tilsvarer ca. 408 milliarder kroner. I tillegg trekker Kristiansen frem at Skatteetaten foretok 238 anmeldelser i 2015 på bakgrunn av bokettersyn eller kontroll, noe han mener er lite, sett i sammenheng med hvor mange skatteyttere det er i Norge. Anmeldelsesstatistikken gir derfor ingen indikasjon på omfanget av skatteunndragelser, forteller Kristiansen.

Store mørketall og usikkerhet rundt omfanget tilsier i stor grad at økonomisk kriminalitet er vanskelig å oppdage, og at selskaper som velger å involvere seg i kriminell aktivitet dermed står ovenfor en lav risiko for å bli oppdaget. Avdelingsleder for avdeling II i ØKOKRIM, Anna Haugmoen Mo, trekker frem at det i ØKOKRIM-saker ofte er ressurssterke personer som har mange metoder for å skjule spor, og at de på den måten kan unngå å bli oppdaget. Fungerende etterforskningsdirektør i Konkurransetilsynet, Sverrenn Gaulen gir uttrykk for at det er utfordrende å

---

¹⁹ Trine Lise Platt er utdannet skatterevisor og har lang erfaring fra Skatteetaten. Hun har jobbet med økonomisk kriminalitet siden 1995 og jobber i dag i Tverretattlig senter for etterretning og analyse.

²⁰ Sverrenn Gaulen er utdannet jurist og har siden 2010 jobbet utelukkende med avdekking av brudd på konkurranseloven. Han har fungert som etterforskningsdirektør i ulike perioder, noe han også gjør høsten 2016

²¹ Jan-Egil Kristiansen har jobbet i Skatteetaten i nærmere 40 år og har siden oppstart av Skattekrim i 2008 vært leder for denne avdelingen.

²² Skattefalskarta för Sverige 2008:1. Hentet fra:

<http://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1473861853/svts/article10292700.svt/BINARY/Rapport%20SKV%20Skattefelet.pdf>

²³ Schneider, F. (2015) *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*. Hentet fra:

<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>

avdekke kartellvirksomhet og at risikoen for å bli oppdaget sannsynligvis er lavere enn for andre former for kriminalitet. Også Trine Lise Platt i Tverretatlig senter for etterretning og analyse (NTAES), er enig i at risikoen for å bli oppdaget sannsynligvis er lav innenfor økonomisk kriminalitet.

”I og med at vi ikke vet mørketallene, så vet vi ikke hvor mye vi avdekker. Man kan i teorien tenke seg at vi har avdekket det som finnes, men det vil jo være naivt å tro det”

– SVENN GAULEN

”Risikoen for å bli oppdaget for økonomisk kriminalitet er liten sett opp mot de ressursene som er, både i kontrolletatene og i politiet”

– TRINE-LISE PLATT

Tabell 17: Oppsummering omfang og mørketall

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Omfang og Mørketall	Økonomisk kriminalitet er blant de formene for kriminalitet som anmeldes sjeldnest, og anmeldelsesstatistikk gir ikke en indikasjon på omfanget av økonomisk kriminalitet.	Anmeldelsesstatistikk gir ikke en indikasjon på omfanget av økonomisk kriminalitet.
	Mangel på statistikk gjør det vanskelig å fastslå faktisk risiko og omfanget av økonomisk kriminalitet, og det eksisterer antageligvis store mørketall.	Det er mørketall innenfor økonomisk kriminalitet, men det er vanskelig å si hvor store mørketallene er.
	Handlinger i gråsonen og anvendelse av profesjonelle aktører gjør økonomisk kriminalitet vanskelig å oppdage. Mangel på ressurser reduserer risikoen for å bli oppdaget.	De som begår økonomiske lovbrudd er ofte ressurssterke personer med store muligheter for å skjule spor. Dette kombinert med lite ressurser gjør at risikoen for å bli oppdaget er lav.

*Tabellen viser hvilke funn fra de ulike metodiske tilnærmingene som henger sammen innenfor et gitt tema.

6.2.2 Verktøy for håndheving

I kapittel 3.5 fremkommer det at mange saker innenfor økonomisk kriminalitet først behandles av offentlig kontrolletater, før de anmeldes til politiet. Kontrolletatene skal sikre etterlevelse av loven innenfor sitt forvaltningsområde. Kristiansen trekker frem at det eksisterer gode tiltak for å

kontrollere selskaper for etterlevelse av skatteregler, blant annet bokføringsregelverket. Det er også flere tiltak under utvikling, som den nye kassasystemloven²⁴ og OECD sine krav til rapportering av finansiell informasjon mellom land²⁵. Dette mener han er tiltak som vil bidra til mer effektiv forebygging og avdekking av skatteunndragelser. På tross av dette påpeker Kristiansen at utviklingen på andre områder går i feil retning. Han trekker blant annet frem at oppbevaringskravet for regnskapsmateriale fra 1. januar 2015 er redusert fra ti til fem år, noe som innebærer en halvering av foreldelsesfristene for økonomisk kriminalitet. I følge Kristiansen reduseres også budsjettene til Skatteetaten, noe som går utover kontrollaktivitetene. Dette, kombinert med fravalget av revisjon som ble innført i 2011²⁶, mener Kristiansen virker i negativ retning for å motvirke og bekjempe skatteunndragelser og økonomisk kriminalitet.

”ØKOKRIM sier at vannverkssaken²⁷ aldri ville vært avslørt hvis det hadde vært fem års oppbevaringsplikt. Det samme gjelder flere av våre skattekrimsaker. Det sier ganske mye. Dette er å sende ut et signal som ikke virker forebyggende mot kriminalitet, men snarere tvert om”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

Gaulen mener at Konkurransetilsynet har gode hjemler for å føre tilsyn med konkurransen, både gjennom en forklaringsplikt, bevissikring og andre typer etterforskning. Tilsynet har også i stor grad fullmakt til å bestemme hvem det skal begjæres påtale mot, samt myndighet til å ilegge vedtak om opphør eller omfattende overtredelsesgebyrer. I tillegg er lempningsordningen et godt verktøy for å oppdage og avskrekke konkurransekriminalitet.

”Jeg er fornøyd med de virkemidlene vi har. Vi har gode hjemler og en organisasjon som er godt rustet til å avdekke kriminalitet. Det er vanskelig å se hva mer vi skulle hatt på plass av regelverk”

– SVENN GAULEN

Gaulen påpeker at selv om Norge i utgangspunktet har mange håndhevingsverktøy for å bekjempe konkurransekriminalitet, fungerer ikke systemet optimalt, og det er ønskelig med enda bedre resultater. I våre registerdata er det 19 saker som har endt i overtredelsesgebyr for brudd på

²⁴ Kassasystemloven trer i kraft 1. januar 2017. Den nye lovgivningen gjør det vanskeligere å manipulere kassasystem og unndra kontantsalg fra skatte- og avgiftsberegning (Skatteetaten, u.å.-a).

²⁵ Norge har undertegnet en internasjonal avtale som innebærer automatisk utveksling av skatteopplysninger om finansielle forhold mellom land. Standarden ble utarbeidet av OECD: Common Reporting Standard (CRS), og vil trå i kraft i Norge i 2017 (OECD, 2014).

²⁶ Regnskapspliktige med driftsinntekter mindre enn 5 millioner kroner er fritatt fra revisjonsplikten. Aksjeselskaper kan velge bort revisjon dersom; (i) driftsinntektene er lavere enn 5 millioner kroner, (ii) balansesummen er lavere enn 20 millioner kroner og (iii) gjennomsnittlig antall ansatte er 10 eller mindre (Altinn, 2016).

²⁷ I vannverkssaken fra 2007 ble administrerende direktør i Nedre Romerike Vannverk AS tiltalt for flere tilfeller av korrupsjon og grov økonomisk utroskap til verdier for 70 millioner kroner (ØKOKRIM, 2011).

---

konkurranseloven §§ 10 og 11 siden 2004, noe som fremstår som få saker. Gaulen mener det er viktig å presisere at Konkurransetilsynets saker tar lang tid å etterforske og krever mye ressurser, slik at de ikke har den samme hyppigheten i sine saker som politiet har. I forhold til andre sammenlignbare land, mener Gaulen at Norge ligger på tilnærmet samme nivå i antall avdekkede saker.

FATF-rapporten (2014) fra kapittel 3.8 viser at Norge har et velutviklet fundament for finansiell etterretning og at blant annet ØKOKRIM utnytter EFE og deres MT-meldinger godt. Mo forteller at rapporteringer om mistenkelige transaksjoner kan gi foranledning til å åpne en straffesak. Hun påpeker at noen rapporteringer fører til anmeldelse, men at flertallet legges inn i en etterretningsbase, og at disse senere kan hentes ut i forbindelse med etterforskningen av en sak. I den samme rapporten får politidistriktene kritikk for å ikke utnytte MT-meldingene, noe som begrunnes med lite ressurser og kunnskap om hvitvasking i politidistriktene. Dersom hvitvasking oppdages og disse sakene henlegges uten at man følger pengene, risikerer man at mange primærlovbrudd ikke oppdages. Et økt fokus på avdekking og oppfølging av hvitvaskingssaker kan gjøre at flere primærlovbrudd oppdages, slik at sannsynligheten for å avdekke saker økes. Mo påpeker at det imidlertid er ressurskrevende å avdekke opphavet til pengene, og at dette kan oppfattes som pedagogisk utfordrende.

I kapittel 3.7.1 presenterte vi en rapport fra OECD (2015) som viser at samarbeid mellom skattemyndighetene og hvitvaskingsenheter er viktig for effektiv bekjempelse av økonomisk kriminalitet. Dette er fordi skattemyndighetene har mulighet til å identifisere og rapportere om mistenkelige forhold utenfor eget forvaltningsområde. Kristiansen forteller at Skatteetaten ofte mottar nyttig informasjon fra EFE som de benytter i deres etterforskning, og at MT-meldingene i mange tilfeller er årsaken til at ulovlige forhold oppdages.

”EFE-enheten i ØKOKRIM sender over en del rapporter til oss på bakgrunn av hvitvaskingsmeldingene. De sakene er det mye treff på”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

Tabell 18: Oppsummering verktøy for håndheving

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Verktøy for håndheving	Norge har gode institusjoner og en formell lovgivning som er godt rustet til å håndtere økonomisk kriminalitet.	Det er gode tiltak for å kontrollere etterlevelse av skattereglene, men utviklingen går på noen områder i feil retning. Eksempelvis ved reduksjonen i oppbevaringskravet for regnskapsmateriale og fravalget av revisjon. Konkurransetilsynet har gode hjemler for etterforskning, men det er ønskelig med bedre resultater.
	Konkurransetilsynet har avsluttet få §§ 10 og 11 saker sammenlignet med Konkurrensverket i Sverige.	I følge Gaulen ligger Konkurransetilsynet på tilnærmet samme nivå i antall saker, sammenlignet med andre land.
	Rapporteringsplikt og bruk av EFE og MT-meldinger fører til avdekking av saker, og særlig ØKOKRIM benytter seg av dette.	ØKOKRIM og Skatteetaten anvender MT-meldinger som kan føre til avdekking av saker.
	Politidistriktene er ikke effektive i anvendelsen av EFE og MT-meldinger, og nedprioriterer hvitvasking.	Avdekking av hvitvasking er pedagogisk utfordrende og innebærer en annen måte å jobbe på. Dette kan være noe av grunnen til at politidistriktene ikke utnytter MT-meldingene og nedprioriterer hvitvasking.

6.2.3 Tilgang til ressurser

I kapittel 3.7.3 diskuterte vi kontrolletatens og politiets tilgang til ressurser. Vi fant at Skatteetaten er avhengig av politiet i sitt arbeid med etterforskning av saker, og etatens ressurser må derfor sees i sammenheng med ressursene i politiet og påtalemyndighetene. På spørsmålet om hvordan ressurstilgangen er i forhold til omfanget av saker, forteller Kristiansen at mangel på ressurser og prioritering av skattesaker i politiet er hovedårsaken til at saker med skattekriminalitet henlegges. Ved en eventuell sak om skattekriminalitet, som er av en viss størrelse i henhold til instruks, foretar Skattekrim en vurdering av om det foreligger skjellig grunn til mistanke om et straffbart forhold, og i så tilfelle leveres en anmeldelse til politiet. Politiet har ofte ikke kapasitet til å ta saken eller sikre bevis. Skatteetaten har egne hjemler for å kontrollere virksomhetens lokaler, men ikke private hjem eller for å tvinge seg inn i lokaler, forteller Kristiansen. Dette begrenser mulighetene for både etterforskning og bevissikring, og gjør etaten avhengig av at politiet prioriterer deres saker.

”For å få igjennom våre saker hos politiet er det en saksdialog hvor vi må prøve å få dem til å prioritere våre saker. Dette er imidlertid ganske vanskelig, og kan ta lang tid. Det er kanskje det største problemet vi har”

–JAN-EGIL KRISTIANSEN

Platt trekker frem de samme problemene som Kristiansen. Hun forteller at det er flere saker som burde blitt straffeforfulgt men som ikke blir det, da kapasiteten til politiet er lav. Videre påpeker Kristiansen at en løsning for å redusere belastningen til politiet og øke effektiviteten i bekjempelsen av skattekriminalitet, er å gi Skatteetaten de samme hjemlene som Konkurransetilsynet og Finanstilsynet har til å be om ransaking og beslaglegning.

”Vi risikerer at vi ikke klarer å avdekke unndragelsene fordi vi ikke får tak i bevisene”

– JAN-EGIL KRISTIANSEN

Kapittel 3.7.3 viste også at store deler av Konkurransetilsynets ressurser brukes på fusjoner og oppkjøp, og at det i 2015 bare ble avsluttet to tilfeller av kartellvirksomhet. Gaulen forteller at Konkurransetilsynet har mange oppgaver som ikke bare går på å avdekke konkurransekriminalitet, særlig fusjonskontrollen som tar mye ressurser i perioder med mange fusjoner. Dette resulterer igjen i at det blir mindre ressurser til avdekking av konkurransekriminalitet, selv om dette er prioriterte saker hos tilsynet. Gaulen vektlegger at det i hovedsak er to grunner til at saker henlegges: ressurshensyn som fører til at de må prioritere enkelte saker, eller fordi bevisterskelen ikke er nådd.

”Dessverre så har vi av ressurshensyn ikke anledning til å følge opp alle sakene som vi ønsker å følge opp. Det forekommer saker hvor vi mener det kan ha skjedd noe ulovlig, men vi klarer ikke å bevise det”

– SVENN GAULEN

Mo trekker frem at ØKOKRIM er i en annen situasjon enn kontrolletatene og politidistriktene, da de har mulighet til å velge hvilke saker de skal ta inn, sett opp mot kapasitet og ressurser. På denne måten risikerer ikke enheten å måtte henlegge saker før de er ferdig gransket, noe som kan forekomme i politidistriktene. Mo forteller at ØKOKRIM må forholde seg til de ressursene de får tildelt, og at de må tilpasse saksinntaket etter dette.

”Det er nokså trange kår, ikke bare for ØKOKRIM, men også for politidistriktene, og det må vi forholde oss til”

– ANNA HAUGMOEN MO

I kapittel 3.7.3 så vi at kontrolletatene må ”selge” sakene sine til politiet i tilfeller hvor det er snakk om en straffesak. Av kapasitetshensyn må politiet prioritere hvilke saker de har mulighet til å følge opp. Kontrolletatene bruker til tider store ressurser på å etterforske og bygge opp saker som ikke følges opp av politiet, noe som viser at samarbeidet på enkelte områder ikke fungerer og at ressursutnyttelsen er lite effektiv. Platt trekker frem at verken politiet eller kontrolletatene har kapasitet til å behandle alle sakene som foreligger, og at det må foretas en vurdering av hva som skal prioriteres. Dette innebærer at saker som omhandler økonomisk kriminalitet kan ta lang tid å behandle da de blir nedprioritert i tider med knappe ressurser, og når man står overfor mer akuttpregede saker. Videre sier Kristiansen at politiet de siste årene har henlagt mange saker på grunn av kapasitetsmangel, eller at sakene har blitt kuttet for de tyngste forholdene slik at straffesanksjonene har blitt mildere. Atle Roaldsøy²⁸, som har bred erfaring innen påtalemyndigheten, påpeker at etterforskningen i økonomiske saker i politidistriktene typisk kan bli skadelidende fordi de ikke i like stor grad bærer noe akuttpreg.

”En ganske allment kjent faktor som svekker politidistriktenes arbeid med økonomisk kriminalitet er mangel på kontinuitet. Kontinuitet er en viktig suksessfaktor og det er derfor et problem at folk tas ut og inn for å bistå i andre typer saker som politiet arbeider med”

– ATLE ROALDSØY

I likhet med Roaldsøy trekker Kristiansen frem at økonomisk kriminalitet er et særrområde som krever tung granskning og spesialkompetanse hos politiet, og at disse sakene ofte blir nedprioritert. I tillegg mener Kristiansen at tidsbruken i økonomiske saker er for lang, og at dette påvirker straffeutmålingen, som igjen begrenser effektiviteten i bekjempelsen.

---

²⁸ Atle Roaldsøy har vært påtaleleder ved økonomiavsnittet i Oslo Politidistrikt. Han har mye erfaring med internasjonalt arbeid innenfor økonomisk kriminalitet og er i dag fagdirektør i internasjonal seksjon i Justis- og beredskapsdepartementet. Vi presiserer at Roaldsøys utsagn i denne sammenheng ikke nødvendigvis representerer Justis- og beredskapsdepartementets synspunkter.

Tabell 19: Oppsummering ressurser

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Ressurser	Andelen saker fra Skatteetaten som henlegges av politiet har økt og har vært ca. 33 prosent de siste to årene. Av den totale andelen uopklarte skattesviksaker hos politiet i 2014, ble 55 prosent henlagt på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet.	Mangel på ressurser og prioritering av skattesaker i politiet er hovedårsaken til at saker med skattekriminalitet henlegges.
	Skatteetatens ressurser må sees i sammenheng med politiets ressurser da de er avhengig av politiet for å sikre bevis.	Skatteetaten har begrensede muligheter for etterforskning og bevissikring og er avhengig av at politiet prioriterer sakene deres, noe som kan være utfordrende.
	Konkurransetilsynet har avsluttet få §§ 10 og 11 saker de siste tre årene, og begrunner dette med at sakene er krevende og at fusjonssaker må prioriteres.	I perioder med mange fusjoner blir det mindre ressurser til kartell- og dominanssaker.
	Hvordan politiet benytter ressurser til å bekjempe økonomisk kriminalitet, vil avveies mot bekjempelse av annen, og til dels mer alvorlig kriminalitet. Politiet har for liten kapasitet til å etterforske økonomisk kriminalitet, og mange saker henlegges på grunn av ressursmangel.	Økonomisk kriminalitet blir nedprioritert i tider med knappe ressurser fordi sakene ikke bærer noe akuttpreg.
	ØKOKRIM er i posisjon til å velge hvilke og hvor mange saker de tar inn, på bakgrunn av påtaleinstruksen § 35-4.	ØKOKRIM har få henleggelses saker da de selv velger saker ut i fra kapasitetshensyn.
	Enkelte saker kuttes i omfang slik at straffesanksjonene blir mildere.	Mange saker innen skattekriminalitet har de senere årene blitt kuttet for de tyngste forholdene.

6.2.4 Samarbeid og informasjonsflyt

I kapittel 3.7.1 diskuterte vi koordineringen mellom de ulike håndhevinginstansene og påpekte at en helhetlig tilnærming til kriminalitetsbekjempelse er viktig, da kriminalitetsbildet de senere årene har blitt mer sammensatt. Tverretatlig samarbeid og informasjonsflyt er avgjørende for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet og sikre en best mulig utnyttelse av de ressursene som er tilgjengelig. Den generelle oppfatningen i intervjuene er at samarbeidet mellom Skatteetaten og flere andre kontrolltater, og samarbeidet mellom politiet og kontrolletatene, fungerer godt på enkelte områder. Mo beskriver samarbeid som suksesskrittisk og at det er den samlede tilnærmingen som er sentralt i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet.

”Norge er et lite land, og vi er avhengige av å snakke sammen for å være gode nok til å holde tritt med den kriminaliteten som foregår. Det er på veldig mange plan at samarbeidet er viktig, både i forhold til sakstilfall, forståelsen og hvordan vi rigger oss som samfunn mot økonomisk kriminalitet ”

– ANNA HAUGMOEN MO

Mo forteller at ØKOKRIM har stor nytte av å samarbeide med kontrolletatene, både fordi mange av kriminalitetstypene er overlappende, og fordi samarbeid gir en kompetansedeling som er nødvendig for effektiv kriminalitetsbekjempelse. Hun påpeker videre at selv om hun ikke kan svare for alle områder, er hennes generelle inntrykk at ØKOKRIM har et godt samarbeid med kontrolletatene. Saker hos ØKOKRIM oppstår ofte som følge av en anmeldelse fra en kontrolletat, og Mo sier at en god anmeldelse legger et solid grunnlag for videre etterforskning. Videre trekker hun frem at beviskravene er høyere i straffesaker enn i administrative saker, og at de må ivareta de de strafferettslige reglene og godkjenne alle undersøkelser som er gjort.

”Vi kan ikke ta for gitt at de opplysningene vi mottar fra anmeldere er korrekte. Vi må sjekke det”

– ANNA HAUGMOEN MO

Platt trekker frem at samarbeid er viktig for å løse komplekse saker, og at samarbeidet mellom Skatteetaten og andre etater i dag stort sett fungerer godt. Kristiansen påpeker videre at samarbeid er viktig i de sakene hvor det er behov for det, og at samarbeid med politiet er avgjørende for å bekjempe skattekriminalitet. Gaulen på sin side forteller at samarbeidet mellom Konkurransetilsynet og ØKOKRIM er godt, men beskriver i tillegg samarbeidet med de andre etatene, deriblant Skatteetaten, som nesten ikke-eksisterende innenfor etterforskning.

”Jeg tror at samarbeid er veldig viktig, men vi har ikke vært flinke til det. Det er nok litt sånn at man sitter på hver sin tue”

”Det er ikke noe bevisst at samarbeidet er dårlig, men det er bare rett og slett lite samarbeid mellom etatene, uten at jeg tror at det er noen som ønsker at det skal være sånn. Jeg skal ikke snakke for alle de andre, men mellom oss og andre etater, så er det lite samarbeid knyttet til etterforskning”

– SVENN GAULEN

På spørsmålet om samarbeid mellom Konkurransetilsynet og Skatteetaten, svarer Kristiansen at de ikke har kontakt med Konkurransetilsynet. Dette blir bekreftet av Platt som sier hun ikke kjenner til noen saker hvor et slikt samarbeid har vært aktuelt. Videre sier Kristiansen at han er usikker på overførbarheten mellom konkurransekriminalitet og skattekriminalitet, selv om han bekrefter at skatte- og avgiftskriminalitet er konkurransevridende. På den annen side trekker Kristiansen frem at han i større grad ser overførbarhet med andre former for økonomisk kriminalitet, som korrupsjon, og at dette er noe de er oppmerksom på.

”Vi følger særlig med på korrupsjon, der er det ofte en nær sammenheng med skatteunndragelse. Det er mer interessant og vi ser ofte at korrupsjon er nært knyttet til skatt og avgift”

– JAN-EGIL KRISTIANSSEN

Videre trekker Kristiansen frem at det viktigste er å ha åpne kommunikasjonslinjer, og adgang til å dele opplysninger med Konkurransetilsynet. Her viser han til at Skatteetaten har strenge taushetspliktregler, men at de også har retningslinjer for å dele informasjon med relevante myndigheter. Gaulen påpeker at et samarbeid med skattemyndighetene kan være aktuelt, spesielt i tilknytning til å avdekke ulovlige forhold for hverandre, men at samarbeidet og informasjonsutvekslingen må ha bakgrunn i et reelt behov.

”Vi må sette oss ned og vurdere hvordan dette kan skje i praksis. Vi kan ikke ha et samarbeid bare for å ha et samarbeid, det må være fordi vi ser at det vil kunne avdekke økonomisk kriminalitet”

– SVENN GAULEN

Tabell 20: Oppsummering samarbeid og informasjonsflyt

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Samarbeid og informasjonsflyt	Et mer sammensatt og komplisert kriminalitetsbilde krever tverretattlig samarbeid. Dårlig samarbeid og ressursutnyttelse gir koordineringsproblemer.	Samarbeid og kompetansedeling er særlig viktig i komplekse saker. Det er stort sett godt samarbeid mellom Skatteetaten og enkelte andre etater, og ØKOKRIM ser stor nytte i å samarbeide med kontrolletatene. Konkurransetilsynet samarbeider med politiet, men ikke med andre etater. Med Skatteetaten er samarbeidet ikke-eksisterende.
	Politiet mangler på enkelte områder tillit til arbeidet kontrolletatene gjør i etterforskningen.	ØKOKRIM og politiet må ta hensyn til de strafferettslige reglene, og arbeid gjort av kontrolletatene må derfor kontrolleres.

6.2.5 Avdekking gjennom kompetansedeling

OECD-rapporten (2015) fra kapittel 3.7.1 påpekte viktigheten av at instanser som jobber med å bekjempe alvorlig økonomisk kriminalitet deler kunnskap og ferdigheter, for å gjøre kampen mot økonomisk kriminalitet mer effektiv. Risikoen for å bli oppdaget kan økes ved at etatene er oppmerksom på lovbrudd som ligger utenfor eget forvaltningsområde, og kompetansedeling på tvers av etater bidrar til dette.

Gaulen forteller at det kan være nyttig med en dialog med skattemyndighetene for å avklare hva man skal være oppmerksom på for å avdekke kriminelle forhold for hverandre. Dersom et samarbeid med andre etater skal være effektivt, mener Gaulen at Konkurransetilsynet må ha kunnskap om andre former for økonomisk kriminalitet, og hvordan disse forholdene avdekkes. Samtidig må det tas hensyn til hvilke hjemler man har til å lete etter andre forhold, såkalt *scope of the search*, forteller Gaulen. Han trekker frem at det viktigste ikke er å aktivt se etter andre former for økonomisk kriminalitet, men å ha det i bakhodet, slik at Skatteetaten melder ifra til Konkurransetilsynet dersom de oppdager forhold som kan minne om konkurransekriminalitet, og omvendt. I følge Gaulen er Konkurransetilsynet også klar over at det for enkelte typer konkurransekriminalitet kan foreligge korrupsjonslignende forhold, men at de ikke tidligere har avdekket slike forhold.

”Hvis man først er i stand til å drive med korrupsjon, så skulle man tro at man også er i stand til å avtale med konkurrenter om å ikke konkurrere når det tjener selskapene”

– SVENN GAULEN

Kristiansen er usikker om behovet for et samarbeid med Konkurransetilsynet i praksis er tilstede, men han stiller seg positiv dersom det skulle være aktuelt i en sak. Gaulen er tydelig på at et samarbeid må begrunnes i at det kan fungere som et avdekkingsverktøy. Han mener Konkurransetilsynet ønsker å dele informasjon dersom det dukker opp forhold som kan være av interesse for andre etater, men at dette aldri har vært aktuelt. Han sier at det foreligger et betydelig forbedringspotensial når det kommer til å være oppmerksom på andre ulovlige forhold når de jobber med egne saker.

Vi spurte intervjuobjektene om hvorvidt de kontrollerer for andre former for økonomisk kriminalitet, når de først etterforsker et selskap for ett ulovlig forhold. Mo påpeker at de kan avdekke andre forhold når de etterforsker en sak, og det blir en vurdering på bakgrunn av

---

ressurssituasjonen om de skal utvide etterforskningen. Videre forteller hun at dersom ØKOKRIM oppdager midler de mistenker kan være unndratt fra beskatning, tar de kontakt med skattemyndighetene for å undersøke dette. Mo påpeker imidlertid at dersom ØKOKRIM går til retten for å be om ransaking, må de beskrive hvilke beviser de søker etter, noe som setter begrensninger for etterforskning og beslaglegging. Videre forteller Roaldsøy at i omfattende straffesaker er en del av arbeidet knyttet til å gjøre en ressursmessig håndterlig avgrensning av saker.

”Selv om man kan se sterke indikasjoner på at det kanskje foreligger andre lovbrudd, må man foreta en vurdering av om det er hensiktsmessig å gå videre med dette. Det handler om fornuftig bruk av begrensede ressurser”

– ATLE ROALDSØY

Gaulen forteller at han antar at det er kort vei mellom korrupsjon, anbudssamarbeid og markedsdeling, men at de ikke jobber systematisk for å se etter slike sammenhenger. Han påpeker at til tross for at Konkurransetilsynet har et godt samarbeid med ØKOKRIM, går ikke dette ut på å øke bredden i avdekkingen av saker og oppdage ulovlige forhold for hverandre, noe han mener de kan bli bedre på. Platt sier også at det ofte foreligger flere ulike lovbrudd. Hun forteller at det sjeldent er slik at et lovbrudd knyttet til økonomisk kriminalitet bare går på ett område, og at det gjerne er flere lovbrudd som har forekommet samtidig.

”Jeg har jo tenkt tanken som dere har en hypotese om. At hvis man først driver med en type økonomisk kriminalitet, så er sjansen større for at man også driver med konkurransekriminalitet. Det har noe med at jeg tror at det mentalt sett betyr noe å gå over den terskelen”

– SVENN GAULEN

”Hvis du først er ute å kjøre, så gjør du det fullt ut”

– TRINE LISE PLATT

På spørsmålet om det er en automatikk i å kontrollere selskaper som har blitt tatt eller er mistenkt for en annen form for økonomisk kriminalitet, svarer Kristiansen at dette ikke er noe som forekommer, men at de følger med på andre saker, særlig i media. Gaulen forteller at andre økonomiske lovbrudd ikke er et kriterium for å se nærmere på et selskap. Han trekker imidlertid

frem at i de mest åpenbare tilfellene av grove lovbrudd, hvor lederne i selskapene vet at de har gjort noe som er strengt ulovlig, så ligger det ofte en kalkulert risikovurdering bak handlingen.

”Jeg er ikke i tvil om at hvis man først har foretatt en slik risikovurdering hvor man velger å bryte konkurranselovens bestemmelse om ulovlig samarbeid, så er veien veldig kort for å gjøre det på andre områder også.”

– SVENN GAULEN

”Det er nok slik at er man kriminell på ett område, så er risikoen stor for at man også er det på andre områder, det tror jeg man generelt kan si”

– JAN-EGIL KRISTIANSEN

Tabell 21: Oppsummering kompetansedeling

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Kompetansedeling	Kompetansedeling gjør kampen mot økonomisk kriminalitet mer effektiv.	Kompetansedeling mellom Skatteetaten og Konkurransetilsynet er i dag fraværende.
	Skatteetaten er i posisjon til å identifisere og rapportere mistanker om andre lovbrudd.	Skatteetaten er mer oppmerksom på lovbrudd utenfor eget forvaltningsområde, enn hva Konkurransetilsynet er.
	Konkurransemyndigheter har ofte et snevert mandat og tar ikke hensyn til tegn på korrupsjon.	Konkurransetilsynet er klar over at korrupsjon og kartellvirksomhet kan forekomme i samme sak, men de har ikke tidligere avdekket slike forhold.
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Verken Skatteetaten eller Konkurransetilsynet kontrollerer selskaper for andre ulovlige forhold enn det de etterforskes for.
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Verken Skatteetaten eller Konkurransetilsynet har automatikkordninger for å kontrollere selskaper som har blitt tatt for andre former for økonomisk kriminalitet.

6.2.6 Taushetsplikt

Taushetsplikten og dens begrensninger på samarbeidet mellom håndhevingsinstanser, ble diskutert i kapittel 3.7.2. Kontrollatene og politiet er underlagt taushetsplikt ved lov, og unntak fra denne baseres på et nødvendighetskrav og etatens oppgaver. Hensikten med taushetsplikt grunner ut i

---

hensyn til personvern og et behov for tillit i befolkningen. I følge Roaldsøy er det viktig å ta hensyn til retten til privatliv og menneskerettigheter (EMK art. 6, 7, 8, Grunnloven § 102), og han påpeker at deling av informasjon må være formålsstyrt.

”Man kan ikke bare sette seg sammen og dele alt helt fritt – det må være et formål bak informasjonsutvekslingen”

– ATLE ROALDSØY

På spørsmålet om Skatteetaten opplever taushetsplikten hemmende på deres samarbeid med andre håndhevingsinstanser, svarer Kristiansen at dette ikke er et hinder, da de har retningslinjer for å dele informasjon der det er relevant. Platt trekker frem at Skatteetaten har gode erfaringer med å få informasjon fra andre kontrolltater, og at det bare er Konkurransetilsynet hun har erfart ikke har fokus på å videreformidle opplysninger som kan være relevant for Skatteetaten. Gaulen forteller at det etter hans kjennskap ikke eksisterer noen regelverkshindringer som medfører at de ikke utveksler informasjon med andre etater. Det har ikke kommet til det punktet i et eventuelt samarbeid at taushetsplikten har blitt vurdert som et hinder, ifølge Gaulen.

Roaldsøy forteller at han er usikker på hvor store problemene knyttet til informasjonsdeling faktisk er, og at det er mulig at problemene ikke er så store som antatt, og at det for lett pekes på dette som en begrensende faktor for samarbeid. Platt sier at hun syntes det er lite problemer knyttet til taushetsplikt, men at det eksisterer en del usikkerhet for enkelte knyttet til hva man har anledning til å dele av opplysninger. På spørsmålet om hvorfor dette er tilfellet svarer Platt at hun tror dette beror på at mange ikke er vant til å samarbeide med politiet og andre etater. Mo forteller at de har sett et behov for å kartlegge taushetsplikten og hva som kan deles av informasjon, og at det var i den sammenheng den nasjonale veilederen for informasjonsdeling ble utviklet.

”Det er et nokså uoversiktlig regelverk vi har tatt tak i, og det har vært en del av dialogen mellom samarbeidende etater om hvordan kommunikasjonsflyten skal skje. Men behovet for den skriftserien tilsier jo at det har vært en problemstilling som mange har vært usikre på”

– ANNA HAUGMOEN MO

Videre så vi også kapittel 3.7.2 at deling av informasjon er avgjørende for et effektivt tverretattlig samarbeid og det er viktig å ha rutiner for deling av informasjon, slik at man sørger for at informasjonen kommer til de riktige kontrollmyndighetene rettidig. Vi spurte intervjuobjektene om det eksisterer instruksjoner eller retningslinjer for å melde fra dersom de oppdager informasjon som

kan være relevant for andre kontrolltater. Kristiansen forteller at det eksisterer samarbeidsavtaler knyttet til hva man skal utveksle av informasjon, og hvordan samarbeidet skal foregå. Han trekker imidlertid frem at til tross for at det eksisterer retningslinjer for informasjonsdeling, handler det i større grad om at man faktisk gjør det i praksis, viser vilje til å samarbeide og prioriterer å dele informasjon. Gaulen forteller at han er usikker på om de har en egen instruks for deling av informasjon, da han ikke har opplevd at dette har vært aktuelt i sin tid i Konkurransetilsynet.

”Informasjonsdeling er regulert, men det handler også om at man gjør det i praksis, mer enn at man har instruks og retningslinjer. Handlingsrommet er rimelig stort, i hvert fall for skattemyndighetene og politiet”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

”Jeg er litt usikker, det er så sjeldent at det skjer. Det kan være det fremgår av en eller annen retningslinje, men en instruks er det nok ikke”

– SVENN GAULEN

Tabell 22: Oppsummering taushetsplikt

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Taushetsplikt	Unntak fra taushetsplikten baseres på et nødvendighetskrav og etatens oppgaver.	Informasjonsdeling må være formålsstyrt.
	Taushetsplikten kan gjøre at man er redd for å dele informasjon fordi den tolkes for strengt, og den har derfor begrenset samarbeid og informasjonsflyt.	Taushetsplikten i seg selv er ikke et problem, men det handler mer om kunnskap om hva man kan dele og at mange ikke er vant til å samarbeide.
	Det finnes ingen generell hjemmel for informasjonsutveksling, men den nasjonale veilederen for informasjonsdeling øker kunnskap om muligheter for å dele informasjon.	Behov for veileder for informasjonsdeling tilsier at taushetsplikten har vært en hemmende faktor.
	Det eksisterer et behov for effektiv informasjonsflyt og at personopplysninger kan utveksles fritt mellom etater som foretar kriminalitetsbekjempende kontroll.	Skatteetaten har samarbeidsavtaler og instruks på informasjonsdeling med andre etater, mens hos Konkurransetilsynet er dette fraværende.

	Etatenes innstilling til å samarbeide avgjør om informasjonsutveksling finner sted.	Informasjonsdeling handler om at man faktisk gjør det og viser vilje til å samarbeide. Det fremstår som at det er opp til den enkelte ansatte å vurdere om informasjon skal deles. Det er mulig at man bruker taushetsplikten som en unnskyldning for å ikke dele informasjon.
--	---	--

6.2.7 Oppsummering

Tabell 23: Oppsummering forskningsspørsmål 1

<i>Forskningsspørsmål 1: I hvilken grad påvirker kontrolletatene og politiets arbeid, og koordineringen mellom dem, risikoen for å bli oppdaget?</i>		
Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Omfang og mørketall	Det er vanskelig å anslå omfanget av økonomisk kriminalitet, og anmeldelsesstatistikk gir ikke et reelt bilde. Mørketallene er antageligvis store innenfor økonomisk kriminalitet.	Muligheter for å skjule spor gjør at det trolig eksisterer mørketall, men det er vanskelig å si hvor store de er. Anmeldelsesstatistikk gir ikke et reelt bilde av omfanget av økonomisk kriminalitet.
Verktøy for håndheving	Det formelle lovverket i Norge er godt utformet for å effektivt bekjempe, avdekke og sanksjonere økonomisk kriminalitet. MT-meldingene er et effektivt avdekkingsverktøy, men politidistriktene benytter dette dårlig.	Det eksisterer gode regler for å kontrollere etterlevelse av skattereglene, men utviklingen går i feil retning på enkelte områder. Konkurransetilsynet har gode hjemler for etterforskning og bevissikring. ØKOKRIM og Skatteetaten benytter seg av EFE og deres MT-meldinger.
Ressurser	Ressurs- og kapasitetsmangler hos politiet, resulterer i at saker henlegges eller kuttes for de tyngste forholdene.	Mangel på ressurser, særlig hos politiet, gjør at økonomisk kriminalitet blir nedprioritert og at saker henlegges. Skatteetaten opplever utfordringer knyttet til etterforskning og bevissikring, og er derfor mer avhengig av politiet enn Konkurransetilsynet.
Samarbeid	Profesjonelle aktører og kompliserte selskapsstrukturer øker behovet for tverretattlig samarbeid. Samarbeidet fungerer ikke godt på enkelte områder, og det er tegn på dårlig ressursutnyttelse og koordineringsproblemer.	Alle er opptatt av at samarbeid er viktig, men det handler mest om hva den enkelte faktisk gjør i praksis. Intervjuene tyder på at informasjonsdelingen er mangelfull, særlig fra Konkurransetilsynet sin side.
Kompetansedeling	For å bedre utnytte de tilgjengelige ressursene er utveksling av informasjon og kompetansedeling viktig.	Etatene er avhengig av å lære av hverandre for å kunne oppdage forhold som ligger utenfor eget forvaltningsområde. Kompetansedeling mellom Skatteetaten og Konkurransetilsynet er fraværende. Selskaper som etterforskes for ett lovbrudd undersøkes ikke automatisk for andre lovbrudd, på tross av at de fleste anser det som sannsynlig at selskaper begår flere lovbrudd når de først begår ett.

		Det er heller ikke automatikk i å kontrollere selskaper som har blitt tatt for andre former for økonomisk kriminalitet.
Taushetsplikt	Informasjonsflyt kan begrenses av taushetsplikten, særlig i tilfeller hvor den tolkes for strengt. Det handler også om etatenes innstilling til å samarbeide.	Mangel på kunnskap om hva man kan dele av informasjon har i større grad enn taushetsplikten vært en begrensende faktor for samarbeid. I enkelte tilfeller kan taushetsplikten brukes som en unnskyldning for å ikke utveksle informasjon.

At det finnes kontrolletater og gode regler for overvåkning og kontroll av selskaper bidrar i seg selv til å begrense mulighetene til å begå ulike former for økonomisk kriminalitet. Mangel på ressurser, tidvis dårlig samarbeid og begrensninger i informasjonsflyt reduserer imidlertid risikoen for å bli oppdaget, og gjør at ikke alle forhold hos selskaper som kan ha begått flere ulike lovbrudd avdekkes. Skatteetaten fremstår som bedre enn Konkurransetilsynet på å samarbeide og dele informasjon, men det er likevel opp til den enkelte om samarbeid og informasjonsutveksling faktisk finner sted. Vi finner at det er mangel på rutiner og instruksjoner som sier at informasjonsutveksling skal finne sted. Konkurransetilsynet er ikke oppmerksom på forhold utenfor eget forvaltningsområde, til tross for at de er klar over at korrupsjon og kartellvirksomhet kan forekomme i samme sak. De fleste intervjuobjektene ser det som sannsynlig at dersom man begår kriminelle handlinger på ett område, så kan man også begå kriminelle handlinger på andre områder, men likevel ser ikke dette ut til å være noe som følges opp i praksis.

Resultatene knyttet til forskningsspørsmål 1 tilsier at det er betydelige svakheter i koordineringen mellom kontrolletater, og at risikoen for å bli oppdaget for økonomisk kriminalitet er lav, selv for dem som allerede har begått ett lovbrudd. Håndhevingsinstansenes funksjon tilsier at den forebyggende effekten overfor dem som vil begå nye lovbrudd, er lav.

6.3 Tiltak for forebygging og kontroll

Forskningsspørsmål 2:

I hvilken grad har interne forhold i selskaper betydning for om norske selskaper velger å involvere seg i flere ulike former for økonomisk kriminalitet?

Dersom mulighetene til å begå kriminelle handlinger med lav risiko for oppdagelse er til stede, kan interne forhold ha betydning for tilbøyeligheten til å begå flere lovbrudd. I dette kapitlet diskuterer vi interne forhold i form av kultur, eierstyring og selskapsledelse, systemer for varsling og selvrapporing og compliance-programmer. Dersom interne forhold tilrettelegger for selskaper begår én form for kriminell handling, kan det tenkes at de også tilrettelegger for at andre lovbrudd forekommer.

6.3.1 Kjennetegn ved selskaper som begår lovbrudd

I kapittel 4.3.1 ble det påpekt at en bedriftskultur som tar avstand fra kriminell aktivitet er viktig for å fremme etisk adferd og lovlidighet i selskaper. Dersom bedriftskulturen lider av moralsk forfall er barrieren for å bryte loven lavere, da man ikke i like stor grad står ovenfor moralske kostnader som kan virke belastende og redusere den opplevde fordelene av lovbruddet. Dersom lovbrudd forekommer på grunnlag av dårlig bedriftskultur, er det mulig at overtredelse av loven på flere områder kan forekomme. Gaulen påpeker at i de mest alvorlige tilfellene av konkurransekriminalitet er sentrale aktører i selskapene klar over at det de gjør er ulovlig. Dersom de bestemmer seg for å bryte loven på ett område, er risikoen høyere for at de også gjør dette på andre områder. Mo mener at lovbrudd kan forekomme som en konsekvens av ukultur, hvor det er mangelfulle systemer og rutiner på flere områder internt i selskapene.

”Her snakker vi om de alvorlige tilfellene hvor man faktisk vet at man går over streken. Da har man brutt en barriere, som jeg personlig tror høyner sannsynligheten veldig for at man også vil gjøre det på andre områder. Alt fra skatteunndragelse, til korrupsjon, til hvitvasking etc.”

– SVENN GAULEN

”Dersom man på ett område ikke har tilstrekkelige systemer og rutiner på plass, så kan man jo gjøre seg noen tanker om det også kan gjelde på andre områder, om det er snakk om former for ukultur osv. Det er jo hensyn som taler for at ja, har man først ikke disse tingene på plass på ett område, så er det mulig at det også er mangler på flere områder”

– ANNA HAUGMOEN MO

Kristiansen mener på sin side at det i mange tilfeller handler mer om muligheten til å begå den kriminelle handlingen og risikoen for å bli oppdaget, fremfor at det handler om moral. Hans synspunkt er at adferdsforskning ofte tillegges for mye vekt og at det til syvende og sist er motiv, mulighet og risikoen for å bli tatt som påvirker omfanget av økonomisk kriminalitet.

”Vi ser jo at de innretter seg der det er vanskelig å jukse. Der det ikke er innrapporteringer fra tredjeparter, for eksempel fra arbeidsgivere og banker, så jukses det mer. Det er jo fordi mulighetene er der og risikoen for å bli tatt er lav. Jeg er redd for at det handler mer om det, enn at det handler om moral”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

En annen faktor som kan påvirke forekomsten av økonomisk kriminalitet er selskapets systemer for eierstyring og selskapsledelse, som vi diskuterte i kapittel 4.3.2. Vi fant blant annet at det i eierstyrte selskaper eksisterer insentiver til å begå lovbrudd som medfører en økning i selskapets aksjeverdi. På den annen side så vi at bruk av sanksjoner mot selskaper som er eierstyrte reduserer disse insentivene, da dette representerer en risiko også for eierne. Intervjuobjektene ble spurt om de hadde lagt merke til kjennetegn ved selskaper som blir tatt for økonomisk kriminalitet. Gjennomgående var svaret at det er vanskelig å peke på spesifikke bransjer eller hvorvidt for eksempel størrelse på selskapet har noe å si. Enkelte mener likevel at eierstruktur kan ha betydning for selskapers involvering i økonomiske lovbrudd, særlig skattekriminalitet.

”I selskaper som domineres av én eier er det større risiko for feil, særlig med transaksjoner i form av uttak til seg selv og familie. Det er en risikofaktor i seg selv”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

”Typisk ser vi gjerne at det dreier seg om enkeltpersonforetak, mindre aksjeselskaper eller selskaper med få eiere”

– TRINE LISE PLATT

Videre fremkommer det av intervjuene med Skatteetaten at det ofte er risiko knyttet til enkeltpersonforetak eller små eierstyrte selskaper hvor det er færre kontrollmekanismer. Dette er ikke nødvendigvis knyttet til selskapsstrukturen i seg selv, men heller muligheten til å unngå kontroll. Her trekker Kristiansen frem revisjonsgrensen, og at selskaper bevisst tilpasser seg denne for å unngå revisjonsplikt.

Tabell 24: Oppsummering kjennetegn ved selskaper

Tema	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Kultur	En bedriftskultur preget av moralsk forfall gjør at barrieren for å bryte loven er lavere. Mennesker tilpasser seg lett i grupper og påvirkes derfor av dårlig bedriftskultur.	Ukultur og mangelfulle systemer gjør at det kan forekomme lovovertridelser på flere områder. I de mest alvorlige lovovertridelsene har lederne i selskapene foretatt en kalkulert risikovurdering, og de vet at det de gjør er ulovlig.
Eierstruktur	I eierstyrte selskaper er det insentiver til å begå lovbrudd som øker selskapets aksjeverdi, men sanksjoner mot selskaper i form av bøter reduserer disse insentivene. Sanksjoner mot selskaper øker ledelsens insentiver til å utforme kontrollsystemer for å forhindre økonomisk kriminalitet.	Det er vanskelig å peke på spesifikke kjennetegn ved selskaper som begår økonomisk kriminalitet, men innenfor skattekriminalitet dreier det seg ofte om selskaper som domineres av én eier.

6.3.2 Varsling og selvrapporing

I kapittel 3.6.2 og 4.3.3 så vi nærmere på varsling, klaging og selvrapporing som viktige avdekkingsmekanismer, og vi fant blant annet at avdekking av selskapskriminalitet er avhengig av mange ulike aktører. Mo forteller at ØKOKRIM har rutiner for mottakelse av tips innenfor økonomisk kriminalitet, og at enheten på den måten fungerer som en slags ”varslingskanal”. Hvorvidt denne ordningen burde bli mer regulert, er det imidlertid ikke tatt stilling til, ifølge Mo. Vi spurte flere av intervjuobjektene om hvordan saker hovedsakelig oppdages, og svarene vi fikk indikerer at saker oppstår på flere måter, hvor tips er noe som forekommer ofte.

”Det kan være alt fra tips, lempningssøknader, oppdragsgiver som føler seg lurt, konkurrent som klager eller det kan være egne undersøkelser som viser at noe ikke stemmer”

– SVENN GAULEN

”Det dreier seg ofte om tips, enten fra personer eller selskaper. Vi kan også få opplysninger fra andre tilsyn og kontrolletater, som for eksempel Tollvesenet, NAV eller Finanstilsynet, eller vi kan få saker fra politiet. Og så er det saker fra media.”

– JAN-EGIL KRISTIANSEN

”Vi har et nært samarbeid med flere av våre tilsyn og derfor kommer det en god del anmeldelser fra dem. Vi mottar også anmeldelser fra konkurrenter, eller fra bransjene selv, i tillegg til at vi får inn en god del tips. Vi har også egne prosjekter ut i fra våre trusselvurderinger, hvor vi prøver å se på hvilke miljøer etc. det er særlig aktuelt å følge med på. I tillegg er media viktig for oss”

– ANNA HAUGMOEN MO

I kapittel 4.4.5 som oppsummerer et optimalt regime for avskrekking av selskapskriminalitet, så vi at et viktig moment er å insentivere selskaper til å selvrapportere når kritikkverdige forhold oppdages internt. Mo kan fortelle at ØKOKRIM relativt ofte blir kontaktet av selskaper som ønsker å redegjøre for internundersøkelser, og at dette i noen tilfeller fører til at det åpnes etterforskning. I foretakssaken mot Yara²⁹ ble det i utmålingen av boten lagt vekt på at selskapet selv kontaktet ØKOKRIM, og dette virket i formildende retning, forteller Mo.

Som vist i kapittel 3.4.2 og 3.4.5 har både Konkurransetilsynet og Skatteetaten åpnet for at selskaper kan oppnå reduksjon i de administrative sanksjonene, dersom de selv står frem og rapporterer om kritikkverdige interne forhold. Gaulen påpeker at Konkurransetilsynet har et lempningssystem som er revidert og blant de mest moderne og oppdaterte i Europa, og at alt er tilrettelagt for at det skal fungere. På tross av at Norge sammenlignet med andre land har et effektivt oppdagelse- og sanksjoneringsystem for konkurransekriminalitet, er det fortsatt relativt få saker som oppdages gjennom lempningssøknader, forteller Gaulen. Han mener at få lempningssøknader kan bety en av to ting. Enten er det ikke ulovlige karteller i Norge, noe han anser som usannsynlig, eller så er det slik at terskelen for å stå frem er høyere i Norge enn i andre land.

---

²⁹ Se pressemeldingen for Yara-saken her: <http://www.okokrim.no/www-9fdaqu>

”Vi har en lempningsordning som i stor grad er harmonisert med tilsvarende ordninger i EU, herunder EU-kommisjonens regler. Vi har tilrettelagt alt for at det skal fungere og vi har gjort det vi kan for å gjøre dette kjent”

– SVENN GAULEN

En mulig svakhet med lempningsordningen som Gaulen trekker frem, er at det kun gjelder for konkurransekriminalitet. Dersom et selskap er involvert i et forhold som også omfatter korrupsjon eller annen økonomisk kriminalitet, skaper dette et stort disinsentiv til å søke lempning. Gaulen påpeker imidlertid at dette bare er noe han antar, og at de ikke har konkret erfaring å vise til som tilsier at dette er tilfellet.

Skatteetaten har åpnet for at kravet om tilleggsskatt utgår dersom selskapet selv frivillig retter eller utfyller tidligere opplysninger, omtalt som skatteamnesti. Kristiansen forteller at ordningen med skatteamnesti fikk mye oppmerksomhet og ble kjent for folk flest etter den såkalte ordfører-saken³⁰ i 2007. Siden den gang har 1458 skattepliktige tatt kontakt med Skatt Øst og erkjent mangelfull etterlevelse av skatteregulverket, ifølge Kristiansen. Av disse er det flest personer, men det er også forhold som gjelder selskaper hvor inntekter og formue har vært skjult for skattemyndighetene.

Tabell 25: Oppsummering varsling og selvrappoterering

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Varsling og selvrappoterering	Arbeidsmiljøloven beskytter interne varslere, men ytringsklimaet i Norge er dårligere enn tidligere. ØKOKRIM legger ikke til rette for en nasjonal varslingskanal via deres nettsider.	Varsling er avgjørende for effektiv avdekking av økonomisk kriminalitet. Kostnaden ved å begå kriminelle handlinger kan økes dersom selskaper legger til rette for varsling.	ØKOKRIM fungerer som en slags ”varslingskanal”, men det er ikke tatt stilling til om dette burde bli mer regulert.
	Lempningsordningen og skatteamnesti legger til rette for selvrappoterering innen konkurranse- og skattekriminalitet.	Selvrappoterering innebærer bytte av informasjon mot reduksjon i sanksjoner. Dette reduserer den forebyggende effekten av straff, men bidrar til at flere saker avdekkes.	ØKOKRIM blir relativt ofte kontaktet av selskaper som ønsker å redegjøre for interne undersøkelser. Konkurransetilsynet får inn relativt få lempningssøknader, på tross av en god

³⁰ Daværende ordfører i Oslo, Per Ditlev-Simonsen, måtte gå av på grunn av en skjult formue i Sveits (Riaz, 2016).

			lempningsordning. Siden 2007 har det vært en økning i antall skattepliktige som har benyttet seg av skatteamnestiordningen.
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	<i>Ingen funn fra litteraturgjennomgangen.</i>	Selskaper som har begått andre lovbrudd i tillegg til konkurranselovbrudd har et disinsentiv til å søke lempning.

6.3.3 Intern kontroll

I følge oppsummeringen av litteraturgjennomgangen i kapittel 4.6, er compliance-programmer som etterleves i praksis viktig for å sikre lovlydighet og etterlevelse av gjeldende lover og regler. Mo forteller at selskaper som blir tatt for lovbrudd ofte har mangelfulle compliance-programmer. Hun påpeker imidlertid at det oftest er selve etterlevelsen av programmene som er problemet. Dette gjenspeiler problematikken med window-dressing, hvor selskaper tilsynelatende har velfungerende compliance-programmer som ikke følges i praksis.

Oppsummeringen viste også at selskaper er de mest kostnadseffektive leverandørene av tiltak for forebygging, avdekking og etterforskning av kriminelle handlinger. Mo forteller at det i foreleggstilfeller er et moment i hvilken grad selskapet har samarbeidet under etterforskningen, og her trekker hun igjen frem Yara-saken. I utmålingen av foretaksstraffen mot selskapet, ble det vektlagt i formidlende retning at Yara samarbeidet ved å blant annet fremskaffe viktig dokumentasjon. Kristiansens erfaring er at når det kommer til skattekriminalitet er det flest tilfeller hvor ledere i selskaper ikke samarbeider, slik at Skatteetaten må bruke ressurser på å fremskaffe bevisene selv. Han mener mange antar at Skatteetaten ikke klarer å bevise de faktiske forholdene og subjektiv skyld, på grunn av strenge beviskrav, og at ledere derfor ikke ser nytteverdien av å samarbeide med etaten.

”Sakene treneres ofte også for at tiden skal gå; dels for å utmatte myndighetene og dels fordi det påvirker straffeutmålingen”

– JAN-EGIL KRISTIANSEN

Ved spørsmål vedrørende selskapers compliance-programmer og om dette er noe som tas hensyn til i utmålingen av tilleggsskatt, forteller Kristiansen at dette ikke er noe de vurderer. Han viser til at compliance-programmer ikke har betydning for skattlegging og at de ved ileggelse av

tilleggsskatt alltid vurderer om forholdet er unnskyldelig. Videre sier han at han ikke er kjent med at slike programmer skal vurderes i forbindelse med unnskyldelighet, men at det sannsynligvis har betydning for foretaksstraff. Mo bekrefter at manglende compliance-programmer kan være ett av flere bevis på at selskaper ikke har vært tilstrekkelig oppmerksomme for å forhindre kriminelle forhold, som kan få betydning for straffen. Også her trekker Mo frem Yara-saken hvor det fremkom av pressemeldingen at selskapets anti-korrupsjonsarbeid i forkant av lovbruddet var utilstrekkelig. ØKOKRIM la vekt på mangelfulle interne retningslinjer og sviktende fokus hos daværende ledelse, og at selskapet den gang burde ha foretatt seg mer for å forebygge lovbruddene.

Tabell 26: Oppsummering compliance

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	For at compliance-programmene skal fungere er det viktig med samsvar mellom regler og handling. Window-dressing oppstår når selskaper tilsynelatende har gode programmer som ikke følges i praksis.	Selskaper som blir tatt for lovbrudd har ofte mangelfulle compliance-programmer, og window-dressing er derfor ofte et problem.
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Selskaper har bedre forutsetninger for å kartlegge viktige forhold ved lovbrudd. At selskaper samarbeider med myndighetene er avgjørende for effektiv etterforskning.	I foreleggstilfeller vurderes det hvorvidt selskaper har vært samarbeidsvillig under etterforskning. Ved skattekriminalitet velger ledelsen i selskaper ofte å ikke samarbeide.
	Straffeloven av 2005 § 28 c tar hensyn selskapers compliance-programmer og etterlevelsen av disse.	Det er forventninger til at selskaper utvikler compliance-programmer som skal forebygge, kontrollere og oppdage ulovlig adferd.	Compliance-programmer vurderes ikke ved ileggelse av tilleggsskatt, men tas hensyn til ved ileggelse av forelegg eller foretaksstraff.

6.3.4 Oppsummering

Tabell 27: Oppsummering forskningsspørsmål 2

Forskningsspørsmål 2: I hvilken grad har interne forhold i selskaper betydning for om norske selskaper velger å involvere seg i flere ulike former for økonomisk kriminalitet?			
Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Kultur	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Moralsk forfall i bedriftskulturen legger til rette for at kriminell adferd forekommer.	Ukultur og mangel på kontrollmekanismer har betydning for tilbøyeligheten til å begå kriminelle handlinger.
Eierstruktur	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	I eierstyrte selskaper er det insentiver til å begå lovbrudd som øker selskapets aksjeverdi, men disse reduseres av sanksjoner mot selskaper.	Det er ingen klare kjennetegn på selskaper som begår lovbrudd, men innenfor skattekriminalitet dreier det som ofte om små, eierstyrte selskaper.
Varsling	Ytringsklimaet i Norge er dårligere enn tidligere, og ØKOKRIMs nettsider inneholder ikke tilstrekkelig informasjon om varslers rettigheter eller hvordan ØKOKRIM fungerer som varslingsmottaker.	Ved at selskaper legger til rette for varsling kan kostnadene knyttet til å begå kriminelle handlinger økes. Varslere er viktig for avdekking av økonomisk kriminalitet da de bringer frem informasjon som ellers er vanskelig å få tilgang til.	Saker hos kontrolletatene og ØKOKRIM oppstår på mange ulike måter, hvor tips er en av hovedårsakene. ØKOKRIM er en slags "varslingskanal", men dette er i liten grad formelt regulert.
Selvrapporing	Lempningsordningen og skatteamnesti legger til rette for selvrapporing.	Selvrapporing kan redusere den forebyggende effekten, men bidrar til at flere saker oppdages.	Selvrapporing forekommer relativt ofte. Lempningsordningen er mindre effektiv enn en skulle ønske, mens skatteamnesti fungerer godt.
Compliance	Straffeloven viser at compliance-programmer skal tas hensyn til ved straffeutmåling.	For å unngå window-dressing er det viktig med samsvar mellom compliance-programmer og faktisk handling.	Compliance-programmer og etterlevelse er viktig i utmålingen av straff, og window-dressing er ofte et problem.

Drøftingen av forskningsspørsmål 1 viser at de landsspesifikke faktorene, C, i stor grad gjør at de som ønsker å bryte loven har muligheten til å gjøre det, med lav risiko for å bli oppdaget. Da det er urealistisk å anta at alle selskaper begår kriminelle handlinger når mulighetene er til stede, er det

logisk å tenke at hva selskaper gjør internt for å bekjempe og avdekke økonomisk kriminalitet, er av stor betydning. Litteratur og intervjuer viser at der ukultur, mangel på kontrollmekanismer og lave moralske barrierer tillater ett lovbrudd, tillates sannsynligvis også flere. Dette indikerer at de selskapsspesifikke faktorene, Q , betyr mer enn de landsspesifikke faktorene, C , for tilbøyeligheten til å begå flere økonomiske lovbrudd.

6.4 Effekten av sanksjoner

Forskningsspørsmål 3:

I hvilken grad avskrekker størrelsen på strafferettslige og administrative sanksjoner norske selskaper fra å begå flere ulike former for økonomisk kriminalitet?

For å sikre at kostnadene forbundet med økonomisk kriminalitet overstiger fordelene, er det viktig at sanksjonene som ilegges er tilstrekkelig høye. I dette kapitlet diskuterer vi mulighetene for administrativ og strafferettslig sanksjonering i Norge, og vurderer hvorvidt sanksjonene har en avskrekkende effekt. Til slutt diskuterer vi også tilgangen til informasjon om økonomisk kriminalitet, særlig tilknyttet fraværet av offentlighet rundt illeggelse av tilleggsskatt.

6.4.1 Strafferettslige sanksjoner

I kapittel 3.3 fremkom det at endringen i konkurranseloven i 2014 førte til at Konkurransetilsynet ikke lenger kan anmelde selskaper til politiet for konkurransekriminalitet. Tilsynet har anledning til å anmelde personer til politiet, men de anvender sjeldent denne muligheten. Siden den nye konkurranseloven trådte i kraft i 2004 er det hittil ingen som har blitt fengslet for konkurransekriminalitet (NTB, 2016). I henhold til kapittel 3.4.2 kan Skatteetaten anmelde selskaper til politiet ved forsettlig eller grove overtredelser av ligningsloven, men av intervjuene med Skatteetaten fremkommer det tilnærmet ingen eksempler på at selskaper har blitt anmeldt for tilfeller av skattesvik. I våre registerdata finner vi kun ett eksempel, Siem Offshore Inc³¹, som ble dømt for skattesvik i 2015, og ilagt foretaksstraff på 5 millioner kroner og inndragning på 300 000 kroner. Korrupsjon straffes utelukkende med strafferettslige sanksjoner, både mot enkeltpersoner og selskaper. Våre registerdata viser imidlertid at det bare er seks tilfeller hvor selskaper har blitt sanksjonert siden 2004.

---

³¹ Selskapet ble først ilagt et forelegg på 10 millioner kroner og inndragning på 2,5 millioner kroner i 2014. Forelegget ble ikke vedtatt, og selskapet ble derfor senere tiltalt og dømt i tingretten (ØKOKRIM, 2014b, 2016a).

Oppsummeringen av et optimalt regime for avskrekking av selskapskriminalitet i kapittel 4.4.5, viser at foretaksstraff er hensiktsmessig når selskaper har oppnådd fordeler av lovbruddet og dersom det er problematisk å identifisere personene som har vært involvert. Alle intervjuobjektene mener at foretaksstraff har en viktig plass i det norske strafferettssystemet. Roaldsøy mener at fraværet av en slik mulighet ville representert en alvorlig svakhet, og at virkemiddelet er velegnet for å håndtere selskapskriminalitet. En gjennomgående oppfatning er at foretaksstraff bør benyttes der fordelene oppnådd ved hjelp av kriminalitet kan knyttes direkte til selskapet.

”Jeg mener at foretaksstraff utgjør en viktig del av vårt straffesystem. Det dreier seg om at profittmotivert kriminalitet til dels knytter seg til selskapene, og da mener jeg at det også er en naturlig følge at man kan straffe selskaper”

– ANNA HAUGMOEN MO

”Det bør kanskje ikke være hovedregelen at foretaksstraff skal brukes på økonomisk kriminalitet, men det bør brukes der man vil kunne knytte fordelene som oppnås til selskapet.”

– TRINE LISE PLATT

Videre viste oppsummeringen at optimal avskrekking av selskapskriminalitet krever en kombinasjon av personlig straffeansvar og straffeansvar ilagt selskapet. Roaldsøy påpeker viktigheten av at personlig straffeansvar benyttes i tillegg til straff av selskaper, da han antar at det vil være mindre avskrekkende å bare benytte foretaksstraff.

”I USA ser man eksempler på at selskaper ilegges store bøter, ofte uten noe personlig ansvar. Man kan se for seg at det da utvikler seg en kultur hvor man anser boten som en driftsomkostning. Omdømmetapet er kanskje heller ikke så stort alltid, det kan Statoil-saken fra 2004 være et eksempel på”

– ATLE ROALDSØY

Et annet moment vedrørende optimal avskrekking av selskapskriminalitet, er hvordan dette kan fungere effektivt for å insentivere selskaper til å iverksette tiltak for forebygging og kontroll. Mo mener at foretaksstraff skaper insentiver hos selskaper til å sikre gode rutiner for å unngå kriminelle handlinger. Dette er en av årsakene til at hun mener at foretaksstraff har en viktig plass i det norske straffesystemet. Videre forteller hun at det i utmålingen av straff tas hensyn til hvilke compliance-programmer selskapet har på plass og hvordan etterlevelsen av programmene er.

Tabell 28: Oppsummering strafferettslige sanksjoner

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Strafferettslige sanksjoner	Foretaksstraff reguleres i straffeloven av 2005 § 27, men påtalemyndigheten kan utstede forelegg fremfor å føre saken for retten.	Foretaksstraff kan anvendes når det er problematisk å identifisere enkeltpersonene som er ansvarlig.	Foretaksstraff har en viktig plass i det norske strafferettssystemet, og er velegnet for å håndtere selskapskriminalitet. Foretaksstraff anvendes aldri for konkurransekriminalitet og sjeldent for skattekriminalitet begått av selskaper.
	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Et optimalt regime for bekjempelse av selskapskriminalitet forutsetter at foretaksstraff kombineres med personlig straffeansvar.	Foretaksstraff bør kombineres med personlig straffeansvar, og benyttes der fordelene oppnådd kan knyttes direkte til selskapet.
	Straffetrussel for selskaper øker selskapsledelsens oppmerksomhet rundt mislighold i selskaper	Foretaksstraff insentiverer selskaper til å iverksette tiltak for forebygging og kontroll.	Foretaksstraff insentiverer til forebygging og kontroll.
Duty-based regime	Straffeloven av 2005 § 28 c tar hensyn selskapers compliance-programmer og etterlevelsen av disse.	Selskaper er bedre rustet til å forebygge og kontrollere kriminalitet effektivt, enn hva myndighetene er. Sanksjoner som avhenger av hva selskaper har gjort for å forhindre kriminalitet insentiverer til forebygging og kontroll.	Compliance-programmer og etterlevelse vurderes i utmålingen av straff.

6.4.2 Størrelsen på strafferettslige sanksjoner

Et viktig moment i vurderingen av om sanksjoner har en tilstrekkelig avskrekkende effekt, er størrelsen på selve sanksjonen. I kapittel 4.4.2 viste vi at en straff som tar hensyn til hvor mye selskapet har tjent på den kriminelle handlingen er den mest effektive. Gjennomgående mener intervjuobjektene at straffene i enkelte saker innenfor økonomisk kriminalitet er for lave, og at strafferettssystemet ikke i stor nok grad benytter seg av de mulighetene som finnes for utmåling av straff, slik at de strengeste straffene sjeldent anvendes.

”Jeg synes nok at straffene burde vært høyere, sett opp mot samfunnsskaden”

– TRINE LISE PLATT

”I nordisk sammenheng vil jeg nok si at straffene i Norge er ”ganske greie”. Et interessant spørsmål er imidlertid om man benytter seg av de ”mulighetene” som ligger i skalaen for straffeutmåling”

– ATLE ROALDSØY

”Jeg synes til dels at straffenivået er for lavt, selv om strafferammene er høye. De følges ikke opp i praksis. Overtredelse av bokføringsreglene, for eksempel, gir opptil seks år fengsel, men det brukes ikke”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

I følge Mo er det flere ulike kriterier som ligger til grunn i vurderingen av hvor stort et forelegg eller en foretaksstraff skal være, og fastsettelsen skjer på bakgrunn av en sammensatt vurdering. Hun ønsker ikke å uttale seg om bøtenivået i Norge, men påpeker at hva selskapet har tjent på lovbruddet er en av kriteriene som tas med i beregningen når straffen utmåles. Mo viser også til at straffeloven legger opp til at man skal vurdere hvorvidt det er blitt begått flere lovovertridelser, noe som er tilfellet i flere av deres saker. Videre er hun klar på at det er viktig at straffene er tilstrekkelig store slik at de har en preventiv effekt.

”Det er klart at skal det ha en preventiv effekt, så ligger det litt i kortene at det bør svi. Samtidig må det stå i forhold til den handlingen som er begått”

– ANNA HAUGMOEN MO

Tabell 29: Oppsummering størrelsen på strafferettslige sanksjoner

Tema	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Straffens størrelse	I utmåling av straff må man ta hensyn til hva lovbrøtteren har tjent på lovbruddet, og straffen må overstige denne verdien.	Utmålingen av straff er en helhetsvurdering hvor man blant annet tar hensyn til hva selskapet har tjent på lovbruddet og hvorvidt det er snakk om flere lovovertridelser.
	Optimal bot i økonomisk forstand er skade påført samfunnet dividert med sannsynligheten for å bli oppdaget.	Straffene er til tider for lave sett opp mot samfunnsskaden, og man benytter seg ikke av hele skalaen for straffeutmåling.

6.4.3 Administrative sanksjoner

I henhold til kapittel 3.4.2 og 3.4.3 har Skatteetaten og Konkurransetilsynet muligheten til å ilegge selskaper administrative sanksjoner i form av tilleggsskatt og overtredelsesgebyr, som følge av overtredelser av loven innenfor deres område. Oppsummeringen av litteraturgjennomgangen i kapittel 4.6, viste at selskaper må stå ovenfor denne typen sanksjoner for å svekke insentivene til å begå kriminelle handlinger. Platt mener at en større andel av sakene innenfor skattekriminalitet burde håndteres utenfor straffesporet, og dermed løses på et administrativt nivå. Dette sier også Kristiansen seg enig i.

”Jeg er tilhenger av en kombinasjon av straff og egne sanksjonsmuligheter. Det er ikke alt som hører hjemme i straffesporet, og jeg mener at enklere forhold bør kunne løses på et lavere nivå”

– TRINE LISE PLATT

”Politiet har lite ressurser og kan bare ta et fåtall saker, og da må vi ta flere saker i det administrative sporet”

– JAN EGIL KRISTIANSSEN

I saker som omhandler skattekriminalitet og konkurransekriminalitet er det nærmest utelukkende administrative sanksjoner som anvendes mot selskaper, og hvordan disse fastsettes er dermed viktig for å sikre en avskrekkende effekt. Gaulen mener at Konkurransetilsynets regelverk avskrekker konkurransekriminalitet effektivt fordi sanksjonene er omfattende, og fordi offentliggjøring av vedtak medfører omdømmetap for selskapene. Han viser til at utmåling av overtredelsesgebyr er lov- og forskriftsregulert, hvor hovedhensynene knytter seg til sakens grovhet, foretakenes omsetning og varighet. I følge Gaulen kan overtredelsesgebyr med inntil 10 prosent av selskapets omsetningen ilegges ved særlig alvorlige tilfeller av kartellvirksomhet, noe som kan resultere i svært høye gebyrer. Kristiansen mener på sin side at utviklingen i nivået på tilleggsskatt som Skatteetaten kan ilegge selskaper, er bekymringsfull. Han viser her til at sanksjonene reduseres når den nye skatteforvaltningsloven trår i kraft i 2017.

”Det er alvorlige konsekvenser for selskapene å bli tatt for konkurransekriminalitet, og dette har nok en ganske stor effekt”

– SVENN GAULEN

”Nå er det vedtatt at ordinær sats for tilleggsskatt skal gå ned fra 30 til 20 prosent ved innføringen av ny skatteforvaltningslov, slik at sanksjonene reduseres. Det kan man jo ha meninger om i en situasjon hvor kriminalitetsbildet og trusselbildet er mer alvorlig”

– JAN-EGIL KRISTIANSEN

To av intervjuobjektene legger vekt på at gjentakende tilfeller av lovbrudd skal straffes hardt. Gaulen påpeker at innenfor konkurransekriminalitet kommer gjentakelse inn som et alvorlig moment som medfører høye gebyrer. Dersom selskapet fortsetter med overtredelsen eller begår den samme overtredelsen flere ganger, kan gebyret økes med inntil 100 prosent for hver overtredelse. Han trekker frem asfalsaken hvor NCC i 2015 ble dømt i lagmannsretten til å betale 150 millioner kroner i gebyr for ulovlig samarbeid med Veidekke i perioden 2005-2008. Konkurransetilsynet vedtok først å ilegge et gebyr på 140 millioner, men dette ble senere økt til 150 millioner av retten, hovedsakelig på grunn av gjentakelse³².

Også Kristiansen sier at gjentakelse av kriminelle handlinger tas hensyn til. Selskaper eller personer som blir tatt for skatteunndragelser flere ganger blir straffet strengere, enten ved utmåling av straff eller ved tilleggsskatt. En utfordring er at flertallet av selskapene som Skatteetaten ilegger tilleggsskatt går konkurs, noe som har resultert i at Skatteetaten følger med på lederne av selskapene, og om disse oppretter nye selskaper. Kristiansen forteller at personer som benytter seg av stråpersoner eller stråselskaper kan gjøre dette utfordrende for dem.

Tabell 30: Oppsummering administrative sanksjoner

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Administrative sanksjoner	Skatteetaten kan ilegge selskaper tilleggsskatt. Den ordinære satsen reduseres ved innføring av ny skatteforvaltningslov. Konkurransetilsynet kan ilegge selskaper strenge overtredelsesgebyrer.	Det er viktig at selskaper står overfor administrative sanksjoner i tillegg til strafferettslige sanksjoner for å svekke insentivene til å begå kriminelle handlinger.	Reduksjonen av den ordinære tilleggsskattesatsen er en svakhet. Konkurransetilsynet har mulighet til å ilegge strenge straffer på inntil 10 prosent av omsetning.

³² Dette er den høyeste boten Konkurransetilsynet har ilagt et selskap. Veidekke var lempningssøker i saken og slapp derfor å betale gebyret på 220 millioner kroner som de i utgangspunktet ble ilagt (Bjerknes, 2015).

	<i>Ingen funn fra vurderingen av lovverk og håndheving.</i>	<i>Ingen funn fra litteraturgjennomgangen.</i>	Det er nærmest utelukkende administrative sanksjoner som anvendes mot selskaper innen skattekriminalitet og konkurransekriminalitet.
--	---	--	--

6.4.4 Tilgang til informasjon

I kapittel 4.5.2 så vi at kostnaden knyttet til å begå kriminelle handlinger overstiger boten selskapet blir ilagt, da prosessen med å bli etterforsket, være mistenkt og tilbringe tid i retten, er en belastning for selskapet. Ved at informasjon rundt ulovlige forhold, inkludert sanksjoner, offentliggjøres, økes denne kostnaden slik at den preventive effekten blir sterkere. Vi spurte intervjuobjektene om synspunkter rundt tilgangen til informasjon om ileggelse av tilleggsskatt, og gjennomgående svarte alle at informasjonen burde være mer tilgjengelig for offentligheten.

”Jeg mener at det bør være offentlig tilgjengelig, på samme måte som straffesaker. Når tilleggsskatt ansees som straff, etter EMK, så bør det også være offentlighet om slike saker”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

”Jeg mener iallfall at offentlighet er utrolig viktig, uten at jeg kan snakke for Skatteetaten. Hvis du ikke offentliggjør avgjørelsene, så vil du jo ikke ha noen allmennpreventiv effekt i det hele tatt. Vi er veldig opptatt av at nedslagsfeltet for våre saker er så bredt som mulig, altså at flest mulig blir kjent med våre avgjørelser”

– SVENN GAULEN

”Jeg er helt enig med Konkurransetilsynet om at offentliggjøring av vedtak er viktig for å sikre den preventive effekten. Det vil jo ha en forebyggende effekt dersom det blir tydelig hvilken pris selskapene må betale for å gi uriktige og ufullstendige opplysninger”

– TINE LISE PLATT

Kristiansen forteller at han i perioden 2007-2009 var med i Skatteunndragelsesutvalget, hvor hensikten var å gå gjennom tiltak for å redusere skatteunndragelser³³. Et av forslagene utvalget la frem handlet om offentlighet rundt tilleggsskatt. De argumenterte for at åpenhet rundt avgjørelsene

³³ Se NOU 2009: 4 Tiltak mot skatteunndragelser

---

vil ha en viktig preventiv effekt ved at skatteunndragelser i større grad blir kjent og medfører tap av omdømme. Utvalget pekte også på at taushetspliktsbestemmelsene på skatte-, toll- og avgiftsområdet er mer omfattende enn de ordinære taushetspliktsbestemmelsene i forvaltningsloven, og at den generelle utviklingen går i retning av mer offentlighet rundt administrative sanksjoner. Til tross for at flertallet i utvalget støttet oppunder forslaget, ble dette ikke fulgt opp i ettertid.

”Allmennprevensjonen vil forsvinne hvis man ikke får offentlighet om sanksjonene, og det er nettopp det som skjer i skattesakene. Mange tilsyn har det; Konkurransetilsynet, Mattilsynet, Finanstilsynet. Her offentliggjøres vedtakene”

”Såkalt streng taushetsplikt henger igjen. Jeg mener det ikke bør være slik. Jeg var med i den utredningen, så jeg mener det fortsatt”

– JAN-EGIL KRISTIENSEN

Platt, som også har bred erfaring fra Skatteetaten, sier seg enig med Kristiansen. Hun påpeker at det alltid har vært offentlighet rundt ligningsopplysninger og skattelister, men at endrings saker aldri har vært offentliggjort. Hun mener dette har en historisk forklaring, og at det sannsynligvis er et vern om enkeltborgeren som ligger til grunn.

”Jeg vet ikke historisk hvorfor det har vært et skille mellom den vanlige ligningen og kontrollbiten. Jeg mener at informasjonen burde være mer tilgjengelig”

– TINE LISE PLATT

I innhenting av informasjon om selskaper som har blitt tatt og sanksjonert for ulike former for økonomisk kriminalitet, opplevde vi som nevnt i kapittel 3.9, at tilgjengelig informasjon er vanskelig å få oversikt over. Domsamlingen av Transparency International Norge, som vi presenterte i kapittel 5.1.2, var imidlertid oversiktlig og nyttig i innsamlingen av informasjon om selskaper som har blitt tatt for korrupsjon. Roaldsøy trakk også denne frem i diskusjonen rundt tilgang til informasjon, og han mener at domsamlinger kan være nyttige. Han påpeker imidlertid at det er viktig at informasjon og eventuelle domsamlinger faktisk er korrekte. Det hjelper lite med mye informasjon hvis nytteverdien er lav.

”Begrensningen i tilgang til informasjon er et godt poeng. Det ville være fint med en type domsamling slik som den Transparency International har utviklet for korrupsjonsdommer i Norge – et slikt tiltak hadde blitt applaudert”

– ATLE ROALDSØY

Tabell 31: Oppsummering tilgang til informasjon

Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Intervjuer
Tilgang til informasjon	Det er ingen innsyn i saker som har medført tilleggsskatt, og slik informasjon er mer offentlig i andre land. Når informasjonen ikke offentliggjøres begrenses omdømmetapet og den preventive effekten av straff.	Mangel på informasjon om tilleggsskatt reduserer den allmennpreventive effekten. Streng taushetsplikt henger igjen, og tidligere argumenter for mer åpenhet har ikke blitt fulgt opp.
	Det er ingen fullstendig oversikt over økonomisk kriminalitet eller selskapskriminalitet i Norge, og offentlig informasjon er uoversiktlig. Databaser over lovbrudd og saker kan styrke koordinering på tvers av etater.	Informasjon burde være mer tilgjengelig for offentligheten. Domsamlinger er positive tiltak, men må ha et formål.

6.4.5 Oppsummering

Tabell 32: Oppsummering forskningsspørsmål 3

<i>Forskningsspørsmål 3: I hvilken grad avskrekker størrelsen på strafferettslige og administrative sanksjoner norske selskaper fra å begå flere ulike former for økonomisk kriminalitet?</i>			
Tema	Vurdering av lovverk og håndheving	Litteraturgjennomgang	Intervjuer
Strafferettslige sanksjoner	Foretaksstraff reguleres i straffeloven av 2005 § 27. Straffetrussel for selskaper gjør ledelsen mer oppmerksom på mislighold.	Et optimalt regime for bekjempelse av selskapskriminalitet forutsetter at strafferettslig ansvar for selskaper og personer kombineres. Foretaksstraff insentiverer til forebygging og kontroll.	Foretaksstraff bør kombineres med personlig straffeansvar, og benyttes når fordelene kan knyttes direkte til selskapet. Foretaksstraff er viktig for insentivering til forebygging og kontroll.
Duty-based regime	Compliance-systemer og etterlevelse er inkludert i straffeloven av 2005 § 28.	Straffeansvar knyttes til i hvilken grad selskapet har utført visse plikter.	Compliance-programmer og etterlevelse vurderes i utmålingen av straff.
Straffens størrelse	<i>Ingen funn fra vurdering av lovverk og håndheving.</i>	Optimal bot i økonomisk forstand tar hensyn til skade påført samfunnet, risiko for å bli tatt og hva lovbrøyer har tjent på den kriminelle handlingen.	Utmåling av straff er en helhetsvurdering hvor det blant annet tas hensyn til hva lovbrøyer har tjent og hvor mange lovbrudd som er begått.
Administrative sanksjoner	Skatteetaten og Konkurransetilsynet ilegger administrative sanksjoner i form av tilleggsskatt og overtredelsesgebyr.	Administrative sanksjoner er et viktig avskrekkende supplement til strafferettslige sanksjoner.	Det er nærmest utelukkende administrative sanksjoner som anvendes for konkurranse- og skattekriminalitet begått av selskaper.
Tilgang til informasjon	Mangel på fullstendige oversikter og informasjon om skatteunndragelse begrenser den preventive effekten av straff og omdømmetap. Databaser over økonomisk kriminalitet vil forbedre koordinering mellom etatene.	<i>Ingen funn fra litteraturgjennomgangen.</i>	Mangel på informasjon begrenser den preventive effekten av straff, og informasjon burde være mer tilgjengelig. Domsamlinger er positive tiltak.

Når selskaper blir tatt for økonomisk kriminalitet er det viktig at dette blir møtt med konsekvenser, slik at kostnaden ved å begå lovbrudd overstiger fordelene. Administrative sanksjoner innenfor konkurransekriminalitet avskrekker lovbrudd i større grad enn Skatteetatens administrative sanksjoner, på grunn av nivået på sanksjonene og offentlighet rundt vedtakene. Mange av momentene fra hva som defineres som et optimalt regime for avskrekking av selskapskriminalitet er på plass i Norge. Imidlertid ser vi at mulighetene for strafferettslige sanksjoner og for å basere utmåling av straff på selskapers utføring av plikter, ikke benyttes nok. Når strafferettslige sanksjoner sjeldent anvendes svekkes den preventive effekten av at foretaksstraff er inkludert i loven, samtidig som selskaper ikke i stor nok grad insentiveres til å iverksette optimale tiltak for forebygging og kontroll. Den preventive effekten blir ytterligere redusert av at rettssystemet sjeldent benytter seg av hele skalaen for straffutmåling, da de strengeste straffene ved økonomiske lovbrudd ikke ilegges selskaper. Mangel på oversiktlige databaser med informasjon om saker og domfellelser knyttet til økonomisk kriminalitet gjør det vanskelig å danne et helhetlig bilde av selskapskriminalitet, og dette begrenser effektiv koordinering mellom etater.

7. Konklusjon

I dette kapitlet presenteres konklusjonen og oppsummeringen av hovedmomentene i utredningen, samt eventuelle metodiske begrensninger ved vår datainnsamling. Avslutningsvis foretar vi en normativ diskusjon og fremlegger forslag til videre forskning.

7.1 Oppsummering

Formålet med oppgaven er å besvare problemstillingen: *Er norske selskaper som har vært involvert i en form for økonomisk kriminalitet mer tilbøyelige enn andre til å begå andre former for økonomisk kriminalitet?* Vi gjør dette gjennom å besvare tre forskningsspørsmål ved hjelp av tre ulike metodiske tilnærminger; vurdering av lovverk og håndheving, litteraturgjennomgang og empirisk metode i form av intervjuer og registerdata. Det er utfordrende å skulle gi et entydig svar på spørsmålet, men vi mener likevel at vår diskusjon og analyse danner grunnlaget for å trekke noen forsiktige konklusjoner.

For å forklare tilbøyeligheten til å begå flere økonomiske lovbrudd benytter vi en modell, hvor forekomsten av økonomiske ulovligheter, Y , avhenger av landsspesifikke faktorer, C , selskapsspesifikke faktorer, Q , situasjonsspesifikke faktorer, X , og markedsspesifikke faktorer, Z .

$$Y_i = C + Q + X + Z$$

Norge har et solid rettslig fundament og institusjoner som har tillit i befolkningen, men det eksisterer betydelige ressursmangler, særlig hos politiet. Dette begrenser håndhevingen av regelverket knyttet til økonomisk kriminalitet. Det er mange saker som enten ikke anmeldes, eller henlegges kort tid etter anmeldelse, noe som igjen fører til en oppfattelse av at politiets og påtalemyndighetenes responsevne er lav overfor økonomisk kriminalitet. Rapporter fra FATF, GRECO og OECD bekrefter bildet av svakheter i håndhevelsen av regelverket i Norge. Begrenset offentlighet rundt sanksjoner gjør at den allmennpreventive effekten svekkes og at omdømmetapet av å involvere seg i kriminell aktivitet reduseres. Samarbeidet mellom håndhevingsinstansene er på noen områder mangelfullt, og vår oppfatning er at taushetsplikten er lett å peke på som en begrensende faktor for samarbeid og informasjonsdeling. Fravær av oversiktlige databaser over økonomisk kriminalitet og selskapskriminalitet begrenser også effektiv koordinering. Disse momentene viser at de landsspesifikke faktorene, C , ikke effektivt hindrer at kriminell adferd

---

forekommer, noe som peker i retning av at hva selskaper gjør internt for å bekjempe kriminalitet, har stor betydning for tilbøyeligheten til å begå flere lovovertridelser.

Da ikke alle selskaper begår økonomisk kriminalitet selv om mulighetene er til stede, kan det se ut til at selskapsespesifikke faktorer, Q , er avgjørende for om selskaper begår flere lovbrudd. Dersom kultur og andre interne forhold legger til rette for at ett økonomisk lovbrudd forekommer, er det sannsynlig at det kan foreligge flere lovbrudd. Litteraturgjennomgangen og intervjuene indikerer at dette er tilfellet, og våre registerdata viser at ca. 5 prosent av selskapene har begått flere kriminelle handlinger. Våre resultater tilsier at samarbeid, informasjonsflyt, databaser over selskapskriminalitet og automatikkordninger for informasjonsdeling og kontroll av selskaper som har begått kriminelle handlinger, er særlig viktig for å avdekke alle ulovlige forhold hos selskaper som kan ha begått flere lovbrudd. Vi finner at håndhevingsinstansene, da særlig Konkurransetilsynet, kan bli bedre på å holde øynene åpne for lovbrudd utenfor eget forvaltningsområde. Kompetansedeling er essensielt for effektiv koordinering mellom håndhevingsinstansene, slik at disse vet hva de skal være særlig oppmerksomme på, og hvor det typisk foreligger faremomenter. Vi opplever dette som fraværende mellom Skatteetaten og Konkurransetilsynet.

Når risikoen for å bli oppdaget er lav, er man avhengig av at de forventede sanksjonene er tilstrekkelig store for å sikre at selskaper avskrekkes fra å begå kriminelle handlinger. Flere av intervjuobjektene gir uttrykk for at bøtene er lave sett opp mot den samfunnsmessige skaden økonomisk kriminalitet medfører. Det er nødvendig med offentlighet rundt vedtakene for å oppnå en størst mulig avskrekkende effekt. Innenfor konkurransekriminalitet er den allmennpreventive effekten sterk da bøtene er store og sakene blir offentlig kjent, men effekten reduseres imidlertid av at det er få saker som avdekkes og sanksjoneres. Vi finner at den allmennpreventive effekten er lavere innenfor skattekriminalitet enn innenfor korrupsjon- og konkurransekriminalitet, da vedtak om illeggelse av tilleggsatt ikke er offentlig og selskaper sjeldent anmeldes til politiet. Det fremkommer også at av de tre formene for økonomisk kriminalitet vi tar for oss, er det nesten bare i korrupsjonssaker det blir anvendt strafferettslige sanksjoner mot selskaper, og dette forekommer sjeldent. Foretaksstraff er et viktig supplement til personlig straffeansvar for å insentivere selskaper til å iverksette tiltak for forebygging og kontroll av kriminalitet, og denne effekten reduseres når foretaksstraff sjeldent anvendes.

De situasjonsspesifikke faktorene, X , blir i liten grad diskutert i oppgaven, men disse kan også ha betydning for om selskaper begår flere lovbrudd. Vi oppfatter risikoen for å bli tatt som relativt lik

innenfor korrupsjon, skattekriminalitet og konkurransekriminalitet, men det er imidlertid ikke gitt at konsekvensene ved å begå skattekriminalitet er like omfattende som ved å begå de andre formene for økonomisk kriminalitet. Da omdømmetapet er mindre ved å begå skattekriminalitet fordi sakene ikke offentliggjøres, er det ikke nødvendigvis slik at selskaper som begår skattekriminalitet også er tilbøyelige til å begå andre former for økonomisk kriminalitet.

7.2 Metodiske begrensninger

Det må tas forbehold om at empirien vi har samlet inn, som har dannet grunnlaget for våre konklusjoner, har metodiske begrensninger. Kvaliteten på våre kvalitative data er avhengig av hvordan vi har gjennomført datainnsamlingen og analysen av dataene. Denne utredningen presenterer vår tolkning av de innsamlede dataene, og enkelte perspektiver eller områder som er av betydning kan derfor være utelatt.

Litterære begrensninger

Litteraturgjennomgangen er basert på vår egen vurdering av relevant litteratur for å besvare problemstillingen, og er begrenset av tid og muligheter for å finne frem i en omfattende litteratur. Vi kan ikke garantere for kildenes pålitelighet, men vi har vært nøye i å anvende NHH sine anbefalte kildedatabaser. Når vi trekker slutninger basert på teori og litteratur på området, er dette imidlertid basert på vår subjektive vurdering og tolkning av materialet.

Begrensninger ved intervju

Våre kvalitative data består av et lite utvalg intervjuobjekter slik at det eksisterer klare begrensninger knyttet til overførbarhet av dataene. Ettersom vi bare har intervjuet en person i hver av de ulike håndhevingsinstansene, kan vi ikke vite hvor langt deres meninger og uttalelser representerer synspunktet til flertallet i instansen.

Vi utviklet en egen intervjuguide for hvert av intervjuobjektene slik at vi best mulig fikk tilpasset spørsmålene til intervjuobjektene ekspertise. Dette har imidlertid resultert i at det på enkelte områder har forekommet variasjoner i hva som ble vektlagt og diskutert i de ulike intervjuene. Av denne årsaken har vi på noen områder i analysedelen benyttet svarene fra noen av intervjuobjektene hyppigere enn andre. Vi påpeker også at det var variasjoner mellom intervjuobjektene tilknyttet hvor utdypende de var i svarene sine, samt hvor villige de var til å komme med egne refleksjoner rundt de ulike temaene.

Begrensninger i registerdata

Vår oversikt over lovbrudd begått av selskaper kan inneholde mangler. Det har vært utfordrende å få oversikt over den informasjonen som finnes om økonomisk kriminalitet, og det kan være at enkelte detaljer er utelatt. Særlig når det kommer til forelegg ilagt av ØKOKRIM, er det mulig at enkelte forelegg ikke er vedtatt av selskapet og at saken derfor har gått til retten, uten at dette er opplyst om på ØKOKRIM sine nettsider.

7.3 Normativ diskusjon

Som en avsluttende del av oppgaven legger vi frem våre synspunkter på områder hvor vi anser at det er rom for forbedring. Vi presenterer fem punkter vi mener er viktig for å øke effektiviteten i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet.

1. Automatikk i at selskaper undersøkes for flere forhold

Vi mener at det bør være automatikk i at selskaper som blir tatt for å være involvert i en form for økonomisk kriminalitet, kontrolleres for om det foreligger flere kriminelle forhold. Vår analyse indikerer at det er sannsynlig at selskaper begår flere lovbrudd dersom de først velger å begå ett, og dette er derfor viktig for å avdekke alle forhold som kan foreligge.

2. Straffeansvar for selskaper

For lovbrudd begått med den hensikt å oppnå fordeler for et selskap, er det hensiktsmessig å anvende strafferettslig ansvar for selskapet. Vi mener at bruken av foretaksstraff i det norske rettssystemet bør økes i hyppighet og størrelse, både for å sikre en sterkere avskrekkende effekt og for i større grad å insentivere selskaper til å iverksette optimale tiltak for forebygging og kontroll. Økt bruk av straffeansvar for selskaper gjør at det blir tydelig for samfunnet hvilke handlinger som sees på som totalt uakseptable, og at dette slås hardt ned på.

3. Økt offentlighet rundt sanksjoner

For å sikre at administrative sanksjoner, og da særlig Skatteetatens ileggelse av tilleggs�katt, skal ha en tilstrekkelig avskrekkende effekt, mener vi det er viktig med økt offentlighet rundt disse sanksjonene. Det er også hensiktsmessig å utvikle domsamlinger for andre former for økonomisk kriminalitet, lignende den Transparency International har utviklet for korrupsjonsdommer i Norge. Dette vil gjøre informasjonen lettere tilgjengelig og mer oversiktlig for allmenheten, samt at det blir lettere å se om selskaper blir tatt for flere lovbrudd. En slik domsamling kan påføre selskaper

et større omdømmetap, og skape en slags følelse av å bli ”svartelistet”. Dette kan øke den preventive effekten av straff, og gjøre det mindre attraktivt å involvere seg i økonomisk kriminalitet.

4. Instruks for samarbeid og informasjonsdeling

Vi mener at samarbeid, informasjonsdeling og kompetansedeling på tvers av etater og politiet er viktig i kampen mot økonomisk kriminalitet. Det er behov for at enkelte etater, og da særlig Konkurransetilsynet, blir mer oppmerksom på forhold som ligger utenfor eget forvaltningsområde. Vi mener at dette er en effektiv måte å avdekke kriminell aktivitet på, som øker risikoen for å bli oppdaget. Det er hensiktsmessig at etatene utvikler instruksjer og retningslinjer for å melde fra om forhold som avdekkes i arbeid med egne saker, og at dette operativt gjøres i praksis. Per i dag har Skatteetaten og Konkurransetilsynet instruksjer om å melde fra til politiet på områder hvor taushetsplikten begrenser dem i å melde ifra til andre etater. Vi mener imidlertid at det på grunn av ressursmangel hos politiet som ofte fører til henleggelse, er mer nyttig med instruksjer for direkte kommunikasjon mellom kontrolletatene.

5. Skatteetatens etterforskning og bevissikring

Det som skjer i dag er at Skatteetaten anmelder sine saker før de har kommet for langt i etterforskningen, på grunn av begrensninger knyttet til etterforskning og bevissikring. Politiet har ofte ikke kapasitet til å gå inn for å sikre bevisene i skattekriminalitetssaker, slik at sakene blir henlagt før de er gransket godt nok. Dette øker risikoen for at ulovlige forhold forblir ustraffet. For å redusere presset på politiet mener vi det er hensiktsmessig at Skatteetaten får tildelt bredere hjemler til å etterforske og sikre bevis, på lik linje som det Konkurransetilsynet og Finanstilsynet har i dag.

7.4 Videre forskning

Avslaget vi fikk fra Skatteetaten på søknad om innsyn i informasjon om tilleggsskatt ilagt selskaper, gjorde det utfordrende for oss å besvare oppgavens problemstilling. Begrunnelsen for avslaget var at dataene var for sensitive for vårt formål og at prosjekt ikke var omfattende nok. Det er mulig at større forskningsprosjekter kan få tilgang til all relevant data, slik at man kan utarbeide et mer omfattende datasett over økonomisk kriminalitet i Norge, og undersøke hvorvidt samme selskap begår flere økonomiske ulovligheter.

Vår oppgave foretar ikke en analyse av eventuelle kjennetegn internt ved selskaper som begår flere ulike lovbrudd. Vi har også i liten grad sett på situasjonsspesifikke faktorer som kan påvirke forekomsten av økonomisk kriminalitet, og om disse er forskjellige gitt de ulike formene for økonomiske lovbrudd. Dette er muligheter det ville vært interessant å undersøke nærmere ved videre forskning.

Litteraturliste

- Alexander, C. R., & Cohen, M. A. (1999). Why do corporations become criminals? Ownership, hidden actions, and crime as an agency cost. *Journal of Corporate Finance*, 5(1), 1-34.
- Altinn. (2016). Må jeg ha revisor? Retrieved from <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Registrere/Regnskapsfører-og-revisor/Ma-jeg-ha-revisor/>
- Arbeids- og sosialdepartementet. (2015). *Strategi mot arbeidslivskriminalitet*. Oslo: Statsministerens kontor Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/4f7ae70171bd480682b8dafddadaf311/strategi_mot_arbeidslivskriminalitet.pdf.
- Arlen, J. (1994). The Potentially Perverse Effects of Corporate Criminal Liability. *Journal of Legal Studies*, 23(2), 833-867.
- Arlen, J. (2012). Corporate criminal liability: Theory and evidence. In A. Harel & K. Hylton (Eds.), *Research Handbook on the Economics of Criminal Law* (pp. 144-203). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Arlen, J., & Kahan, M. (2016). Corporate Governance Regulation Through Non-Prosecution. *NYU School of Law, Public Law Research Paper*(16-04), 16-06.
- Arlen, J., & Kraakman, R. (1997). Controlling corporate misconduct: An analysis of corporate liability regimes. *New York University Law Review*, 72(4), 687-779.
- Arntzen, E., & Tolsby, J. (2010). *Studenten som forsker i utdanning og yrke: vitenskapelig tenkning og metodebruk*. Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.
- Auriol, E., Hjelmeng, E., & Søreide, T. (2016). Deterring Corruption and Cartels: In Search of a Coherent Approach. *Concurrences Antitrust Publications & Events*.
- Basu, K., Basu, K., & Cordella, T. (2014). Asymmetric punishment as an instrument of corruption control. *World Bank Policy Research Working Paper*(6933).
- Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. In *The Economic Dimensions of Crime* (pp. 13-68): Springer.
- Bjerknes, C. (2015, 01.07.2015). Boten øker med 110 millioner kroner. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/naringsliv/2015/07/01/1138/Veidekke/boten-ker-med-110-millioner-kroner>
- Byam, J. T. (1982). The economic inefficiency of corporate criminal liability. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 73(2), 582-603.
- Det kriminalitetsforebyggende råd. (2013). *Forebygging av lokal, organisert kriminalitet*. In Retrieved from http://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2016/07/Lokal_forebygging_av_org_krim_rapport.pdf
- Dyck, A., Morse, A., & Zingales, L. (2010). Who Blows the Whistle on Corporate Fraud? *Journal of Finance*, 65(6), 2213-2253.
- Eide, E. (2008). *Rettsøkonomi*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Eide, E., Rubin, P. H., & Shepherd, J. M. (2006). *Economics of crime*: Now Publishers Inc.
- Elden, J. C. (2015). Forelegg. Retrieved from <https://snl.no/forelegg>
- Eriksen, B. (2014). *Å bekjempe et samfunnsønde: Om korrupsjon, varsling, granskning og organisasjonskultur*. Oslo: Gyldendal akademisk, Gyldendal arbeidsliv.
- Eriksen, B. (2016, 10.03.2016). [Whistleblowing - A Mechanism to Prevent and Disclose Corruption].
- Eriksen, B., & Søreide, T. (2012). Lempning for kartellvirksomhet og korrupsjon. *Tidsskrift for strafferett*, 5(01), 62-86.

- FATF. (2014). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures - Norway*. Retrieved from: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/Mutual-Evaluation-Report-Norway-2014.pdf>
- Field, A. J. (1991). Do legal systems matter? *Explorations in Economic History*, 28(1), 1-35.
- Finansdepartementet. (2015). *Statsbudsjettet 2016 - Skatteetaten - tildelingsbrev*. Oslo: Finansdepartementet.
- Finansdepartementet. (2016). *Høring - Delutredning 1 fra Hvitvaskingslovutvalget*. Oslo: Finansdepartementet. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---delutredning-1-fra-hvitvaskingslovutvalget/id2475854/>.
- Finansdepartementet, & Justis- og beredskapsdepartementet. (2016). Regjeringen forsterker innsatsen mot økonomisk kriminalitet. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-forsterker-innsatsen-mot-okonomisk-kriminalitet/id2472224/>
- Finanstilsynet. (2009). Om Finanstilsynet. Retrieved from <http://www.finanstilsynet.no/no/Venstremeny/Om-Finanstilsynet/>
- Fisse, B., & Braithwaite, J. (1983). *The impact of publicity on corporate offenders*: Suny Press.
- Fisse, B., & Braithwaite, J. (1993). *Corporations, crime and accountability*: Cambridge University Press.
- Gibbons, T. (1982). The utility of economic analysis of crime. *International Review of Law and Economics*, 2(2), 173-191.
- Gjernes, K., & Skaalmo, G. (2015, 13.03.2015). Tyvenes Marked. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/magasinet/2015/03/13/2130/Dokumentar/tyvenes-marked>
- Goldsmith, M., & King, C. W. (1997). Policing corporate crime: The dilemma of internal compliance programs. *Vanderbilt Law Review*, 50(1).
- GRECO. (2014). *Evaluation report – Norway*. Retrieved from: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/EvalIV/GrecoEval4\(2013\)10_Norway_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/EvalIV/GrecoEval4(2013)10_Norway_EN.pdf)
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hjelmeng, E., & Sørgard, L. (2014). *Konkurransopolitikk: rettslig og økonomisk analyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Høivik, K. (2012). *Foretaksstraff: en analyse av ansvarskonstruksjonen og dens historiske, rettspolitiske og moralske forutsetninger*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Innst. O.nr.118. ((2008-2009)). *Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i ligningsloven mv. (tilleggsskatt)*. Oslo: Finanskomiteen.
- Ipsos. (2016). *Politiets innbyggerundersøkelse 2015*. Retrieved from https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_3493.pdf
- IRS. (2015). Examples of Corporate Fraud Investigations - Fiscal year 2015. Retrieved from <https://www.irs.gov/uac/examples-of-corporate-fraud-investigations-fiscal-year-2015>
- IRS. (2016a). About IRS. Retrieved from <https://www.irs.gov/uac/about-irs>
- IRS. (2016b). Examples of Corporate Fraud Investigations - Fiscal year 2016. Retrieved from <https://www.irs.gov/uac/examples-of-corporate-fraud-investigations-fiscal-year-2016>
- IRS. (2016c). Internal Revenue Service Data Book, 2015. Washington, DC: Publication 55B.
- Jacobsen, S. K., & Ringstad, P. H. (2016). *Høring - økt åpenhet om informasjon om eiere i aksjeselskaper*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---okt-åpenhet-om-informasjon-om-eiere-i-aksjeselskaper/id2468940/?uid=b39cebb4-c65f-433f-ad7f-27879823f773>.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag* (3. utg. ed.). Oslo: Abstrakt forlag.

- Juristforbundet. (2013). *Bekjempelse av organisert økonomisk kriminalitet gjennom etterforsknings- og påtalesamarbeid mellom politiet og statlige kontrolltater*. Retrieved from http://www.juristforbundet.no/Documents/%C3%98kokrim_011113_endelig.pdf
- Justis- og Beredskapsdepartementet. (2004). Korrupsjon. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/korrupsjon/id107539/>
- Justis- og Politidepartementet, & Finansdepartementet. (2004). *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/krimplan.pdf>
- Justis- og Politidepartementet, & Finansdepartementet. (2011). *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/info/2011/forelopig_versjon_handlingsplan_oko_krim.pdf
- Kaplow, L., & Shavell, S. (2002). Economic analysis of law. *Handbook of public economics*, 3, 1661-1784.
- Karpoff, J. M., & Lott, J. R. (1993). The reputational penalty firms bear from committing criminal fraud. *Journal of Law and Economics*, 36(2), 757-802.
- Klepp, T., & Brun, P. (2014). Corporate Governance i Norge - utviklingen gjennom de siste 10 år. *Magma*, 1, 78-86. Retrieved from <https://www.magma.no/corporate-governance-i-norge-utviklingen-gjennom-de-siste-10-ar>
- Konkurransetilsynet. (2014). *Konkurranseloven kapittel 7: Sanksjoner*. Bergen Retrieved from http://www.konkurransetilsynet.no/globalassets/filer/faktaark/kap7_sanksjoner.pdf.
- Konkurransetilsynet. (2015). Vedtak og uttalelser. Retrieved from <http://www.konkurransetilsynet.no/nb-NO/vedtak-og-avgjorelser/oversikt/>
- Konkurransetilsynet. (2016). *Årsmelding 2015*. Bergen: Konkurransetilsynet.
- Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen. (2016). *Årsrapport 2015*. Valby: Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen.
- Konkurrensverket. (2014). Horisontella konkurrensbegrænsande. Retrieved from <http://www.konkurrensverket.se/konkurrens/avgoranden/horisontella-konkurrensbegransande-samarbeten/>
- Konkurrensverket. (2016). *Årsredovisning 2015*. Stockholm: Konkurrensverket.
- Kvam, B. (2014). *Politiets persondatarett: En studie av hjemmels- og formålkrav ved politiets utlevering av personopplysninger til utlandet*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Levitt, S. D., & Miles, T. J. (2006). Economic contributions to the understanding of crime. *Annual Review of Law and Social Science*, 2, 147-164.
- Miceli, T. J. (2009). Deterrence and incapacitation models of criminal punishment: can the twain meet? In A. Harel & K. N. Hylton (Eds.), *Research Handbook on the Economics of Criminal Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Monsen, E. (2012). *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Near, J. P., & Miceli, M. P. (1985). Organizational dissidence: The case of whistle-blowing. *Journal of Business Ethics*, 4(1), 1-16.
- NTB. (2003, 29.04.2003). Hydro og Statoil dømt for ulovlig prissamarbeid. *Stavanger Aftenblad*. Retrieved from <http://www.aftenbladet.no/okonomi/Hydro-og-Statoil-domt-for-ulovlig-prissamarbeid-497310b.html>
- NTB. (2016, 18.06.2016). Mæland vil ha folk i fengsel for konkurransekriminalitet. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/politikkSamfunn/2016/06/18/0910/mland-vil-ha-folk-i-fengsel-for-konkurransekriminalitet>

-
- Næringslivets sikkerhetsråd. (2015). *Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen i Norge (KRISINO)*. Retrieved from http://www.nsr-org.no/getfile.php/Dokumenter/NSR/publikasjoner/Krisino/krisino_2015_utskrift.pdf
- OECD. (2011). *Phase three report on implementing the OECD anti-bribery convention in Norway*. Retrieved from <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Norwayphase3reportEN.pdf>
- OECD. (2014). *Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters*. Retrieved from <http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/standard-for-automatic-exchange-of-financial-account-information-for-tax-matters-9789264216525-en.htm>
- OECD. (2015). *Improving Co-operation Between Tax and Anti-Money Laundering - Access by tax administrations to information held by financial intelligence units for criminal and civil purposes*. Retrieved from <https://www.oecd.org/ctp/crime/report-improving-cooperation-between-tax-anti-money-laundering-authorities.pdf>
- Olsen, A. B. (2007). *Økonomisk kriminalitet: avdekking, gransking og forebygging*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ot.prp. nr. 27. ((1990-91)). *Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffeansvar for foretak)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Politidirektoratet. (2016). *Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2015 – Kommenterte STRASAK-tall*. Retrieved from https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_3501.pdf
- Politiet. (2011). *Hva er ØKOKRIM*. Retrieved from https://www.politi.no/okokrim/om_okokrim/
- Politiet. (2016). *Politiet som del av påtalemyndigheten*. Retrieved from https://www.politi.no/om_politiet/rettsvesenet_i_norge/politiets_del_av_patalemyndigheten/
- Prop. 1 S. ((2016-2017)). *For budsjettåret 2017 - Statsbudsjettet*. Oslo: Finansdepartementet.
- Prop. 38 L. ((2015-2016)). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) – Lov om skatteforvaltning (skatteforvaltningsloven)*. Oslo: Finansdepartementet.
- Prop. 62 L. ((2015-2016)). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) - Endringer i forvaltningsloven mv. (administrative sanksjoner mv.)*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Prop. 75 L. ((2012-2013)). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) - Endring i konkurranseloven*. Oslo: Fornying-, Administrasjons- og Kirke- og kulturdepartementet.
- PwC. (2014). *Economic Crime: A Threat to Business Globally*. In *Global Economic Crime Survey*. Retrieved from <https://www.pwc.at/publikationen/global-economic-crime-survey-2014.pdf>
- Regjeringen. (2016). *Justis- og beredskapsdepartementet - Ansvarsområde og oppgaver*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/dep/id468/>
- Riaz, W. (2016, 04.02.2016). *775 Oslo-folk har meldt fra om skjult formue i utlandet*. *Aftenposten*. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/osloby/775-Oslo-folk-har-meldt-fra-om-skjult-formue-i-utlandet-9657b.html>
- Riksadvokaten. (2009). *Høring - NOU 2009:4 tiltak mot skatteunndragelser*. Oslo: Riksadvokaten. Retrieved from https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/vedlegg/sl/horingsuttalelser/2009/juni/74_riksadv.pdf
- Riksrevisjonen. (2009). *Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot økonomisk kriminalitet*. Retrieved from https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2008-2009/dok_3_3_2008_2009.pdf
- Rose-Ackerman, S. (1975). *The economics of corruption*. *Journal of public economics*, 4(2), 187-203.

- Sandvik, A. M. (2016a, 02.03.2016). [Dataanalyse Kvalitativ Metode].
- Sandvik, A. M. (2016b, 27.01.2016). [Forskningsdesign].
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2016). *Research methods for business students* (7th ed. ed.). Harlow: Pearson.
- Shadnam, M., & Lawrence, T. (2011). Understanding Widespread Misconduct in Organizations: An Institutional Theory of Moral Collapse. *Business Ethics Quarterly*, 21(3), 379.
- Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). A survey of corporate governance. *The journal of finance*, 52(2), 737-783.
- SKAT. (u.å.-a). Afgørelser, domme, kendelser, SKAT-meddelelser mv. Retrieved from <http://www.skat.dk/SKAT.aspx?oID=80859&vID=0>
- SKAT. (u.å.-b). Fakta om SKAT. Retrieved from <http://www.skat.dk/SKAT.aspx?oID=2272>
- Skatteetaten. (2016). *Årsrapporten 2015 for Skatteetaten*. Oslo: Skatteetaten.
- Skatteetaten. (u.å.-a). Kassasystem. Retrieved from <http://www.skatteetaten.no/no/Bedrift-og-organisasjon/Drive-bedrift/Bokforing-og-regnskap/Nye-krav-til-kassasystem/>
- Skatteetaten. (u.å.-b). Skatteregionene. Retrieved from <http://www.skatteetaten.no/no/Om-skatteetaten/Om-oss/Organisasjon-og-ledelse/Organisasjonen/Skatteregionene/>
- Slettemoen, A. I. (2016). Endringene i straffeloven 2005: Hva betyr de for miljøområdet? Retrieved from http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/1_mai_2016/artikler/endringene-i-straffeloven-2005-hva-betyr-de-for-miljoeomraadet
- Statistisk Sentralbyrå. (2008). *Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet*. Retrieved from <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/virksomheter-som-ofre-for-okonomisk-kriminalitet-2008>
- Statistisk Sentralbyrå. (2014a). Etterforskede lovbrudd 2012. Retrieved from <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/aar/2014-02-11-content>
- Statistisk Sentralbyrå. (2014b). Etterforskede lovbrudd 2013. Retrieved from <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/aar/2014-09-09>
- Statistisk Sentralbyrå. (2015). Etterforskede lovbrudd 2014. Retrieved from <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/aar/2015-10-29>
- Stigen, J., & Blandhol, S. (2013). *Taushetsplikt og informasjonsutveksling - Norges Juristforbunds Økokrimprosjekt*. Retrieved from http://www.juristforbundet.no/Documents/Notat_Juristforbundet_11_06_13-3.pdf
- Søreide, T. (2008). Beaten by bribery: why not blow the whistle? *Journal of Institutional and Theoretical Economics JITE*, 164(3), 407-428.
- Søreide, T. (2009). Too risk averse to stay honest?: Business corruption, uncertainty and attitudes toward risk. *International Review of Law and Economics*, 29(4), 388-395.
- Søreide, T. (2013). *Korrupsjon : mekanismer og mottiltak*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Søreide, T. (2014). Corruption and Competition: Fair Markets as an Anticorruption Device. *Nagoya Journal of Law and Politics*, 237-262.
- Søreide, T. (2015). Position in Norway. In A. Makinwa (Ed.), *Negotiated settlements for corruption offences* (pp. 125-146). The Hague: Eleven International Publishing, cop. 2015.
- Søreide, T. (2016). *Corruption and Criminal Justice: Bridging Economic and Legal Perspectives*. Cheltenham, Gloucestershire: Edward Elgar Publishing.
- Takla, E. (2016, 12.09.2016). Samlet erstatning på 42 millioner i Transocean-saken. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/naringsliv/2016/09/12/1403/samlet-erstatning-p-42-millioner-i-transoceansaken>
- Tax Justice Network Norge. (u.å.). Kriminalitet. Retrieved from <http://taxjustice.no/ressurser/tema/kriminalitet>

- Tirole, J. (1996). A theory of collective reputations (with applications to the persistence of corruption and to firm quality). *The Review of Economic Studies*, 63(1), 1-22.
- Transparency International Norge. (2016). Korrupsjonsdommer i Norge, 2003-2015. Oslo: Transparency International Norge.
- Trevino, L. K. (1986). Ethical Decision Making in Organizations: A Person-Situation Interactionist Model. *The Academy of Management Review*, 11(3), 601-617.
- Trygstad, S. C. (2010). *Med rett til å varsle ...men hjelper det, og er det lurt?* (Fafo-rapport 2010:08). Retrieved from http://www.faf.no/~faf/media/com_netsukii/20162.pdf
- Trygstad, S. C., & Ødegård, A. M. (2016). *Varsling og ytringsfrihet i norsk arbeidsliv 2016*. (Fafo-rapport 2016:33). *Rapportserie om varsling og ytring* Retrieved from <http://www.faf.no/~faf/images/pub/2016/20595.pdf>
- Tvedt, K. A. (2016). Konkurransetilsynet. Retrieved from <https://snl.no/Konkurransetilsynet>
- Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2005). Can businesses effectively regulate employee conduct? The antecedents of rule following in work settings. *Academy of Management Journal*, 48(6), 1143-1158.
- Tyler, T. R., & Darley, J. M. (1999). Building a law-abiding society: Taking public views about morality and the legitimacy of legal authorities into account when formulating substantive law. *Hofstra L. Rev.*, 28, 707.
- Weaver, G., & Gibson, D. (1999). Managing ethics and legal compliance: What works and what hurts. *California Management Review*, 41(2), 131-151.
- ØKOKRIM. (2009). Statoil-saken (2004). Retrieved from <http://www.okokrim.no/sak-statoil>
- ØKOKRIM. (2011). Vannverkssaken (2007). Retrieved from <http://www.okokrim.no/sak-vannverk>
- ØKOKRIM. (2014a). Ansvarsområder. Retrieved from <http://www.okokrim.no/ansvarsomraader>
- ØKOKRIM. (2014b). Forelegg til Siem Offshore Inc for brudd på ligningsloven. Retrieved from <http://www.okokrim.no/forelegg-til-siem-offshore-inc-for-brudd-paa-ligningsloven>
- ØKOKRIM. (2015a). Nasjonal veileder for informasjonsdeling mellom kontrollatene, politiet og private, for å bekjempe kriminalitet. (ØKOKRIMs skriftserie nr. 21). Oslo: ØKOKRIM.
- ØKOKRIM. (2015b). Om ØKOKRIM. Retrieved from <http://www.okokrim.no/hva-er-okokrim>
- ØKOKRIM. (2015c). Trusselvurdering 2015-2016 – Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Oslo: ØKOKRIM.
- ØKOKRIM. (2015d). Økonomisk Kriminalitet. Retrieved from <http://www.okokrim.no/definisjon-okonomisk-kriminalitet>
- ØKOKRIM. (2016a). Bot på fem millioner for skattesvik. Retrieved from <http://www.okokrim.no/bot-paa-fem-millionar-for-skattesvik>
- ØKOKRIM. (2016b). Enheten for finansiell etterretning (EFE). Retrieved from <http://www.okokrim.no/efe>
- ØKOKRIM. (2016c). Færre hvitvaskingsmeldinger til ØKOKRIM i 2015 - banker og pengeoverføringsselskap med størst nedgang. Retrieved from <http://www.hvitvasking.no/Nyhetsarkiv/mt-rapportering-2015/>
- ØKOKRIM. (2016d). Hvitvasking. Retrieved from <http://www.okokrim.no/hvitvasking>
- ØKOKRIM. (2016e). Konkurransen. Retrieved from <http://www.okokrim.no/konkurransen>
- ØKOKRIM. (2016f). Skatt og avgift. Retrieved from <http://www.okokrim.no/skatt-og-avgift>
- ØKOKRIM. (2016g). Yarasaken (2014). Retrieved from <http://www.okokrim.no/yara-saken>
- ØKOKRIM. (u.å.-a). Dommer. Retrieved from <http://www.okokrim.no/aktuelt-dommer>
- ØKOKRIM. (u.å.-b). Forelegg. Retrieved from <http://www.okokrim.no/aktuelt-forelegg>

Appendiks

Registerdata

Konkurranselovbrudd §§ 10 og 11 – Overtredelsesgebyr §29

Selskap	År	Sum	Lovbrudd	Tilleggsinformasjon
SAS AB	2005	20 mill	§ 11	
Tine BA	2007	45 mill	§§ 10 og 11	
Borregaard Industries Limited	2008	1,6 mill	§§ 10 og 12	
Brenntag Nordic AS	2008	1,3 mill	§§ 10 og 12	
Oslo VVS Service AS	2008	500 000	§ 10	
Taxi Midt-Norge AS	2009	300 000	§§ 10 og 12	
Norges Turbileierforbund	2009	400 000	§§ 10 og 12	
Gran & Ekran AS	2009	5 mill	§ 10	
Grunnarbeid AS	2009	2 mill	§ 10	
Fløysand Tak AS	2011	350 000	§ 10	
Icopal Tak AS	2011	200 000	§ 10	
Ski Follo Taxidrift AS	2011	2,2 mill	§ 10	
Follo Taxisentral BA	2011	400 000	§ 10	
Ski Taxi BA	2011	250 000	§ 10	
Veidekke ASA/Veidekke Industri AS	2013	220 mill	§ 10	Full lempning
NCC AB/NCC Roads AS	2013	140 mill	§ 10	
Caverion Norge AS/Caverion Oyj	2015	2,4 mill	§ 10	Lempning - gebyr redusert til 1,44 mill
Ingeniør Ivar Pettersen AS/Pettersen AS	2015	2,88 mill	§ 10	
Arro Elektro AS/Erro Holding AS	2015	1,87 mill	§ 10	

* Fargene indikerer at det har forekommet samarbeid mellom disse aktørene

Korrupsjonsdommer

Selskap	År	Sum	Tilleggsinformasjon
Statoil ASA	2004	20 mill	Ble også ilagt bot på 140 mill av amerikanske myndigheter
SINTEF	2007	2 mill	
Peab AS	2010	3 mill	
Kristian Jebsen Rederi AS	2011	4 mill	3,6 mill av dette ble gjort betinget med prøvetid på to år på grunn av selskapets økonomiske stilling
YARA	2014	295 mill	
Cabu Chartering AS	2014	20 mill	Pluss inndragning av 12 mill

Selskaper siktet for korrupsjon

Selskap/Org.nr.	År	Tilleggsinformasjon
Siemens AS	2007	Ilagt forelegg på 2 mill kroner i 2008. Ikke vedtatt
Ikon AS	2007	Henlagt 2008
Fujitsu Siemens Computers AS	2007	Henlagt 2008
Norconsult	2008	Frikjent i høyesterett 2013
Kongsberg Gruppen	2014	Henlagt 2016
Sevan Drilling	2015	Fortsatt under etterforskning

Forelegg ilagt av ØKOKRIM

Selskap	År	Forelegg	Lovbrudd	Tilleggsinformasjon
Ukjent	2005	100 000	Mangelfull listeføring	
Stocknet	2005	6 mill	Verdipapirhandelloven	Inndragningsforelegg
Bedrift	2006	500 000	Matloven	
Gilde Norsk Kjøtt AS	2006	2 mill	Matloven	
Forsvarets Logistikkorganisasjon	2007	2 mill	Strålevernloven	
Statkraft Energi AS	2007	1,5 mill	Vannressursloven	2 mill inndragning i tillegg
Fragmenteringsanlegg i Gjøvik	2007	1,1 mill	Utslipp av farlige kjemikalier	
Siemens Business Services AS	2007	9 mill	Grovt bedrageri	Ikke vedtatt forelegget, frikjent i 2011
Norsk Hydro ASA	2008	300 000	Brudd på verdipapirhandelloven	
Norsk rederi	2008	700 000	Oljeutslipp	
Sjøtroll Havbruk AS	2008	2,8 mill	Avakulturloven	
Oppdrettselskap i Romsdal	2008	250 000	Rømming av oppdrettslaks	
Selskap på Nordmøre	2009	2 mill	Oppdrettskriminalitet	
Ernst & Young AS	2009	4 mill	Brudd på revisorloven	
Ekeberg Oljelager DA	2010	800 000	Oljeutslipp	
Statoil Norge AS	2010	800 000	Oljeutslipp	
DnB NOR ASA	2010	12 mill	Brudd på verdipapirhandelloven	14 mill i inndragning i tillegg
FAST Search & Transfer AS	2010	4 mill	Brudd på regnskapsloven	
Norsk verdipapirforetak	2011	400 000	Udekket shortsalg	
Norsk verdipapirforetak	2011	400 000	Udekket shortsalg	
Norsk verdipapirforetak	2011	400 000	Udekket shortsalg	
Norsk verdipapirforetak	2011	400 000	Udekket shortsalg	
Norsk børsnotert selskap	2012	100 000	Manglende innsideliste	
Norsk børsnotert selskap	2012	600 000	Mangelfull innsideliste	
Statoil ASA	2012	3 mill	Mangelfull listeføring	
Eitzen Chemical	2012	75 000	Mangelfull innsideliste	
Det Norske Oljeselskap ASA	2012	1 mill	Manglende listeføring	

Helsekostfirma	2012	50 000	Miljøkriminalitet	36 645 kr i inndragning i tillegg
Det Norske Oljeselskap ASA	2013	20 mill	Markedsmanipulasjon	
Norsk gruveselskap	2013	400 000	Manglende innsideliste	
Baneteknikk AS (Nå: Mesta AS)	2013	500 000	Miljøkriminalitet	
Nettskog AS	2013	500 000	Miljøkriminalitet	
Jernbaneverket	2013	1 mill	Miljøkriminalitet	
Aker ASA	2014	34 mill	Innsidehandel og brudd på taushetsplikt	17 mill i inndragning i tillegg
Ukjent	2014	1 mill	Brudd på taushetsplikt og listeføringsplikt	
Siem Offshore Inc	2014	10 mill	Brudd på ligningsloven/Skattesvik	2,5 mill i inndragning i tillegg. Forelegget ikke vedtatt, dømt for skattesvik med bot på 5 mill i 2015
EWOS AS	2015	10 mill	Avgiftsunndragelse	

Intervjuobjektene

Svenn Gaulen

Svenn Gaulen er utdannet jurist og startet i Konkurransetilsynet i 2006. Siden 2010 har han jobbet utelukkende med avdekking av brudd på konkurranseloven, og har tittelen spesialrådgiver i juridisk- og etterforskningsstab. Han har også fungert som etterforskningsdirektør i ulike perioder, noe han også gjør høsten 2016.

Jan-Egil Kristiansen

Jan-Egil Kristiansen har jobbet i Skatteetaten i snart 40 år. Han har bakgrunn som revisor og har tidligere jobbet med kontroll av skatt og moms, vært kontrollsjef og direktør på Oslo likningskontor med ansvar for ligning og kontroll av næringsdrivende og selskaper. Etter reorganiseringen av Skatteetaten i 2008 ble det opprettet en egen spesialavdeling for skattekriminalitet som skal behandle de største og mest alvorlige skattekrimsakene. Kristiansen har vært leder for denne avdelingen i Skatt Øst siden oppstart.

Trine Lise Platt

Trine Lise Platt er utdannet skatterevisor og har jobbet i Skatteetaten siden 1988. Hun har blant annet vært leder for økokrim-gruppen på Akershus Fylkesskattekontor, før hun begynte i en nyopprettet Skattekrim-enhet i 2004 og etter omorganisering av Skatteetaten i 2008, Skatt Øst avdeling for Skattekrim. Nå er hun en del av Tverretatlig senter for etterretning og analyse (NTAES) som er et prøveprosjekt som går over to år. Senteret har for tiden tre prosjekter gående

som dreier seg om henholdsvis hvitvasking, arbeidslivskriminalitet og nyere betalingstjenester og begrensninger det skaper for kontroll. Senteret jobber hovedsakelig med utarbeidelse av strategisk dokumenter.

Atle Roaldsøy

Atle Roaldsøy har bred erfaring fra påtalemyndigheten og har tidligere blant annet arbeidet som påtaleleder ved Økonomiavsnittet i Oslo Politidistrikt, samt vært leder for Hvitvaskingsenheten i ØKOKRIM. Han har også bred erfaring med internasjonalt arbeid innenfor økonomisk kriminalitet som leder av Norges delegasjoner til OECD Working Group on Bribery, FATF og GRECO (Europarådet). Han har også deltatt aktivt i arbeid med oppfølging av FN-konvensjonen mot korrupsjon, både nasjonalt og internasjonalt. Roaldsøy er også medlem av hvitvaskingslovutvalget som har arbeidet med oppfølgingen av FATFs anbefalinger og evalueringsrapport om Norge fra 2014. For tiden er Roaldsøy fagdirektør i internasjonal seksjon i Justis- og beredskapsdepartementet. Vi presiserer at Roaldsøys utsagn i denne sammenheng ikke nødvendigvis representerer Justis- og beredskapsdepartementets synspunkter.

Anna Haugmoen Mo

Anna Haugmoen Mo er utdannet jurist og har jobbet i ØKOKRIM i nærmere 14 år. Hun har erfaring som politiadvokat og statsadvokat og har tidligere vært leder for hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM. Hun er nå avdelingsleder for avdeling II i ØKOKRIM, som omfatter korrupsjonsteamet, bedrageri- og korrupsjonsteamet og verdipapirteamet. Dette innebærer også at hun er i ledergruppen til ØKOKRIM.

Intervjuguide

Intervjuguide – generelt

Introduksjon:

- **Takk for at du har satt av tid til å møte oss**
- **Presentasjon av oss selv og veileder Tina Søreide**
  - Masterstudenter ved NHH – Økonomisk styring
  - Tina Søreide – Professor of Law and Economics ved NHH
- **Presentasjon av oppgavens bakgrunn og formål**
  - Problemstilling: ”Er norske selskaper som har vært involvert i en form for økonomisk kriminalitet tilbøyelig til å begå andre former for økonomisk kriminalitet?”
  - Vi ser på selskaper og ikke enkeltindivider
  - Ble tipset om tema fra Skatteetaten – synes dette var et veldig spennende tema som det er et stort behov for å belyse
  - Vi skal kartlegge hva vi vet og hva det er mulig å finne ut om gjentatt økonomisk kriminalitet – underveis har vi erfart at informasjon har vært vanskelig å få tak i og at informasjonen som finnes har vært utfordrende å få oversikt over
- **Praktisk informasjon**
  - Vi ønsker å ta opp intervjuet digitalt – er dette greit? Bare vi to skal ha tilgang til lydfilene og opptakene slettes når oppgaven leveres
  - Du har mulighet til å velge å ikke svare på enkelte spørsmål, avbryte spørsmål eller avbryte intervjuet
  - Greit om vi noterer på data dersom vi ser det som nødvendig?

Avslutning:

- Tusen takk for at du tok deg tid til å møtes, og takk for gode innspill til vår oppgave
- **Praktisk informasjon**
  - Kan vi benytte navn i oppgaven, eventuelt din stilling og bakgrunn, for å gjøre utsagn mer troverdig?
  - Legge frem informasjonsskriv/samtykkeskjema som skal underskrives før intervjuet
  - Vi skal nå transkribere intervjuene og plukke ut relevante sitater og informasjon. Ønsker du å kontrollere at du blir sitert riktig?
  - Dersom du har spørsmål til oss eller kommer på noe som kan være relevant for oppgaven er det bare å ta kontakt med oss på telefon eller mail
  - Vi kan sende deg oppgaven om du ønsker å lese den

Intervjuguide Svenn Gaulen

Om intervjuobjektet

1. Kan du fortelle kort om din bakgrunn og dine erfaringer som gjør at du har mye kunnskap innenfor økonomisk kriminalitet?
2. Kan du fortelle litt om din stilling og dine arbeidsoppgaver?

Omfanget av konkurransekriminalitet

3. **Hva er din oppfatning av omfanget av konkurransekriminalitet i Norge?**
  - a. Hvordan er mørketallene?
  - b. Hvordan er risikoen for å bli oppdaget?
4. Er det noen kjennetegn dere har lagt merke til ved selskaper som mistenkes/blir tatt for konkurransekriminalitet?
  - a. Bransje
  - b. Størrelse
5. **Ser dere at de samme selskapene mistenkes/blir tatt for konkurransekriminalitet flere ganger?**
  - a. Fører dette til strengere straffer i praksis?
  - b. Har du et eksempel på en sak hvor dette har vært tilfellet?

Etterforskning

6. **Kan du fortelle om hvordan saker hovedsakelig oppdages?**
  - a. Tips
  - b. Kontroll
  - c. Andre former for økonomisk kriminalitet(korrupsjon)
7. Slik vi har forstått det ut i fra loven, er det bare individer som kan anmeldes, og ikke selskaper? Har vi forstått dette riktig?
  - a. Hvorfor er det slik?
8. **Kan du kort gjennomgå hovedstegene i en sak?**
  - a. Fra saken oppdages, til den eventuelt ender med et overtredelsesgebyr/anmeldelse
9. Hvordan er deres ressurser og kapasitet i forholdet av omfanget av saker?
  - a. Hvilke saker står høyest på prioriteringslisten deres?
  - b. Er det mange saker som henlegges før de er gransket godt nok?
  - c. Hva vektlegges i avgjørelsen av om saker skal etterforskes videre eller ikke?
  - d. Hva er hovedårsakene til at saker henlegges?

Sanksjonering og lempning

10. **Hvordan mener du at det nåværende systemet for å forebygge og straffe konkurransekriminalitet fungerer?**
  - a. Er straffene tilstrekkelig store for å avskrekke konkurransekriminalitet?
  - b. Svakheter – er det noen områder du mener bør forbedres?
11. Har dere andre former for sanksjoner som blir benyttet?
  - a. Hvilke? I hvilken grad mener du at disse avskrekker? Eks. utestengelse
  - b. Har dere myndighet til å pålegge dette?
  - c. Fører straff til andre håndhevingsreaksjoner
12. Hva vektlegges når dere bestemmer størrelsen på et overtredelsesgebyr?
13. På hvilken måte påvirker lempningsordningen avskrekkingseffekten av straff?

- a. Mer eller mindre avskrekkende?
- 14. Ser du at lempningsordningen utfordres når foretak er involvert i mer enn en type lovbrudd? I så fall, på hvilken måte?
  - a. I hvilken grad mener du at selskaper som har begått andre former for økonomisk kriminalitet beskyttes av lempningsordningen, dersom de først blir tatt for kartellvirksomhet?
- 15. Hva gjør dere hvis dere mistenker at et selskap som selvrappporterer kartellvirksomhet også er involvert i andre lovbrudd?
  - a. Hvordan påvirker dette lempningstilbudet?

Forebyggende tiltak og kontroll

- 16. **Hvilke tiltak er på plass for å kontrollere selskaper som allerede har begått konkurransekriminalitet, for å hindre at dette skjer igjen?**
- 17. **I hvilken grad kontrollerer eller etterforsker dere selskaper som har blitt tatt eller er mistenkt for andre former for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Ringer det automatisk noen "bjeller" hos dere?
  - b. Røde flagg?

Samarbeid

- 18. **Hvordan vurderer du viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?**
  - a. På hvilken måte ser du rom for forbedring?
- 19. **Hvordan samarbeider dere med andre etater?**
- 20. Hvordan er informasjonsflyten mellom dere og de ulike etatene, og politiet?
  - a. Får dere tilgang til informasjon hos de andre etatene?
  - b. Hvilken effekt har taushetsplikten på informasjonsflyten?
  - c. Hemmer taushetsplikten tverrfaglig samarbeid?
- 21. **Har dere en instruks for å melde fra til andre etater dersom dere mistenker at selskaper kan være involvert i en annen form for økonomisk kriminalitet, i tillegg til konkurransekriminalitet?**

Personlige oppfatninger knyttet til vår problemstilling

- 22. **Anser du det som sannsynlig at norske selskaper begår flere former for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Hvorfor, eller hvorfor ikke?
- 23. Hvordan oppfatter du at Konkurransetilsynet håndterer tilfeller av gjentatt økonomisk kriminalitet?
  - a. Når et selskap blir tatt for konkurransekriminalitet, undersøkes det hvorvidt selskapet har vært involvert i andre typer økonomisk kriminalitet tidligere?
- 24. **Hvordan vurderer du viktigheten av å belyse temaet som vår oppgave tar for seg?**
- 25. Til slutt, har du noen ytterligere kommentarer eller synspunkter knyttet til vår oppgave?

Intervjuguide Jan-Egil Kristiansen

Om intervjuobjektet

1. Kan du fortelle kort om din bakgrunn?

Om Skattekrim

2. Kan du fortelle kort om hva Skattekrim gjør?

Omfanget av skattekriminalitet

3. **Har dere et anslag på hvor stor del av anmeldte saker som har blitt begått av selskaper?**
  - a. Dere anmelder mellom 2-300 saker i året, hvor mange av disse er begått av selskaper?
4. **Hva er din oppfatning av omfanget av skattekriminalitet i Norge?**
  - a. Hvordan er mørketallene?
  - b. Hvordan er risikoen for å bli oppdaget?
5. Er det noen kjennetegn dere har lagt merke til ved selskaper som mistenkes/blir tatt for skattekriminalitet?
  - a. Bransje
  - b. Størrelse
6. **Ser dere at samme selskap blir tatt for skattekriminalitet flere ganger?**
  - a. Fører dette til strengere straffer?

Tilgang til informasjon

7. **Hvorfor er informasjon om skattekriminalitet så vanskelig å få tilgang til, sammenlignet med andre former for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Konkurransetilsynet mener at dette er viktig for å sikre preventiv effekt
8. **Hva tenker du om at informasjonen er så vanskelig å få tilgang til?**
  - a. Burde den være mer tilgjengelig?

Granskning og etterforskning

9. **Kan du fortelle om hvordan saker hovedsakelig oppdages?**
  - a. Tips
  - b. Kontroll
  - c. Andre former for økonomisk kriminalitet
10. Hvor mye av etterforskningen gjør Skattekrim selv før sakene gis over til politiet?
  - a. Hvor langt kan dere gå i etterforskningen?
  - b. Er det noen begrensninger som hindrer deres etterforskning? I så fall hvilke?
11. Hvordan vurderer dere alvorlighetsgraden i saker?
  - a. Hvilke saker ender typisk med tilleggsskatt?
  - b. Hvor mye skal til før selskaper anmeldes for skattesvik eller grovt skattesvik?
12. **Hvordan er deres ressurser og kapasitet i forholdet av omfanget av saker?**
  - a. Hvilke saker står høyest på prioriteringslisten deres?
  - b. Er det mange saker som henlegges før de er gransket godt nok?
  - c. Hva er hovedårsakene til at saker henlegges?
13. **Ser du rom for forbedringer for å gjøre Skattekrims etterforskning mer effektiv?**

Straff

- 14. Har dere myndighet til å ilegge sanksjoner? (Tilleggsskatt?)**
  - a. Hva vektlegges når sanksjoner bestemmes?
- 15. Hvordan mener du det nåværende norske strafferettssystemet fungerer for å effektivt bekjempe skattekriminalitet?**
  - a. Er straffene tilstrekkelig store for å avskrekke skattekriminalitet?
  - b. Svakheter – Er det noen områder du mener at bør forbedres?

Forebyggende tiltak og kontroll

16. Hvilke tiltak er på plass for å forebygge skattekriminalitet?
- 17. Hvilke tiltak er på plass for å kontrollere selskaper som allerede har begått skattekriminalitet for å hindre at dette skjer igjen?**
- 18. I hvilken grad kontrollerer eller etterforsker dere selskaper som har blitt tatt eller er mistenkt for en annen form for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Ringer det automatisk noen ”bjeller” hos dere?
  - b. Røde flagg?

Samarbeid

- 19. Hvordan vurderer du viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?**
  - a. På hvilken måte ser du rom for forbedring?
20. Hvordan samarbeider dere med andre etater?
  - a. Konkurransetilsynet?
21. Hvordan er informasjonsflyten mellom de ulike etatene?
  - a. Får dere tilgang til informasjon hos de andre etatene?
  - b. Hvilken effekt har taushetsplikten på informasjonsflyten?
  - c. Hemmer taushetsplikten tverrfaglig samarbeid?
- 22. Har dere en instruks for å melde fra til andre etater dersom dere mistenker at selskaper kan være involvert i en annen form for økonomisk kriminalitet, i tillegg til skattekriminalitet?**

Personlige oppfatninger knyttet til vår problemstilling

- 23. Anser du det som sannsynlig at norske selskaper begår flere former for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Hvorfor, eller hvorfor ikke?
24. Hvordan oppfatter du at Skatteetaten håndterer gjentatt økonomisk kriminalitet?
  - a. Når et selskap blir tatt for skattekriminalitet, undersøkes det hvorvidt selskapet har vært involvert i andre typer økonomisk kriminalitet tidligere?
- 25. Hvordan vurderer du viktigheten av å belyse temaet som vår oppgave tar for seg?**
26. Til slutt, har du noen ytterligere kommentarer eller synspunkter knyttet til vår oppgave?

Intervjuguide Trine Lise Platt

Om intervjuobjektet

1. Kan du fortelle kort om din bakgrunn?

Tverrfaglig senter for etterretning og analyse

2. Kan du fortelle kort om hva senteret gjør?
  - a. Hva er deres hovedoppgaver?
  - b. Hvordan jobber dere?
3. **Hva er bakgrunnen for opprettelsen av senteret?**
4. **Hva ønsker dere å oppnå som følge av opprettelsen av senteret?**

Omfanget av økonomisk kriminalitet

5. **Hva er din oppfatning av omfanget av økonomisk kriminalitet i Norge?**
  - a. Hvordan er mørketallene?
  - b. Hvordan er risikoen for å bli oppdaget?
6. Dere hjelper etatene med trussel- og risikovurderinger – hva vektlegger dere i disse vurderingene?

Tilgang til informasjon

7. **Hvorfor er informasjon om skattekriminalitet så vanskelig å få tilgang til, sammenlignet med andre former for økonomisk kriminalitet?**
8. **Hva tenker du om at informasjonen er så vanskelig å få tilgang til?**
  - a. Burde den være mer tilgjengelig?

Straff

9. **Hvordan mener du det nåværende norske strafferettssystemet fungerer for å effektivt bekjempe økonomisk kriminalitet?**
  - a. Er straffene tilstrekkelig store for å avskrekke økonomiske lovbrudd?
  - b. Svakheter – Er det noen områder du mener at bør forbedres?
10. **Hva er dine synspunkter rundt foretaksstraff?**
  - a. Hvor viktig mener du det er å kunne holde selskaper ansvarlig for økonomiske lovbrudd?
11. **Ser du rom for forbedringer knyttet til dagens ordning for foretaksstraff?**
  - a. Det er forholdsvis få selskaper som blir sanksjonert, spesielt innenfor korrupsjon, har du noen kommentar til dette?
  - b. Hvilke nye reguleringer tror du er nødvendig for å gjøre det enklere å holde selskaper ansvarlig?

Samarbeid

12. **Hvordan vurderer du viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?**
  - a. På hvilken måte ser du rom for forbedring?
13. **Du har jo jobbet i Skatteetaten, hvordan synes du samarbeidet er mellom Skatteetaten og andre etater?**

14. Hvordan er informasjonsflyten mellom de ulike etatene?

- a. Får dere tilgang til informasjon hos de andre etatene?
  - b. Hvilken effekt har taushetsplikten på informasjonsflyten?
  - c. Hemmer taushetsplikten tverrfaglig samarbeid?
15. Mener du at etatene har et for snevert syn når de etterforsker saker, hvor fokus bare ligger på ting som ligger innenfor deres arbeidsområde?
16. Vi så at en av arbeidsoppgavene deres er å bidra til læring på tvers(arbeidsmetoder og etaters ulike perspektiver)
- a. **Ser du et behov for at for eksempel Konkurransetilsynet får ”opplæring” i hva som kan være indikasjoner på at selskaper er involvert i skattekriminalitet eller andre former for økonomisk kriminalitet?**

Personlige oppfatninger knyttet til vår problemstilling**17. Anser du det som sannsynlig at norske selskaper begår flere former for økonomisk kriminalitet?**

- a. Hvorfor, eller hvorfor ikke?
18. Hvordan oppfatter du at gjentatt økonomisk kriminalitet blir håndtert av de ulike etatene?
- a. Og mellom etatene
19. **Hvordan vurderer du viktigheten av å belyse temaet som vår oppgave tar for seg?**
20. Til slutt, har du noen ytterligere kommentarer eller synspunkter knyttet til vår oppgave?

*Intervjuguide Atle Roaldsøy***Omfanget av økonomisk kriminalitet**

- 1. Hva er din oppfatning av omfanget av økonomisk kriminalitet i Norge?**
  - a. Hvordan er mørketallene?
  - b. Hvordan er risikoen for å bli oppdaget?

Strategier og handlingsplaner

- 2. Hvordan prioriterer JD økonomisk kriminalitet sammenlignet med andre former for kriminalitet?**
- 3. Hvordan er JD sin nåværende strategi for å forebygge og bekjempe økonomisk kriminalitet?**
  - a. Eksempler på konkrete tiltak som er satt i gang de siste årene for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?
4. Vi fant en handlingsplan mot økonomisk kriminalitet utarbeidet av JD i 2011, hvorfor finnes det ikke en nyere versjon?
5. Tina nevnte evalueringsrapporten av Norge som ble foretatt av FATF fra 2014
  - a. Kan du kort kommentere denne rapporten
  - b. Hvordan går det med oppfølgingen av svakhetene som ble påpekt

Lover og reguleringer

- 6. Arbeides det for tiden med nye reguleringer for å i større grad bekjempe økonomisk kriminalitet?**
  - a. Hvilke?
- 7. Hva er dine synspunkter rundt foretaksstraff?**
  - a. Hvor viktig mener du det er å kunne holde selskaper ansvarlig for økonomiske lovbrudd?
  - b. Det er forholdsvis få selskaper som blir sanksjonert, spesielt innenfor korrupsjon, har du noen kommentar til dette?

- c. Ser du rom for forbedringer knyttet til dagens ordning for foretaksstraff?
- 8. Hvordan mener du det nåværende norske strafferettssystemet fungerer for å effektivt bekjempe økonomisk kriminalitet?**
- Er straffene tilstrekkelig store for å avskrekke økonomiske lovbrudd?
  - Svakheter – Er det noen områder du mener at bør forbedres?
- 9. Finnes det noen automatikk i at selskaper som blir tatt for en form for økonomisk kriminalitet sjekkes for andre former for økonomisk kriminalitet?**

Tilgang til informasjon

- 10. Vet du noe om hvorfor informasjon om skattekriminalitet er så vanskelig å få tilgang til, sammenlignet med andre former for økonomisk kriminalitet?**
- Hva er dine synspunkter knyttet til transparens i slik informasjon i Norge?
  - Vet du noe om hvordan tilgangen på informasjon er i andre land, for eksempel USA eller Tyskland?
- 11. Hva tenker du om at informasjonen er så vanskelig å få tilgang til?**
- Burde den være mer tilgjengelig?

Samarbeid

- 12. Hvordan vurderer du viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?**
- 13. Hvordan synes du samarbeidet fungerer mellom de ulike kontrolletatene?**
- På hvilken måte ser du rom for forbedring?
14. Hvordan er deres samarbeid med finansdepartementet for å forbedre håndheving av regler?

Internasjonale forhold

15. I utformingen av norske lover og reguleringer, henter dere inspirasjon fra andre land?
- I så fall, kan du gi eksempler?
- 16. Kan du si noe om hvordan foretaksstraff fungerer i Norge, sammenlignet med andre land, da spesielt USA?**

Personlige oppfatninger knyttet til vår problemstilling

- 17. Anser du det som sannsynlig at norske selskaper begår flere former for økonomisk kriminalitet?**
- Hvorfor, eller hvorfor ikke?
18. Hvordan oppfatter du at gjentatt økonomisk kriminalitet blir håndtert av de ulike etatene?
- Og mellom etatene
- 19. Hvordan vurderer du viktigheten av å belyse temaet som vår oppgave tar for seg?**
20. Til slutt, har du noen ytterligere kommentarer eller synspunkter knyttet til vår oppgave?

Intervjuguide Anna Haugmoen Mo

Om intervjuobjektet

1. Kan du fortelle kort om din bakgrunn?

Om ØKOKRIM og politidistriktene

2. **Kan du fortelle kort om ansvarsfordelingen mellom ØKOKRIM og lokale politidistrikter?**
  - a. Hvordan er organiseringen – hvor mange økoteam er det?
  - b. Rom for forbedring?
3. Hvor omfattende og alvorlig må saken være for at den skal håndteres av ØKOKRIM fremfor lokale politidistrikter?

Omfanget av økonomisk kriminalitet

4. **Hva er din oppfatning av omfanget av økonomisk kriminalitet i Norge?**
  - a. Hvordan er mørketallene?
  - b. Hvordan er risikoen for å bli oppdaget?
5. **Har dere et anslag på hvor stor del av sakene som har blitt begått av selskaper?**
6. Er det noen kjennetegn dere har lagt merke til ved selskaper som mistenkes/blir tatt for økonomisk kriminalitet?
  - a. Bransje
  - b. Størrelse
7. **Ser dere at samme selskap blir tatt for økonomisk kriminalitet flere ganger?**
  - a. Fører dette til strengere straffer i praksis? – Eksempel

Granskning og etterforskning

8. **Kan du fortelle om hvordan saker hovedsakelig oppdages?**
  - a. Tips/Kontroll
  - b. Anmeldelse fra kontrolletater
9. **Hvordan er deres ressurser og kapasitet i forhold til omfanget av saker knyttet til økonomisk kriminalitet?**
  - a. Fordeling internt mellom avdelingene
  - b. Hvilke saker står høyest på prioriteringslisten deres?
  - c. Er det mange saker som henlegges før de er gransket godt nok?
  - d. Hva vektlegges i avgjørelsen av om saker skal etterforskes videre eller henlegges?
10. **Hvilke kriterier må oppfylles for at saker fra de andre kontrolletatene skal etterforskes videre av dere?**
11. I saker som anmeldes fra kontrolletatene, hvor stor del av etterforskningen foretas av dere i forhold til kontrolletatene?
  - a. Bygger dere videre på kontrolletatenes arbeid? – Dobbeltarbeid?
12. **Undersøker dere om selskaper kan ha begått flere kriminelle handlinger?**
  - a. For eksempel i tilfeller av skattekriminalitet, etterforskes det hvor disse pengene kommer fra?

Straff

13. **Hvordan mener du det nåværende norske strafferettssystemet fungerer for å effektivt bekjempe økonomisk kriminalitet?**
  - a. Er straffene tilstrekkelig store for å avskrekke økonomiske lovbrudd?

- b. Svakheter – Er det noen områder du mener at bør forbedres?
- 14. Hva vektlegges når sanksjonene fastsettes?**
  - a. Tar man hensyn til hva selskaper tjener på lovbruddet?
  - b. Tar man hensyn til gjentatt kriminalitet?
- 15. Hva er dine synspunkter rundt foretaksstraff?**
  - a. Hvor viktig mener du det er å kunne holde selskaper ansvarlig for økonomiske lovbrudd?
- 16. Ser du rom for forbedringer knyttet til dagens ordning for foretaksstraff?**
  - a. Det er forholdsvis få selskaper som blir sanksjonert, spesielt innenfor korrupsjon, har du noen kommentar til dette?
  - b. Hvilke nye reguleringer tror du er nødvendig for å gjøre det enklere å holde selskaper ansvarlig?

Samarbeid

- 17. Hvordan vurderer du viktigheten av samarbeid på tvers av etater og politi for å effektivisere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet?**
  - a. På hvilken måte ser du rom for forbedring?
- 18. Hvordan synes du samarbeidet fungerer mellom ØKOKRIM og andre etater?**
- 19. Hvordan er informasjonsflyten mellom de ulike etatene og politiet?**
  - a. Hvilken effekt har taushetsplikten på informasjonsflyten?
  - b. Hemmer taushetsplikten tverrfaglig samarbeid?
- 20. Sammenhengen mellom korrupsjon og kartellvirksomhet er mye diskutert, da også lempningsordningens effekt på oppdagelse og straff
  - a. Hvordan påvirker lempningsordningen deres etterforskning i saker hvor det er mistanke om flere former for økonomisk kriminalitet?**
  - b. I hvilken grad mener du at selskaper som har begått andre former for økonomisk kriminalitet beskyttes av lempningsordningen, dersom de først blir tatt for kartellvirksomhet?
  - c. Hvordan tror du en lempningsordning hadde fungert for andre former for økonomisk kriminalitet?

Personlige oppfatninger knyttet til vår problemstilling

- 21. Anser du det som sannsynlig at norske selskaper begår flere former for økonomisk kriminalitet?**
  - a. Hvorfor, eller hvorfor ikke?
- 22. Hvordan oppfatter du at gjentatt økonomisk kriminalitet blir håndtert av de ulike etatene?
  - a. Og mellom etatene
- 23. Hvordan vurderer du viktigheten av å belyse temaet som vår oppgave tar for seg?**
- 24. Til slutt, har du noen ytterligere kommentarer eller synspunkter knyttet til vår oppgave?

Vedtak fra Skatteetaten

Skattedirektoratet

Saksbehandler
Christopher Mittet Korsell

Deres dato
14.09.2016

Vår dato
19.09.2016

Telefon
22077226

Deres referanse

Vår referanse
2016/938732

Norges Handelshøyskole
Helleveien 30
5045 Bergen

U.off. offl. §§ 13 og 26 fjerde ledd, fvl. § 13, lignl.
§ 3-13 nr. 1

Att: Tina Søreide

Svar på søknad om utlevering av opplysninger til forskningsformål

1. Bakgrunn

Skattedirektoratet viser til søknad av 14. september 2016 om utlevering av opplysninger til forskningsformål. Søknaden etterspør direkte identifiserbare data om alle norske selskaper som har blitt ilagt tilleggsskatt, og selskaper som har blitt anmeldt, i tidsperioden mellom 2004 og 2016.

Personene som har søkt om tilgang til opplysningene er:

- Hanne-Margrete Rognerud Løken (masterstudent, NHH)
- Hanne Rolland Myklebust (masterstudent, NHH)
- Tina Søreide (professor og veileder, NHH)

Det fremgår av søknaden at masteroppgaven skal fullføres mot slutten av desember 2016.

2. Avgjørelse

Skattedirektoratet har etter delegering fra Finansdepartementet adgang til å samtykke til fritak fra taushetsplikten for forskningsformål i henhold til ligningsloven § 3-13 nr. 3, merverdiavgiftsloven § 13-2 tredje ledd og forvaltningsloven § 13 d. For opplysninger fra folkeregisteret gir folkeregisterloven § 14 tredje ledd Skattedirektoratet myndighet til å samtykke til fritak fra taushetsplikten for forskningsformål.

Skattedirektoratet har i den foreliggende saken kommet til at det ikke er grunnlag for utlevering av de forespurte opplysningene.

Opplysninger om "[...] at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling [...]" er sensitive personopplysninger, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8. Dataene søknaden gjelder kan inneholde sensitive personopplysninger. De rettslige grunnlagene som åpner for at Skattedirektoratet kan utlevere taushetsbelagte opplysninger til forskningsformål, gjelder også

Postadresse
Postboks 9200 Grønland
0134 Oslo

Besøksadresse:
Se www.skatteetaten.no
Org.nr: 996250318
E-post: skatteetaten.no/sendepost

Sentralbord
800 80 000
Telefaks
22 17 08 60

for sensitive personopplysninger underlagt taushetsplikt. At personopplysninger er og/eller kan være sensitive, er ett av flere relevante momenter i vurderingen av om det skal gis samtykke til utlevering.

Skattedirektoratet bemerker at opplysninger om selskaper som er ilagt tilleggsskatt og selskaper som er anmeldt ikke er ensbetydende med at det har blitt begått straffbare handlinger i strafferettslig forstand. Dette tilsier derfor at opplysninger om tilleggsskatt og anmeldelser må behandles med stor varsomhet.

Etter en helhetsvurdering har direktoratet kommet frem til at prosjektets samfunnsnytte ikke overstiger ulempene eventuell utlevering innebærer for andre samfunnsinteresser, herunder hensynet til de(n) opplysningene omhandler. Skattedirektoratet samtykker derfor ikke til utlevering av de etterspurte opplysningene.

Avgjørelsen kan påklages til Finansdepartementet, jf. forvaltningsloven § 28 første ledd. Klagefristen er 3 uker fra tidspunktet underretningen om avgjørelsen er kommet frem til vedkommende part, jf. § 29 første ledd første punktum. Klagen sendes til Skattedirektoratet.

Vennligst oppgi vår referanse ved henvendelser i saken.

Med hilsen

Erling Solberg
underdirektør
Rettsavdelingen, skatteforvaltning
Skattedirektoratet

Christopher Mittet Korsell

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke håndskrevne signaturer